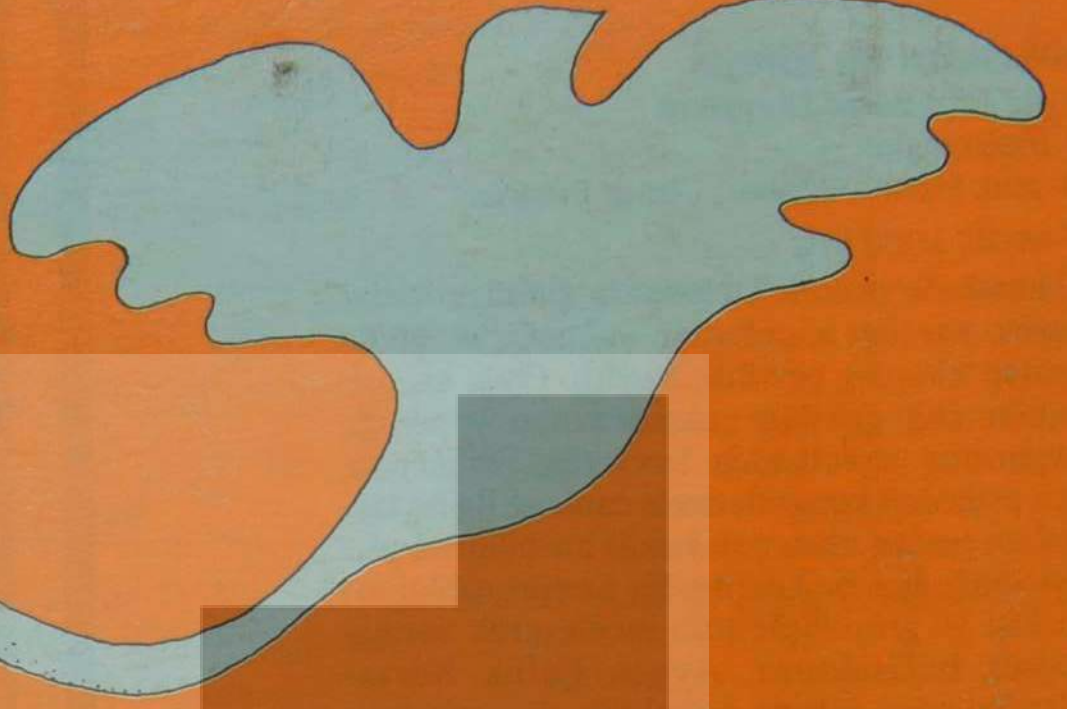


BİLİM ve SANAT

68

AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ AĞUSTOS 1986

(KDV Dahil) 350 TL



30 AĞUSTOS
VE ULUSAL BAĞIMSIZLIK

“İNSANLIK ONURU
İŞKENCEYİ YENECEKTİR..”

1402’LİKLER VE YARGI

ANAP BELEDİYELERİ

BİLİM VE SANAT KİTAPLARI

TOPLULUK VE BİREY

Sovyet Toplumsal Ruhbilimi
A.V.Petrovski
Türkçesi: Hüseyin Fidaner, Caner Fidaner
207 sayfa, 1000 lira.

Ülkemizde psikoloji alanında şimdiye kadar yalnızca, varolan akımlardan yalnızca bir ya da ikisinden kitaplar çevrildi, basıldı. Oysa ki, psikolojinin çok gelişkin çalışmalarının yapıldığı, sonuçlarının yayınlandığı Sovyetler Birliği'nde, dünya psikoloji kongrelerinde canlı ve ilginç tartışmalara neden olan; çok köklü bir bilimsel psikoloji vardı. İşte bu kitapta, bir Sovyet ruhbiliminin kişi ve grup ilişkilerini inceleyerek verdiği sonuçları bulacaksınız. Ayrıca Çarlık Rusya'sından bu yana gelişen psikolojik akımın tarihini okuyacak ve politikanın bireyi her koşulda dışladığı yolundaki akıma yanıtlan, psikoloji ve günlük yaşam ilişkisini bulacaksınız.



YÖK ÇIKMAZI

Yükseköğretim Davaları
Güney Dinç
119 sayfa, 500 lira

YÖK'le noktalanın dönemle birlikte üniversitelerde geniş kapsamlı bir kıyım başlatıldı. Kıyım uğrayan öğretim üyeleri, araştırma görevlileri hukuk yolunu denemeye karar verdiler. Davalar açıldı, sonuçlandı, üniversitelere geri dönmeler. Bu gelişmelerin yoğun olarak yaşandığı yerlerden birisi de üçüncü üniversite kentimiz İzmir'di.

Bu kitapta, İzmir'li bir avukatın ve çoğu aynı zamanda arkadaşları olan YÖK'zedelerin mahkemelerde açtıkları davaların, ilginç gelişmelerin, avukatın kaleminden öykülerini bulacaksınız.



GÖRÜLMÜŞTÜR

Hapisaneden Mektuplar 1981-1986
Genişletilmiş 2. basım, 160 sayfa, 750 lira.

Görölmüşdür, yaşamımızı dört bir yanımdan kuşatmaya çalışanların beklentilerini boşa çıkaranların öyküsüdür bir bakıma. Hapiselelerin karanlık ve çağdışı koşulları içinde yaşama ve direnme savaşı verenlerin... Mayıs 1985'de yapılan birinci basımın çok kısa sürede tükenmesinden sonra yapılan ikinci basım, genişletilerek hazırlandı. «İçerdekilerin» mektuplarından yansıyan sönmez bir umut ışığı ile aydınlanırken, demir parmaklıklar ardından gelen şürler ve çizgilerle nasıl bir kültür üretimi ile karşı karşıya olduğumuzu da şaşkınlıkla göreceksiniz... Hapiselelerin zindanlara çevrildiği, genel af isteminin toplumun geniş kesimlerinde yankılandığı, işkencenin ve siyasal cinayetlerin gölgesi altında yaşadığımız bir dönemin tanıklığıdır bu kitap! Görölmüşdür, bu kitaba ilgi duyan herkesin onurudur.

GÜNLERİMİZ

Yağmur Atsız
Şiir, 1. basımı tükendi, 2. basımı çıktı.

Birinci basımı kısa sürede tükenen ve okurların haklı ilgisiyle aranıp sorulan Yağmur Atsız'ın bu kitabının ikinci basımı çıktı. İkinci basım, Yağmur Atsız ile yapılan bir konuşma ve bazı şürlülerle genişletilerek hazırlandı. Şiirsel yoğunluğun politik duyarlılıkla nasıl keşilebileceğine bir örnek olabilir Günlerimiz.

Tek istekler için posta pulu gönderiniz. 3000 lirayı aşan istekler yüzde 20 indirimli ve ödemeli olarak gönderilir. Cumhuriyet Kitap Kulübü ve Yarın Abone Kulübü üyeleri kulüplerden edinebilirler. Yazışma adresi: Molla Fenari Sokak, Nadir Han, Kat: 5, Cağaloğlu - İstanbul.



**YARIN
YAYINLARI**

BİLİM ve SANAT

Sahibi:
BİLSAN
Basım-Yayın Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Adına:
İLHAN ALKAN
Genel Yayın Yönetmeni:
VARLIK ÖZMENEK
Genel Yayın Danışmanı:
GÜNEY GÖNENÇ
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
İRFAN AYDIN

ULUSAL BAĞIMSIZLIK, DEMOKRASİ VE BARIŞ
Bilim ve Sanat 4

DIŞ POLİTİKA ve COĞRAFI KONUM
Hasan Esat Işık 6

BARIŞI SAVUNMAK ve FİKİR ÖZGÜRLÜĞÜ
Reha İsvan 8

YENİ CEZA YASA TASARISI
Halit Çelenk 9

1402'LİKLER ve YARGI
Güney dinç 12

BASIN EMEKÇİLERİ-DÜN BUGÜN
Varlık Özmenek 15

BELEDİYELERDE NELER OLUYOR?
İlhan Tekeli 18

GENCAY ŞAYLAN: "KİT'LERİN ÖZELLEŞTİRİLMESİNDE
GEREKÇE İDEOLOJİKTİR"
Söyleşi: A.Göker 21

KIBRIS ÇIKARMASI 1986
Oğuz Oyan 24

KİLİSELER ve SİYASET
Aytunç Altındal 28

İNSANLIK ONURU İŞKENCEYİ ve ZULMÜ YENECEKTİR
Derleyen: Tufan Aydın 30

NİÇİN İNSAN HAKLARI DERNEĞİ
Nevzat Helvacı 40

HER KOŞUL ALTINDA YARATICILIK: "İÇERDEN DIŞARIYA
SEVGİLERLE"
Güney Gönenc 41

HIROŞİMA'YA BOMBA ATILIRKEN TANRI NEREDEYDİ?
Adam Şenel 42

HORTLATILAN ROMANTİZM
Mümtaz İdil 45

İSTANBUL FESTİVALİ 15 YAŞINA GİRERKEN
Ali Taygun 48

SES GETİREN ETKİNLİK-"DİKİLİ KÜLTÜR ve SANAT FESTİVALİ"
Haluk Gerger 51

ŞİİRLERİYLE
Nihat Behram 52

BERLİN'DE BİR SANAT EVİ: "TİYATROM"
Söyleşi: Gülşen Karakadioğlu 54

KARAGÖZ İLE HACIVAT ALMANYA'DA
Erhan Yener 56

"BİR ÇİZGİDE"
Ferruh Doğan 57

ÇİZGİLERİYLE:

Ferruh Doğan, Nezih Danyal, Mehmet Tevlim, Orhan Coğuplugil, İsmet Yaşar

FOTOĞRAFLAR:

Rıza Ezer

Yazışma Adresi: Sümer Sk. 36/1-A Kızılay-ANKARA Tel: 30 59 45 • Posta Çeki No: 12526-1 • İstanbul Temsilcisi: Av. Kutlukhan Kaynakçıoğlu Tel: 1480122 • İzmir Temsilcisi: Haluk DÖLENEKEN • İsveç Temsilcisi: Gürhan UÇKAN Box 38 045, 100064 Stockholm • F. Almanya Temsilcisi: Duran TAŞTAN Alemannen Str. 1.404 Neuss • İsveç Temsilcisi: Hasan DEMİRCAN Postfach 56, 5614 Sarmenstorf • İngiltere Temsilcisi: Mustafa YAŞA-CAN 77/A Wilberforce RD. N4 Finsbury Park/LONDON • Kıbrıs Temsilcisi: Sevgül ULUDAĞ 19 Necmi Alkiran Sk. Lefkoşa/KIBRIS • Dizgi: abc Tel: 30 11 66 • Baskı: Sanem Matbasılık A.Ş. • Dağıtım ETKİN Tel: 5276011 (İst). • Abone: Yıllık 2500, Altı Aylık 1400 TL. Avrupa Yıllık 40 DM. ABD (Uçakla) 30 Dolar, Avustralya 35 Avustralya Doları

ULUSAL BAĞIMSIZLIK, DEMOKRASİ VE BARIŞ



Ulusal kurtuluş savaşımızdan ne tür dersler çıkartacağız? Ulusal kurtuluş savaşı geleceğimizi nasıl canlı tutacağız ve zenginleştireceğiz?

30 Ağustos 1986'ya geldiğimiz şu günlerde sormamız gereken sorular bunlardır.

Ulusun kendi yazgısını özgürce belirleme yolunda kazandığı bu büyük zaferin bugüne dek iki biçimde ele alındığına tanık oluyoruz. Bunlardan birincisi, ulusal kurtuluş savaşımızın emperyalizme karşı, dünya barışından yana olan özünü iyi kavrayıp, bugünle ilişkilendirmektir. Diğeri ise, tam tersine, biçimi abartarak öne çıkartmak, bu arada emperyalizmi ve sömürgeciliği tarihin derinliklerinde kalmış bir olgu gibi göstermeye çalışmaktır. Birinci yol unutturulmak istenen bir geleneği sürdürmek; ikinci yol da bu geleneğin özünü boşaltıp çarpıtmak, dışını da güzelce bir yaldızlamaktır.

İki yaklaşım biçimi arasındaki ayrım giderek netleşmektedir.

Bu ayrım toplumdaki nesnel çelişkilerden ve bu çelişkilerin tarihsel gelişim süreci içinde daha da belirginleşmesinden kaynaklanmaktadır. Ulusal çıkarların gerçek savunucusu olan, pek çok bakımdan ulusal gelişmenin dinamosu haline gelen güçlerle, emperyalizm olgusunu artık ancak "işbirlikçi" olmak bağlamında tanıyan güçlerin bakiş açılarından temelden farklı olacağı açıktır.

Yurtseverler için emperyalizmin baskı, sömürü ve tahakkümüne karşı sonuna dek savaşmak, başka halklarla eşit koşullarda, barış ve işbirliği ortamında yaşamak esastır. Barış içinde bir dünyada yaşamayı ulusal çıkarların en iyi biçimde gerçekleştireceği bir ortam olarak gördükleri için barış sorununu ulusal bağımsızlık sorunundan ayıramayacakları ortadadır. Yurtseverlerin, uluslararası barışı savunurken, başka halkların ulusal kurtuluş savaşlarını desteklerken ve kendi ülkelerinin çıkarlarını emperyalizme karşı korurken, ulusal kurtuluş savaşı geleneğimize sınıksız sarılmalarından daha doğal bir şey olamaz. Kuşku yoktur ki, bunu yapmak, ulusal kurtuluş savaşımızı idealist bir dünya görüşüyle değerlendirmek, kendi iç çelişkilerinden arındırmak, gelişme süreci içindeki kimi olumsuz yanlara gözleri kapatmak değildir. Tam tersine, bu savaşın kendi iç bütünlüğü içinde kavranması sayesinde ki, yurtseverler hem bu geleneğe sahip çıkmak, hem de onu günümüz koşullarında zenginleştirmek olanağına kavuşmaktadırlar.

Şoven-milliyetçiler için ise durum bambaşkadır. Ulusal kurtuluş savaşında karşı karşıya geldiğimiz emperyalist güçler, niteliksel olarak hiçbir değişiklik geçirmedikleri halde artık "dost ve müttefik" olmuşlardır. Dolayısıyla ulusal kurtuluş savaşımızı ele alırken, her ne pahasına olursa olsun onları aklamak, bunun için de savaşın kimi yönlerini unutturmak gerekmektedir. Emperyalizme boyun eğmek, ulusal varlığımıza göz dikenleri "özgürlüğün bekçileri" gibi göstermeye çalışmak ulusal bir politika haline getirilmelidir. Emperyalizme boyun eğerken, bizatihi bu boyun eğişi gözlerden saklamak için, yerli yersiz "en büyük biziz" edebiyatı yapmayı ya da başka halklara düşmanlığı körüklemeyi, onları ezmek için fırsat kollamayı hiç ihmal etmediklerini de ekleyelim. Onlar için 30 Ağustos şoven sloganlarının kullanılacağı militer bir gün olmanın ötesine gidemez.

Oysa 30 Ağustos'u gerçekten kutlamak, 30 Ağustos günü varolan ahtiemperyalist bilinci yaşatarak, o günkü barış ve demokrasi anlayışının özüne sahip çıkarak olanaklıdır.

Bir toplum kendisi için en somut, en yakıcı, en canalıcı sorunu gündemin başına koyar. Ulusal kurtuluş savaşı sırasında ana sorun bir an önce emperyalizmi yenilgiye uğratmak ve ulusal bağımsızlığı kazanmaktır.

Gündemin başına en yakıcı sorunu koymak o sorunla diğer sorunlar arasındaki bağlantıyı ihmal etmek anlamına gelmemelidir. Kurtuluş savaşı sırasında -bilinen tarihsel nedenlerden ötürü- ulusal bağımsızlık sorunu diğer sorunlarla tam olarak ilişkilendirilememiş, örneğin ekonomi, emperyalizmin bu alandaki saldırısını tam olarak göğüsleyebilecek biçimde yeniden yapılandırılmamıştı. Ancak ulusal bağımsızlık savaşımızda da, bağımsızlık mücadelesi verilirken, tarihsel gelişimin o noktasında ulusal ve toplumsal gelişimin önünü tıkayan iç gericiğe karşı mücadeleden vazgeçilmemiştir; "egemenliğin kayıtsız şartsız ulusa ait olması" ilkesi en zor koşullarda bile terkedilmemiştir. Çünkü bu ilkeyi terketmek, iç ve dış gericiğe karşı çıkan tüm ulusal ve ilerici güçlerin birleşmesini engellemek iç ve dış gericiğin konumlarını güçlendirmekten başka bir anlam taşımayacaktır.

Bugün toplumun gündeminin başında demokrasi sorunu vardır. Anti-demokratizmden kurtulmak, olgun bir demokrasiye kavuşmak, ağırlığını en fazla hissettiren konudur. Deneylerle bilinmektedir ki, demokrasi sorunu bir yandan özgürlük demekse, diğer yandan da daha fazla ekmek demektir.

Demokrasi sorununu gündemin başına oturtmak ne denli zorluyorsa, bu sorunla öteki canalıcı sorunlar arasındaki bağlantıyı kurmak da bir o denli zorunlu olmalıdır. Bu bağlamda diyebiliriz ki, ulusal bağımsızlık ve uluslararası barış sorunlarıyla ilişkisini kurmadan demokrasi sorununu tartışmak çok ciddi bir eksiklik olacaktır. Aynı zamanda ulusal bağımsızlık savaşımızdan ders almakta oldukça yetersiz kaldığımızı da gösterecektir.

Ekonomik yönden dışa bağımlılık zincirleri kırılmaya başlanmadıkça demokrasinin kazanılması yolundaki çabalar da eksik ve yetersiz kalacaktır.

Dünya Bankası ve IMF gibi kuruluşların Türkiye'deki demokrasi sorunuyla ilgilenmediklerini sanmak çok yanıltıcıdır. Bugüne dek onların Türkiye ekonomisi konusunda dayattıkları koşullar ile demokratik rejim arasında doğrudan bir ilişki vardır. Ne var ki, bu doğrudan ilişki ancak ters yönden kurulabilir. IMF ve Dünya Bankası'nın Türkiye ekonomisinin yeniden yapılandırılması konusunda öne sürdükleri koşulların demokratik bir rejim içerisinde gerçekleştirilmesine olanak yoktur. Kuşku yok ki, bu gerçeğin en iyi farkında olanlar da onlardır.

Demokrasiyle ters yönlü ilişkisini belirttiğimiz bu program kuşkusuz ulusal bir program değildir. Şimdi "yepyeni" ve "seçeneksiz" olarak sunulan bu program 1945'lerden beri ABD finans çevreleri tarafından açıkça empoze edilmekteydi. Örneğin 1946 yılında Türkiye'de incelemeler yapan Max Weston Thornburg'ca hazırlanan ve "Türkiye Nasıl Yükselir" adıyla yayımlanan rapor bugünkü ekonomik yapıyı savunanlar için bir "el kitabı" olacak değerdedir. Bu raporda Türkiye'nin sanayileşme çabalarından vazgeçmesi, tarıma yönelmesi, KİT'leri tasfiye etmesi, devletçiliği bir yana bırakması ve "özel girişim"e dayanması öğütlenmekteydi A.B.D.'nin Türkiye'yi desteklemesini de kimi koşullara bağlı görmekteydi. Raporda son derece açık bir biçimde şunlar yazılmıştı: **"Amerika'nın yardımıyla daha ilerilere götürülecek olan Türkiye'nin millî gayelerinin bizim kendi menfaat ve inançlarımızla uzlaşabilir mahiyette olması"** Bu satırların anlamı hiçbir yorum getirmeyecek denli açıktır.

Türkiye'nin kalkınma ve sanayileşme çabalarını bir yana bırakarak A.B.D. "çıkart ve inançlarıyla uyumlu" duruma getirilmesini öngören politikalar o günden bugüne sürekli gündemde olmuştur. Bu politikanın, öğütlediği gibi "sonuna dek" uygulanmasını engelleyen en büyük güç ülkemizdeki demokratik toplumsal muhalefetin varlığıydı. Türkiye'nin dışa bağımlılığı arttıkça uluslararası finans kuruluşları tarafından daha sık olarak gündeme getirilen "sonuna dek götürme" istemleri 24 Ocak Kararlarıyla amacına ulaşma yolunda ilk adımı atmıştı. Tekelci sermaye tarafından "ekonomide ihtilal" çığlıklarıyla karşılanan bu kararların hangi koşullarda "sonuna dek" uygulanabildiğini hepimiz biliyoruz.

İşin ilginç yanı bu politikanın "seçeneksiz" ilân edilmiş olmasıdır. Bu bir aczin ifade edilmesinden başka birşey değildir. Şöyle denmektedir **"Uluslararası finans çevrelerine o denli bağlıyız ki, onların dediğinden başka seçenek yok."** Oysa, eğer sorunun temelinde dışa bağımlılık yatıyorsa -ki öyledir- seçenek de bellidir. Dışa bağımlılık çemberini kırmak, Ulusal kurtuluş savaşımız sırasında da bağımlılıktan başka seçenek tanımayanların olduğunu anımsamak için 30 Ağustos'tan daha uygun bir gün yoktur.

Son günlerde aydınlarımızın, çalışan kesimlerin temsilcilerinin demokrasi ve ulusal bağımsızlık sorunuyla koparılmaz ilişkileri olan ekonomi sorunuyla daha yoğun ilgilendikleri yönündeki haberler umut vericidir. Hazırlanmakta olduğu ilân edilen "Hak ve Özgürlük Bildirgesi"nin demokrasi ve ulusal bağımsızlık mücadelesine çok şey katacağına inanıyoruz.

Umut verici bu gelişmenin yanında tümümüzü endişeye sevk etmesi gereken durumlar da vardır. Son olarak A.B.D. Temsilciler Meclisi Türkiye'deki nükleer silahların yenilenmesi ve modernize edilmesi konusunu gündeme getirmiştir.

Bu vesileyle yurdumuzun bir ileri nükleer karakol durumuna getirilmiş olduğunu bir kez daha öğrendik. Çok çabuk havalanan ve hemen hedefe yönelebilen uçaklarda bekletilen nükleer silahlar saldırı amacına yöneliktir. Türkiye gibi savunma çabası ağır basması gereken bir ülkede bu tür saldırı silahlarının bulunması, ancak, ulusal savunmamızın A.B.D. "çıkart ve inançlarıyla uyumlu" duruma getirilmesiyle açıklanabilir.

Nükleer depoların modernleştirilmesi yönündeki çabalar Dışişleri Bakanlığı sözcüsü tarafından açıklanırken, bütün bunların "silahların kalıcılığını artırmayı ve ömrünü uzatmayı amaçladığı" söylenmiştir.

Ulusal kurtuluş savaşından bir süre sonra katıldığımız uluslararası toplantılarda, ülkemizin temsilcileri silahları kalıcı kılmaktan değil, tam silâhsızlanmadan söz ediyorlar. Bunu anımsamamız için de 30 Ağustos günü son derece uygun bir gündür.

Sevgiyle... dostlukla...

BİLİM ve SANAT

(*) Max Weston Thornburg, Türkiye Nasıl Yükselir, Nebioğlu Yayınevi

Dış Politika ve Coğrafi Konum

Hasan Esat Işık

Ülkemizdeki nükleer silah depolarının yenilenmesinin gündemde bulunduğu bugünlerde dikkatler bir kez daha dış ilişkilerimizin niteliği üzerinde toplanıyor. İzlenegelen dış politikanın getirip dayattığı çıkmazlar bir kez daha gözler önüne seriliyor. Konu, ulusal bağımsızlığımız bağlamında ele alınıyor, tartışılıyor. Sayın Hasan Esat Işık'ın 1 Mart 1986'da Parlamento Birliği tarafından düzenlenen bir toplantıda yaptığı konuşmanın bazı bölümlerini, sözü edilen tartışmaya belli bir açıklık getireceği inancıyla yayınlıyoruz.

B.S.

Ulusların dünyaya bakışlarında **coğrafi konum** da önemli bir etkidir. Sanırım bunda bir tereddüt yoktur. Sorun, bundan ne sonuçlar çıkarılması gerektiğindedir.

Coğrafya bir etkidir ama, irade ve azim de ondan az önemli etkenler değildir. Herhalde "coğrafya mahkum ediyor" veya "durum gerektiriyor" diye **zora boyun eğmek**, acze mazet aramaktan başka bir şey değildir.

İnsan coğrafyanın fizik zorluklarına çare bulabiliyor. Siyasal zorluklarına da bulur. Dahası buna elverişlidir. Yeter ki, kendine güvensin, kendi yükünü başkasına taşıtmak gibi kurnazlıklara kapılmasın, meşakkate katlanmasını bilsin, hak, sorumluluk ve haysiyetine sahip çıksın, kararlı ve azimli, bilgili olsun, ve bir de, elbet isabetli amaç ve politika seçebilsin.

Burada Atatürk'ü anmamak kabii değil, "**bağımsızlıktan vazgeçmemekte kararlı olan bir toplumu boyunduruk altında tutabilecek bir güç**

mevcut değildir" demiş.

Kurtuluş Savaşını ve başarıya ulaşmasını Atatürk'ün simgelediği bu inanca borçluyuz.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu bu şahlanışı şöyle anlatır.

"... 1918'i takip eden ilk ay ve yıllarda bir çok milletin kaderinin ne olacağı meçhuldu. İşte Atatürk o sıralarda Türk Milleti adına açtığı mücadele ile **bu meçhulu tarihin bir malumu** haline koyan ve bu suretle de bağımsızlıklarına kavuşmak isteyen milletlere bunun tek yolunu gösteren bir insan olarak meydana çıkmıştır."

Yalnız şunu da söylemek zorundayım ki, bunu söyleyen Yakup Kadri Karaosmanoğlu:

"Ne yazık ki biz O'nu asıl bu tarafından değerlendirmesini bilememişizdir" diye yakınmaktan da kendini alamamıştır.

Coğrafya ile ilgili olarak bir noktaya daha değinmek isterim:

Kavşakların "sakıncalı konum noktaları" olduğu oldukça yaygın bir kanıdır. Ben bu görüşü benimseyememişimdir. Yadırgadığımız veya yadırgadığımız bir bölgenin tam ortasında olmak herhalde daha rahat bir konum değildir. Kavşaklar hiç olmaz ise bir kaç seçeneğe olanak verir.

Toplumlari mahkum eden coğrafya değil kendi tutumlarıdır. Dünnün kalıpları içine yarımlar inşa etmeye kalkmamalıdır.

Bu anlayış içinde, biz, Türkler olarak, konumumuza, dünya durumuna çağdaş fikre uygun ve ileriye açık amaçlar benimseyebilmişmiyiz, amaca uygun politikalar izleyebilmiş miyiz? Bu hususta ne düşündüğümü, çok ana hatlarla belirtmeye çalışacağım.

OSMANLI DÖNEMİNDE DİŞ İLİŞKİLER: CİHAH VE FETİH

Bir iki kelime ile Osmanlı dönemindeki durumu anımsatacağım ve hemen Cumhuriyet dönemine geçeceğim.

Osmanlı döneminde, özellikle Hilafetin üstlenilmesinden sonra, "**ümmeçilik**" zihniyeti benimsemiş, İslam ve onun içinde de "**kavmi necip**" olarak Arap alemi temel alınmış. Bunun dışındaki alemle ilişkiler **cihat** ve **fetih** anlayışı içinde düzenlenmek istenmiştir. Bunun sonucu olarak da Türkiye ve Batı birbirine karşı toplumlar olarak yaşamışlardır.

İmparatorluk çöktükten sonra bu politikayı izlemek artık mümkün değildi elbette. Cumhuriyet Yönetimi Ülke kaderini tamamen yeni bir zihniyet içinde ele aldı. Ümmeçilik ve İslam yerine **millet** ve **uygarlık** esas alındı. **Lailik** temel ilke oldu. Bu şekilde, İslamın devlet sorumluluğuna coğrafi ve milli sınır tanımayan anlayışı terk edildi, devlet sorumluluğu belirli bir toprak ve onun üzerindeki toplum ile sınırlandırıldı. **Ulusal bağımsızlık** ve **toprak bütünlüğü** ön plana geçmiş oldu.

CUMHURİYET DÖNEMİNDE DİŞ İLİŞKİLERİN TEMELİ:

Cumhuriyetin dış ilişkilerde benimsemiş olduğu yeni amaç, zihniyet ve düzen şöyle özetlenebilir:

a) Türk Ulusunu en yüksek uygarlık düzeyine ulaştırmak ve daima uygar-

lığı daha üst düzeylere çıkaracak milletler arasında tutmak,

b) Türk Ulusunun refah ve mutluluğunu, tüm milletlerin benlik ve özelliklerini koruyarak, renk, ırk, din ayrımı yapılmaksızın, karşılıklı saygı ve eşit koşullar altında aralarında gerçekleştircekleri samimi işbirliğine dayalı, dünya boyutunda adil ve kalıcı bir barışta aramak.

...Sanırım Cumhuriyetin benimsemiş olduğu bu amaç ve zihniyetle arzulan dünya düzeni için, tereddüt etmeden: "Türk Ulusunun karakter ve yapısına, Türkiye'nin durum ve konumuna, çağdaş anlayışa tamamen uygundur" diyebiliriz. Herhalde ben bu inançtayım.

Şimdi de, Cumhuriyet döneminde izlenmiş olan politikalar Türkiye'nin coğrafi konumuna, benimsemiş olduğu amaç ve zihniyete uygun mudur? onu görmeye çalışalım.

Cumhuriyet Batı zihniyetini benimsemeye, Batı ile işbirliğine büyük önem vermiştir. Türkiye Cumhuriyeti hiç bir zaman Batının eski Yunan Uygarlığına hayran olduğu anlamda **Batı hayranı** olmamıştır. Batı zihniyetini beğenmiştir. Toplumlara uygarlıkta, teknikte yeni gelişmeler olanağı verecek zihniyetin Batı zihniyeti olduğunu görmüştür. Bir hayranlık söz konusu ise bu **uygarlık hayranlığıdır**.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Batıya bakışının en belirgin işareti Ayasofya'dır. Bir din mabedinden çıkarılıp "uygarlık mabedi" haline getirilmek istenmiştir. Müze haline getirilmesinin izahı budur.

Batı ile aramızda uyum sağlama süreci zamanla, özellikle 2.Dünya Savaşı sonrası, daha da hızlanmış ve gelişmiştir, organik bağlar şeklini almıştır.

Avrupa Konseyinin kurucuları arasında yer aldık, NATO'ya girdik, Avrupa Ekonomik Topluluğu ile tam üyelik öngören bir ortaklık anlaşması imzaladık, belki de hepsinden önemlisi, 100 binlerce işçimiz, ekseri eşleri ve çocukları ile birlikte, Batı Avrupa'nın çeşitli bölgelerine gittiler, orada yaşamaya başladılar.

Bütün bu gelişmelerden sonra "artık Türkiye Batıya kopmaz şekilde

bağlanmış" diye düşünülürken, bunun tam tersi gelişmeler ile karşılaşmıştır.

BUGÜN BASİRETİLİ BİR DİŞ POLİTİKA İZLEYEBİLİYOR MUYUZ?

Bence Türkiye NATO İttifakı içinde diğer üyeler için iyi bir müttefik olmuştur, fakat kendisi açısından basiretli bir üye gibi hareket etmemiştir. Bu da İttifak içinde bazı üye ülkelerde Türkiye zararına hak sağlama eğilimi yaratmıştır. Türkiye adeta iyi niyetinden dolayı cezalandırılmıştır.

Bu Türkiye'nin kuşkusuz olanakları ve durumu iyi değerlendirememiş olduğunun bir işaretidir.

Fakat sanırım Türkiye'nin Batı ile ilişkilerindeki en büyük zorlukların kaynağı Türkiye'de belirmiş olan "**ümmeççi**" zihniyete dönüş eğilimleri ile, sosyal adelete, insan hakları ve özgürlüklere karşı takınılan ters tutum olmuştur. Asıl bunlar, Türkiye ile Batı arasında bir yabancılaştırma akımı başlatmıştır. Bazı hükümetler bundan belki şikayetçi olmuşlardır, fakat bazı hükümetler de ve herhalde tüm Batı ülkeleri halkları Türkiye'ye karşı düşüncelere itilmişlerdir. Türkiye'yi bu hareketlerinde destekleyen hükümetlerin bile bir yandan da Türkiye'yi azımsama yoluna gittikleri gözlenmektedir. Bugünkü durum ortadadır:

Batı Avrupada Türk vatandaşlarına vize uygulanmaktadır, Türkiye müttefiklerimiz tarafından rahatça, resmi makamlar tarafından da, soy kırım ile suçlanabilmektedir, topraklarımızın bir bölümünden 2500 yıllık Ermeni vatani diye söz edilebilmektedir.

Ekonomik ve toplumsal konularda ve hatta savunma konusunda durum farklı değildir. Batı ülkelerinde vatandaşlarımız adeta istenmeyen kimseler haline gelmektedir, Avrupa Ekonomik Topluluğuna tam üyeliğimiz söz konusu iken bugün ortaklık anlaşmasının işletilmesine razı olmak bile bize karşı bir lütuf gibi görülmektedir. Türkiye'ye bir ortak gözü ile değil bir pazar gözü ile bakılmaktadır. Türkiye'de söylenen koşullar altında serbest bölgeler kurulacak olursa ekonomik alanda Batı Türkiye'ye değil Türkiye Batıya yardımcı bulunmuş, kendi mallarının satışı zararına

o ülkelerin mallarının Orta Doğu pazarlarına akmasını kolaylaştırmış olacaktır.

NATO'da eskiden bizden Yunanistan lehine alıcenaplık istenirdi. Şimdi ödüne zorlanıyoruz. NATO askeri makamları Rogers planının Yunan Hükümeti tarafından uygulanmasına sessiz kalmakla yetinmiyorlar Limni'nin Nato manevralarına alınması ve diğer adaların silahlandırılmasının meşrulaştırılması yolunda Yunan Hükümetine yardımcı oluyorlar. Amerika tarafından Ortak NATO savunması için Türkiye ve Yunanistan'a tahsis edilecek ödenekler bölgedeki askeri durum gereklerine göre saptanacak yerde, Yunan Hükümetinin isteğine uygun kıstaslara göre saptanıyor.

Bir süre önce Türkiye'ye gelmiş olan Amerikan Savunma Bakanı yardımcısı Richard Perle'ün yaptığı açıklama da çok ilginçtir. Bu açıklama Türk-Amerikan Savunma İşbirliği anlaşmasının Türk Silahlı Kuvvetlerinin teçhizatının takviyesi esası yerine, bir savaş halinde bölgenin daha çok Amerikan silahlı kuvvetleri tarafından savunulması esasına dayandırılmak istendiği izlenimini vermektedir. Bundan Türkiye karşısında askeri üstünlük sağlamaya önem verenler memnun olabilirler, fakat Türkiye açısından bu olumlu bir gelişme değildir.

Kabul etmek lazım ki bu gelişmeler ne çıkarımıza uygundur, ne Cumhuriyet zihniyetine uygundur nede konumuza uygundur.

Batı ile aramızdaki ilişkilerde tehlike çanları çalıyor, çelişkili durumlar yaşanıyor demek yanlış olmayacaktır. Batı ile ilişkilerimizde de hak ve vakarımıza sahip çıkılmalıdır, eşitlik ve karşılıklılık ilkelerine dikkat edilmelidir.

Batı tarafından soy kırım ile suçlanmak, Batının siyasal, ekonomik ve toplumsal hareketlerinin dışında tutulmak ve sadece Batının sınır bekçiliğini yapmak Türkiye'nin alın yazısı olamaz.

Bu durum Türkiye'nin coğrafi konumu sonucu değildir, Batı alemi içinde ilişkilerini düzenlemeyi becerememiş olmasının ve bir yandan Batı ile savunma, ekonomi gibi alanlarda kader birliğine giderken, bir yandan da ümmetçi zihniyete dönmek gibi bir çelişkiye düşmesinin sonucudur. Kurtuluş savaşından sonra Cumhuriyet sağlam bir yö-rüngeye oturtulmuştur. O yolda devam edilmelidir.



Dış basında Türkiye haritası: Coğrafi konum-Nükleer konum

Barişı Savunmak ve Fikir Özgürlüğü

Reha İsvan

10-13 Temmuz tarihleri arasında Dikili'de düzenlenen Kültür ve Sanat Festivali'nin 'Barış Paneli'nde bir konuşma yapan Sayın Reha İsvan, barışı savunmakla fikir özgürlüğünü savunmanın iç içeliğini vurguladı. İlgiyle izlenen bu konuşmanın bazı bölümlerini sunuyoruz.

B.S.

Birleşmiş Milletler Dünya Barış Yılı nedeniyle, dünyada ve ülkemizde öncelikle vurgulanması gerekli olan, **barış'ın**, sadece savaşmamak olmadığı, **barış** mücadelesinin **gerçek demokrasi** için verilen savaşımdan soyutlanamayacağıdır.

Ülkemizde **demokrasinin** kalıcı olarak yerleşmesi, ikide bir kesintiye uğratılmaması için, öncelikle **fikir özgürlüğü** sorununun çözülmesi gereğine inanıyorum. **Fikir özgürlüğü** kavramının, düşünceyi yansıtmak ve yaymak eylemlerinden ayrı tutulamayacağı ve bir düşünce etrafında örgütlenilme özgürlüğünü içerdiği kuşku götürmez bir durumdur.

Türkiye'de, demokrasiye geçişi engelleyen etkenlerin başında Anayasasının kendisi geliyor. Çünkü, 1982 Anayasası, demokratik hakların büyük bir kısmını dışlamakta ve gerçek demokrasiye yönelik doğru yaklaşımı engellemektedir. 1982 Anayasası, ayrıca, bu tür sınırlamalar sonucu ortaya çıkacak tepkileri bastırmak için, sivil yönetimle içiçe, sivil olmayan bir kontrol mekanizması öngörmektedir.

Barış ortamının ön koşulu **gerçek demokrasi** olduğuna göre, 1982 Anayasası, en başta **barışın** yolunu tıkamaktadır.

İnsanlar doğal yeteneklerini, ülkelerinin doğal kaynaklarını, **barış ortamında** geliştirebilirler. **Savaş halinde ve savaş sonrasında, eğitim** özgürlüğü ve eşitliği, çalışma hakkı ve imkânları kısıtlanır. **barış**, insanlar için **refah ve mutluluğun, gelişmenin** vazgeçilmez koşuludur.

Barışın vazgeçilmez koşulu ise, gerçek demokrasidir.

Sindirilmiş, özgün kişiliği körletilip egemen zihniyetin tek-tip birimine dönüştürülmüş insanlar, önce kendilerine güveni ve kendi onurlarına saygıyı yitirir. Bu hale gelmiş insan, hemcinslerine, doğaya, dünyaya, topluma hatta yaşama yabancılaşır. **Moral gücünü yitirmiş insan dopolitize olmuş insandır**, depolitize insanın artık doğa üstünde etkinliği, toplum yaşamına katkısı, ülkesini, dünyayı yönlendirmede bir iddiası kalmamıştır. Yalnızlığı, umutsuzluğu içinde "idol"lere tapar, güncel güçlü eğilimlere, kalıplaşmış zorlama beğeniye köle olur. Böyle bireylerden oluşan kitleler, neden ve nereye yönlendirildiklerini sorup sual etmeden, liderlerin peşinden giderler. İzledikleri lideri yönlendirmede katkıları söz konusu değildir. Liderle etkileşim de söz konusu değildir. Bu, körü körüne ve adeta panik içinde bir güvence arayışıdır. Böyle olunca da lider herhangi bir nedenle konumunu ya da güçlülük görünümünü yitirdiği an, peşindeki kitleler yeni bir güvence arayışı içine girer, çaresizlik, yitiliklik psikolojisiyle, yeni liderlere bel bağlanır ve bir süre de onların peşinden sürüklenilir. Çünkü lider bir inancı temsil etmemiştir, etmemektedir. Liderle düşünce bütünlüğü ve ortak erek doğrultusunda birliktelik söz konusu olmamıştır. Kendi gücüne güveni sarsılmış kişi, başka bir güç kaynağı bulup ona yaslanmak zorunluluğu duyduğu için liderin peşindedir.

Gerçeği arama dürtüleri körlenmiş, **depolitize** olmuş insanlar topluluğu, **Faşizm** için ideal bir ortamdır. **Faşizm**, düşünmeden yaşayan ve ölebilen kitleler amaçlar, oluşturur, kullanır, öldürür.

Barışın karşıtı savaş ideolojisidir. faşizmdir.

Demokrasi engellendiği sürece, insanlar, içinde yaşadıkları toplumun önemli sorunları konusunda söz sahibi

değildirler. Basın, aydınlar, demokratik örgütler baskı altındadır. Gençler, bağnazca sınırlanmışlardır, yığınla koşullandırma yöntemleriyle eğitilmektedir. Bu koşullar altında, gerçeği arama dürtüleri körlenmiş insanlardan, **depolitize** olmuş insanlardan **BARİŞA** inançla sahip çıkmaları, **gerçek demokrasi** uğruna özveriyle mücadele etmeleri beklenemez. Bu koşullar altında, kitleler **Barış'ın** yararlarını değil, **savaşın** felâketlerini yaşamaktadırlar ve **savaş halinde ve Savaş** sonunda katlanılması kaçınılmaz olan kötülöklere maruzdurlar.

Onun için, **demokrasiyi, barış** yolundaki çabaların niteliği ve düzeyi ile ölçmek, değerlendirmek mümkündür.

...1982 Anayasası, **barış ortamı** sağlayacak bir **demokrasi** anlayışını esas almak bir yana, 1924 ve 1961 Anayasalarıyla ve hatta, 1972'de Anayasada yapılan değişikliklerle öngörülen sistemden de değişik bir demokrasi kavramı getiriyor. Bu yeni sistemin yerleşmesi uğrunda, ona ters düşen tüm düşünce biçimlerini yasaklıyor. 1982 Anayasasının temel felsefesine göre, toplumumuzun mutluluğu ve refahı için değişik bakış açılarından öne sürülebilecek öneriler suç sayılıyor.

Oysa **demokrasi**'nin esası, karış olabilmek özgürlüğüne dayanır, **demokrasi**'nin nimetlerinin en başında, kendi düşünce biçiminin üstünlüğünü savunabilme özgürlüğü ve kanıtlayabilme olanağı gelir. 1982 Anayasasına uygun olarak Türk Ceza Yasasında yer alan 141. ve 142. maddeler bu özgürlüğü tamamen ortadan kaldırmaktadır. Bu maddelerin amacı belli bazı inançları, fikirleri yasaklamakla da sınırlı değildir. 141. ve 142. maddeler iktidardaki düşünceyi, savunmayı yasaklar. 141. ve 142. maddeler egemen zihniyetin karşısında olan herhangi bir düşünce sistemi etrafında örgütlenmeyi yasaklar. Eğer **demokrasi**, değişik fikirlerin kamuoyunda açıkça tartışılabilmesini öngören bir yönetim biçimiyse, Türk Ceza Yasasının 141. ve 142. maddeleri bu tür bir sistemin ülkemizde gelişmesi ve yerleşmesine engeldir.

...**BM Uluslararası Barış Yılı** nedeniyle ısrarla vurgulanması gereken ise, **adil ve kalıcı bir BARİŞ'i** sağlama yönündeki tüm çabaların, **gerçek demokrasi** yolunda harcanan çabalarla özdeş olduğu gerçeğidir. □

Halit Çelenk

Tasarı, düşünce suçlarını kaldıracak yerde, yeni düşünce suçları üretmekte ve "Milli yararlara aykırı hareket etmek" gibi yeni suç türleri getirmektedir. Milli yararlara aykırı hareket etmenin ölçüsü nedir? Bu ölçü kim tarafından saptanacaktır?

G eçtiğimiz aylarda, 1926 yılından beri ülkemizde yürürlükte bulunan ve uygulanagelen Ceza yasasının değiştirileceğine bu ceza yasası yerine yeni bir ceza yasasının hazırlanacağına ilişkin haberler basında yer almıştır. Bu konuda Adalet bakanlığında bir komisyonun oluşturulduğu, çalışmaların sürdürüldüğü ve önümüzdeki aylarda tasarının son şeklini alacağı yayınlanan haberler arasındadır.

Oluşturulan komisyonca üzerinde çalışılan bir tasarı taslağı hakkında sayın Uğur Mumcu tarafından haberyorum yazıları yayınlanmış ve tasarının kimi önemli hükümleri üzerinde durulmuştur.⁽¹⁾ Bu tasarı taslağı tarafımızdan da incelenmiştir.

Her yönü ile çağımızın gerisinde bulunan, 1926 yılında İtalyan ceza yasası temel olarak alınıp hazırlanan, ve İtalyan Faşizminin amaçlarına uygun düzenlemeleri içeren ceza yasasının değiştirilmesi ve yerine daha çağdaş, demokratik hak ve özgürlöklere, İnsan Haklarına saygılı bir yasanın hazırlanması, hukukçularımızın ötedenberi özlemine duydukları bir girişimdir.

Ancak bu konuda önemli gördüğümüz bir kaç noktaya değinmeden

Yeni Ceza Yasa Tasarısı

önce Türk ceza yasasına kaynak olan İtalyan Ceza yasası üzerinde kısaca durmakta yarar görüyoruz.

KAYNAK YASA

Bilindiği gibi Türk ceza yasası, hazırlanırken İtalyan Ceza yasası örnek olarak alınmış ve kimi küçük değişikliklerle kabul edilmiştir. Zamanın Adalet Bakanı sayın Mahmut Esat, 1927 yılında "Hakimlere mahsus Ceza Kanunu Şerhi"ne yazdığı önsözde .. Memleketimizin ve tarzı idaremizin hususiyetine göre yapılması zaruri bazı tadiller istisna edilirse Türk ceza kanunu.. İtalyan ceza kanunu, aynen örnek itihaz olunarak yazıldı" demiştir.

1926 yılında kabul edilen Türk ceza yasası hazırlanırken İtalyada 1889 yılındanberi Zanardelli yasası denilen İtalyan ceza yasası yürürlükte bulunuyordu. "Çağın düşünsel ve politik iklimine uygun olarak Zanardelli kanunu, sağcı özgürlük ideolojisinden ilham alan politik bir görünüşte idi: Zanardelli kanununun burjuva ideolojisi ve anlayışına dayanması, devlete karşı suçların düzenlenmesi konusunda da kendini gösteriyordu."⁽²⁾

Sayın ve değerli hukukçu Sami Selçuk, Ceza Yasamızın niteliği konusunda düşüncelerini açıklarken, yasamızın kaynağı olan 1889 tarihli İtalyan ceza yasası hakkında Saleilles'in şu yargısını aktarmaktadır: "1889 İtalyan Ceza Yasası, yeni klasik okulun oluşturduğu bir örnektir. (...) ne yazıkki, bitmiş bir çağın ürünüdür, ama başlayan bir çağın başlangıcı değildir."⁽³⁾

Yani Türk ceza yasasına örnek ve kaynak olarak alınan 1889 tarihli İtalyan ceza yasası çağın burjuva ideolojisini temel alan ve insan haklarına belli bir oranda da olsa saygı gösteren bir yasa idi.

Ancak 1922 yılında kurulan ve 1944 yılına kadar süren faşist yönetim, iktidarı ele aldıktan sonra tüm devlet mekanizmasını ve kurumları faşistleştirme politikasını çalışmalarına temel almış ve bu tutumuna yürürlükteki yasalar üzerinde de yoğunlaştırmıştır.

Bu yönetim tarafından belli bir oranda kişi haklarına saygı gösteren Zanardelli yasası yerine Faşizm ilkelelerine uygun yeni bir yasanın hazırlanması görevi İtalyan cezacılarından Rocco'ya verilmiştir. Bu hazırlıklar sürdürülürken çıkarılan bir çok özel yasa ve yönetsel önlemler yanında, 1926 yılında Faşist yönetimi korumak amacı ile "Devleti Koruma Yasası" adı altında özel bir yasa kabul edilerek yürürlöğe konulmuştur. Bu özel yasadaki hükümler, Rocco tarafından hazırlanan Yeni ceza yasasının 270 ve 272. maddelerine alınmıştır. Mussolini İtalyasında faşizmi korumak amacı ile Özel yasa halinde düzenlenen bu maddeler, 1936 yılında Türk ceza yasasına alınmış ve 141-142. maddeleri oluşturmuştur. Sonradan yapılan değişikliklerle daha da ağırlaştırılan bu maddeler, günümüzde de yürürlükte bulunmaktadır.

Sayın Prof. Faruk Erem, bu hükümlerin yer aldığı 1930 İtalyan Ceza yasası için, kendi ölçülü anlatım biçimiyle şöyle demektedir .. 1930 İtalyan ceza kanunu teknik bakımdan mükemmel olmasına rağmen azçok faşizm akıdelerini aksettiren bir kanundur ve faşist

devlet anlayışı bilhassa kanunun bu babında yer alan hükümlerde tezahür etmektedir.¹⁾

Bütün bunlar, Türk ceza yasasının değiştirilmesinin, çağdaş düşünce ve ceza politikasına uygun yeni bir ceza yasasının hazırlanmasının zorunlu bulunduğunu göstermektedir.

KONUNUN ÖNEMİ VE ZAMANLAMA

Ceza yasası, Anayasadan sonra ilk sırada gelen temel yasalardan biridir. Ceza ve Ceza Yargılama Usulü yasaları, bu yasaların niteliği, uygulandıkları ülkenin demokratik gelişme aşamasının göstergeleri arasında sayılabilir. Böylesine önemli bir yasanın değiştirilebilmesi için bugün siyasal ortam elverişli midir?

Biz, böyle bir temel yasanın değiştirilmesi açısından içinde bulunduğumuz ortamın elverişli olmadığına ve sakinçali bulunduğuna inanıyoruz.

12 Eylül dönemi, bu dönemin getirdiği siyasal ortam, bu ortamın değişik toplum kesimleri ve insanlar üzerindeki etkileri henüz sona ermemiştir. Olağanüstü dönemin bu etkilerini her alanda görüyoruz. Basında, radyo-televizyonda yayınlanan haberler, yapılan konuşmalar, gösterilen programlar bunu her gün gözlerimizin önüne sermektedir. Sıkıyönetim tamamen kaldırılmamıştır. Askeri mahkemeler daha önce bakmış ve bakmakta oldukları davaları görmeye devam etmektedirler. Muhalefet liderleri, yazarlar, sanatçılar, gazeteciler, ve kimi örgüt başkan ve yönetim kurulu üyeleri hakkında, kamuoyunda olumlu karşılanmayan soruşturma ve davalar açılmaktadır. Avrupa Konseyi, Avrupa Parlamentosu ve diğer batılı kuruluşlar, ülkemizde demokrasiye geçiş sürecini izlemek ve incelemek üzere toplantılar düzenlemektedirler.

Ülkemizde serbest, genel bir seçim henüz yapılmamıştır. Vatandaşlarda siyasal açıdan yıllardan beri yerleşmiş olan rahatsızlıklar ve tedirginlikler sona ermemiştir. Askeri mahkemelerde açılan çok sanıklı büyük davalar karara bağlanmamış olup sürmektedir.

Böyle bir ortamda, Ceza yasası gi-

bi temel bir yasayı değiştirme çalışmalarının olumlu bir sonuç verebileceğine inanmak olası değildir. Geçtiğimiz ay ve yıllarda, benzer ortamda çıkarılan ya da değiştirilen Basın yasası, Polis Görev ve Yetki Yasası, Dernekler Yasası, Sendikalar Yasası, Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt Yasası, Muzır Yasası denilen ve Ceza Yasası'nın 426. maddesinde yapılan değişiklik ve benzeri yasalar 12 Eylül olağanüstü döneminin etki ve izlerini taşımaktadır.

Oysa Ceza yasası gibi temel yasalarla İnsan Haklarını yakından ilgilendiren öteki yasaların, olağanüstü dönemlerin etkilerinden uzak bir siyasal ortam içinde hazırlanması, bu yasaların nesnelliği, kalıcılığı, Hukuk devleti ve İnsan Haklarına saygılı olması bakımından zorunludur.

Öte yandan elverişli siyasal ortam koşullarında da bu tür yasa tasarılarının kamu oyuna açıklanması, basında tartışılması, Üniversitelerin, Baroların, Barolar Birliğinin, Türk Hukuk Kurumu'nun ve benzer kuruluşların görüşlerinin alınması, çoğulcu ve katılımcı bir demokrasi anlayışının gereği sayılmalıdır.

Bu açıdan Ceza yasası değişikliği çalışmalarını zaman açısından olumsuz ve sakinçali buluyoruz.

TASARI TASLAĞINA GELİNCE:

Taslak henüz son şeklini almamış olmakla beraber, şimdilik kalın çizgiyle kimi noktalara değinmenin yararlı olacağına inanıyoruz.

1- Tasarıya genel olarak bakıldığında, adı suçların cezalarının azaltıldığı ve siyasal suçların cezalarında arttırma yoluna gidildiği anlaşılmaktadır. Oysa bu tutum, yani siyasal suçların cezalarında arttırma yoluna gidilmesi, çağdaş suç ve ceza anlayışına ters düşmektedir. Uygur ülkelerde siyasal suçlara daha hoşgörü bir gözle bakılmaktadır. Çünkü bu tür suçlar, toplumsal gelişmeye göre değişen, "görelî" suçlardır. Bugün suç sayılan eylemler yarın suç olmaktan çıkmakta, hatta övülmektedir.²⁾

Öte yandan, suçların cezalarını ağırlaştırmanın, suç işlenmesini önlemekte bir yarar sağlamadığı artık bu-

gün suç ve ceza politikasının kabul ettiği bir gerçektir.

Tasarının; Ceza Hukuku'nun bu evrensel gerçeklerini gözönünde tutması gerekir.

2- Ölüm cezası tasarıdan çıkarılmalıdır.

Bu cezanın insancıl bir ceza olmadığı, insanın temel haklarından olan "Yaşam hakkı"nı ortadan kaldırdığı, uygar dünyada kabul edilmektedir. Amerika Birleşik Devletlerinin 40 eyaleti dahil olmak üzere ölüm cezası tüm Nato'ya bağlı ülkelerde ceza yasalarından kaldırılmış ve yerine ömür boyu ağır hapis cezası konulmuştur. Bu ülkeler içinde ölüm cezasını koruyan tek ülke Türkiye'dir. Ceza hukuku açısından, adli hata hallerinde geriye dönülmesi olanaksız olan bu ceza, gerçekte bir "ceza" niteliği de taşımamaktadır. Çünkü, çağdaş anlamda "ceza"; can almaz, insanı, içinde bulunduğu toplumsal düzenin niteliğine göre yönlendirmeyi amaçlar. Bu ceza, ilkel bir ceza anlayışının ürünüdür ve yapılan istatistik incelemelere göre suçların azalmasında da hiç bir rol oynamamaktadır. Ünlü ceza hukuku uzmanı Pons'a göre "Halen ölüm cezasının ortadan kaldırılmasına engel olan şey, bir düşünce değil, batıl bir itikattir, cinayetlere karşı toplumu ancak ölüm cezasının kurtarabileceği yolunda batıl bir inanıştır."³⁾

Bu cezanın, tasarıdan çıkarılması, ceza hukukumuzda önemli, çağdaş bir adım atıldığının göstergesi olacaktır.

3- 141-142. maddeler tasarıdan çıkarılmalıdır.

Bu maddelerin insanları salt düşüncelerinden ötürü cezalandırdığı, bir eylemi değil, bir "düşünce açıklamasını" suçladığı, yani düşünceyi suç saydığı artık günümüzde tartışmasız kabul edilmektedir. Askeri Yargıtay Daireler kurulu 141. madde ile ilgili bir kararında şöyle demektedir:

"Komünist bir rejimi gerçekleştirmek amacı etrafında birleşen kimseler, faaliyette bulunmasalar dahi, söz konusu cemiyet vücut bulur. Böyle bir cemiyetin amaçlarına katılmayı da o cemiyete girme olarak kabul etmek doğru olur. Bu niteliği itibariyle cemiyete girme suçu, cemiyet kurma suçu gibi, hem şekli hem de düşünce suçudur."⁴⁾

Görülüyorki en yüksek Askeri yargı organı da 141. maddenin salt düşüncüyü suç sayan ve onu cezalandıran bir madde olduğunu kabul etmektedir.

Öte yandan ceza yasasında "eylem"i cezalandıran başka maddeler bulunduğu göre, (168, 169, 146. maddeler) 141-142. maddelerin tasarıdan çıkarılması bir boşluk yaratmayacaktır.

Bir süre önce basında yer aldığı gibi, maddelere "zor ögesi"nin konulması da sorunu çözmekten uzaktır. Bunun da uygulamada doğuracağı sakinçalar vardır. Bu nedenlerle maddeler tasarıdan çıkarılmalı, düşünce açıklamalarını suç olarak nitelemekten vazgeçilmeli ve düşüncüyü suç sayan çağdaş tutuma son verilmelidir.

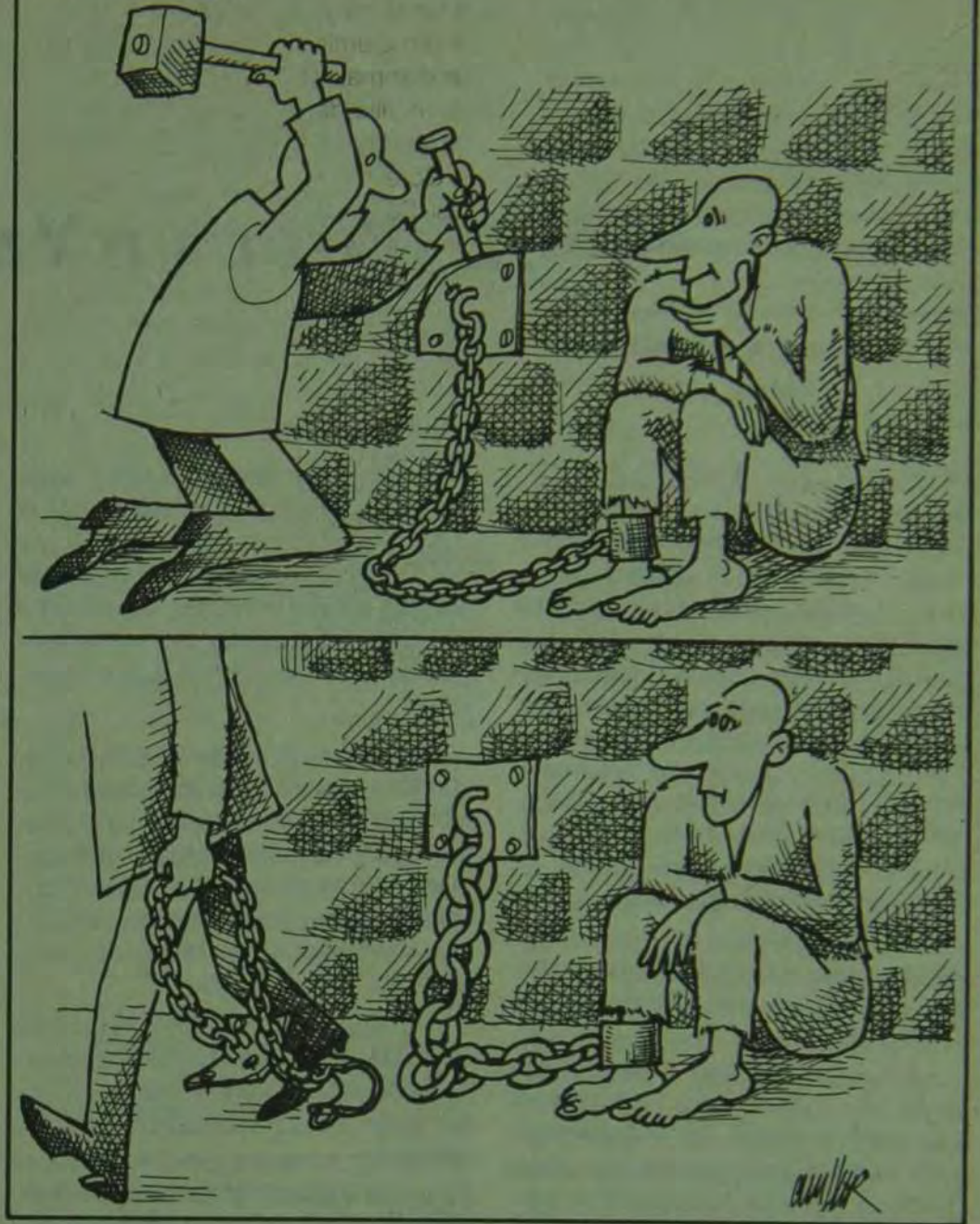
4- Tasarıya göre 146. maddede bir değişiklik yapılmakta, yürürlükteki maddede yer alan Anayasal düzeni değiştirmeye "cebren teşebbüs edenler" sözleri yerine "Anayasanın kabul etmediği usullerle" sözlerine yer verilmektedir. Böyle bir düzenleme, gerek yukarıdan aşağıya ve gerekse aşağıdan yukarıya Anayasa ihlal girişimlerinde değişik yorumlara, uygulama alanında "yaygınlaştırmalar" a olanak sağlayacak niteliktedir.

146. madde, bugünkü haliyle bile, yanlış olarak da olsa, bir ya da iki banka soygunu eyleminde uygulanabilmekte ve bu tür bir yanlış uygulama 12 Mart döneminden beri sürgelmekte iken, maddede açık olarak yer alan "Zor ögesi" kaldırıldıktan sonra uygulamanın ileride nasıl bir yön alacağını şimdiden kestirmek güçtür. Ancak "Anayasanın kabul etmediği usullerle" sözlerinin değişik yorumlara neden olabilecek nitelikte olduğunu ve yeni yanlış uygulamalara ortam hazırlayabileceğini unutmamak gerekir. Maddenin tasarıya uygun olarak değiştirilmesi, demokratik rejimin işleyişi açısından da sakinçalar yaratacaktır.

5- Tasarı, düşünce suçlarını kaldırarak yerde, yeni düşünce suçları üretmekte ve "Milli yararları aykırı hareket etmek" gibi yeni suç türleri getirmektedir.

Milli yararları aykırı hareket etmenin ölçüsü nedir? Bu ölçü kim tarafından saptanacaktır? Eğer bu ölçüyü idare saptayacaksa Yargının bağımsızlığı nasıl korunacaktır? Mahkemeler saptayacaklarsa hangi ölçülere göre saptayacaklardır? Böyle bir madde yasalaştığı takdirde 141-142. maddeler gibi, her yöne çekilebilir bir madde niteliği taşıyacak ve uygulamada kargaşa yaratacaktır. Uygulamada bunun örnekleri görülmüş ve yaşanmıştır. T.C.Y'nin 142. maddesine dayanılarak açılan bir davada, bir yazıda propaganda bulunup bulunmadığı konusunda mahkemeye 7 bilirkişi raporu verildiğini ve bu raporların değişik değerlendirmeler içerdiğini meslek yaşamımızdan anımsıyoruz. Bu tür sonuçların doğma nedenini, bilirkişilerin niteliğinde değil, yasa maddesinin kaypak ve değişik yorumlara elverişli bulunmasında aramak gerekir. Bu tür değişik yorumlardan, yasa maddelerinin her yöne çekilebilir niteliğinden adalet'in zarar gördüğü kuşkusuzdur.

Cumhur Gazioğlu



Bu nitelikte bulunan ceza maddeleri, Ceza hukuku'nun "Suçların

yasallığı" ilkesine aykırıdır. Bu ilke, suç öğelerinin yoruma elverişli olmadan kesin ve açık bir biçimde saptanmasını ister.

Yeni düşünce suçları yaratan, yoruma elverişli ve uygulamalarda duraksamalar doğuracak olan bu tür suç maddelerinin tasarıdan çıkarılması gerekir.

Ceza yasasında değişiklik yapan tasarı henüz son şeklini almadığı için şimdilik önemli gördüğümüz bir kaç noktaya değinmekle yetinmiş bulunuyoruz. Amacımız, çağımızın ceza hukuku anlayışına uygun ve insan haklarına saygılı bir ceza yasasının hazırlanmasına katkıda bulunmaktır. □

1) Cumhuriyet, 26-27/Haziran 1986

2) Prof. Çetin Özek, 141-142 sa: 72-73

3) Cumhuriyet, 17 Ağustos 1984

4) Hürriyet ve suç, sa: 8

5) Bu konuda bak. Hukuksuz demokrasi, H. Çelenk, Af ve siyasal suçlar, sa: 237

6) Prof. Faruk Erem Ceza hukuku, sa: 189

7) As.Yarg.Drl.krl.K.11/2/1982 gün ve 28/25 sayılı K.

1402'likler ve Yargı

Güney Dinç

Kuramsal olarak bazı hakları elde etmek için, uzun uğraşlar vermede gerek bulunmuyor. İnsan doğmak, başta "yaşama hakkı" olmak üzere, bir çok hakkın kazanılmasına yeterli geliyor. Anayasa'nın 10. maddesi, "Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin, kanun önünde eşittir." diyor. Anayasa, aslında, var olan ayrımlardan söz ediyor. Kimi doğadan geliyor, birçoğunu da insanlar oluşturmuş. Hukuk, eşitlikçidir. Uluslararası sözleşmeler, anayasalar, yasalar, bu ayrımlara bakılmaksızın, insanlara eşit davranılmasını öngörüyor.

Doğa yasaları güçlüden yana görünse bile, milyonlarca yılın yıpratmadığı görkemli denge, doğal diyalektiğin yanılmazlığını sergiliyor. Hukuka boyun eğmeyen ekonomi, yapay ayrımların temelini oluşturuyor. Üstelik hukuku da zorluyor, eşitlik bozulsun diye. Bir arada yaşayan insanların, şimdilik tek bir beklentisi kalıyor, "yasa önünde eşitlik". Onu da, hukukun sağlaması gerekiyor.

Yasa önünde eşitlik kurulamamışsa, toplumsal güvenden söz edilemez. 1402'liklerin durumu böyle. Sıkıyönetim kalkmış, asker kışlasına dönmüş, "demokrasiye geçmişiz" ve 1402'likler yargılanmadan, ikincil bir yaptırım olan kamu haklarında yasaklanmadan, eski görevlerine alınmıyorlar, yargı karar olmaksızın cezalandırılıyorlar. Sanki onlar için sıkıyönetim bitmemiş gibi, hukuk devletinin kıpırdanmasını bekliyorlar...

KİMDİR 1402' LİKLER?

Kimdir 1402'likler ve hangi olumsuz koşullarda uğraş veriyorlar...?

"Objektif bir ölçüt yok. Son beş yılda görevlerinden uzaklaştırılan 4.484

kamu görevlisinden 3.377'sinin, yapılan soruşturmalar sonucu sakıncasız oldukları belirlenmiş. Yani sakıncalı görülen her yüz kişiden yetmişbeşinin sakıncasız olduğu anlaşılmış. Çeşitli kamu kuruluşları direniyorlar. Sakıncalı damgası yiyenleri görevlerine iade etmiyorlar."⁽¹⁾

"Kimi zaman, bir devlet zorunu olarak, kimi görevliler için, bir (zecir) önemi alınır. Ama, gönülleri sevgisizlik, kafaları bağnaz tutkularla dolu alt kademeler, bu (geçici zecir) i. ebedi bir (kahhar) lığa dönüştürme alevlerini tutuşturmaya kalkarlar. 1402 vesilesi ile, gene böyle bir durum doğdu."⁽²⁾

"Olağanüstü koşulların uzaması, insanlarda yeni alışkanlıklar yaratıyor. Özellikle yönetici konumunda bulunanlar, sıkıyönetim dönemlerinin yasalarla pekiştirilen karar ve uygulama rahatlığını, olağan ortamlarda da sürdürmek istiyorlar. Kamu organları arasında bozulan işlevsel dengenin kurulması, siyasal yönlendirmelerle birlikte, buyruk alıp buyruk vermeyi yeğleyenlerin bireysel önyargıları nedeniyle gecikiyor. İlginçtir ki toplum, sıkıyönetimden olağan koşullara geçmenin sancılarını yaşıyor."⁽³⁾

"Sıkıyönetim yasasına göre, komutanlık işlemleri hakkında yargı organına başvurulamaz. Anayasa ve vasa bu yolları tıkamıştır. Peki ne yapılacaktır?"⁽⁴⁾

"Normal düzende bir kamu görevlisi, savunması alınmadan, yargı yerinde veya disiplin kurulunda soruşturma geçirmeden, hiç değilse kurum yetkililerinin görüşü alınmadan görevinden uzaklaştırılmaz. olağanüstü dönemin görevden alma istemlerini tartışmadan yerine getiren sivil kurum veya organ, bu açıdan da yükümlülük altındadır. Kimse, bugün vereceği haksız bir kararın aynasında, yarın kendisinin görülebileceğini unutmamalıdır."⁽⁵⁾

"Sıkıyönetim Kanunu'nun 2. maddesi gereğince görevine son verilen memur, kendisine uygulanan idari işlemin nederini öğrenmek hakkından da mahrumdur. Kendini savunması, dava yolu ile hakkını araması mümkün değildir. Üstelik, (genel güvenlik, asayiş veya kamu düzeni) gibi belirsiz kavramların söz konusu olduğu bir durumda..."⁽⁶⁾

"Sıkıyönetim komutanlarının idari nitelikteki bütün karar ve işlemleri, sıkıyönetim süresiyle sınırlı olarak sonuçlar doğurur... 1402 Sayılı Yasa'nın 2. maddesinde yer alan, sıkıyönetim komutanlarının isteği üzerine görevlerine son verilenler "...bir daha kamu hizmetinde çalıştırılmazlar" hükmü, Anayasa'ya uygun bir yaklaşımla, 'sıkıyönetim süresince kamu hizmetine alınmazlar,' şeklinde anlaşılabilir. Aksine bir yorum, sıkıyönetim kanunun, sıkıyönetimin kalkmasından sonra da uygulandığı, hüküm ve sonuç doğurmaya devam ettiği anlamına gelir ki, bu savunulabilecek bir görüş değildir."⁽⁷⁾

"SAKINCASIZLAR" "SAKINCALILAR" AYRIMI..

Hukukçu yazarlar konuya böyle yaklaşıyor ve eş görülmelik çelişkinin giderilmesi için yol - yöntem üretmeye çalışıyorlar. Hukuk dilimize, gelecek kuşakların anlamakta güçlük çecekleri yeni sözcükler ekleniyor. 1402'likler, kendi içlerinde "sakıncasızlar" ve "sakıncalılar" olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Görevleri sona ermeden önce, sıkıyönetim komutanları, bir çok kişinin sakıncasını kaldırıp ilgili kurumlara bildirmişlerdi. Danıştay'ın ve İdare Mahkemeleri'nin olumlu kararlarına karşın, hiç bir hukuksal engel kalmadığı halde, "sakıncasızlar" ın göreve başlanması geciktirilmekte, bu yüzden gereksiz yere davalar açılmaktadır.⁽⁸⁾ Si-

kıyönetim sırasında sakıncaları kaldırılmayanların, sıkıyönetimden sonra baş vuracakları askeri bir organ kalmamıştır. Sorunun çözümü, bu aşamada kamu yöneticilerinin görevi olmaktadır. Ne var ki, 1402 sayılı yasanın "bu şekilde görevlerine son verilenler... bir daha kamu hizmetinde çalışamazlar." tümcesi, ilgili kurumlarca, olağan dönemlerde de geçerliliğini sürdüren bir kural olarak anlaşılmış ve böyle uygulanmıştır. Olumsuz yaklaşımlarını daha ileri boyutlara götürüp, "sakıncalı 1402'likler" e yargı yolunun kapalı olduğunu savunanlar da çıkmıştır.

"1402'liklere yargı yolu açık mı, kapalı mı?," tartışmaları sürerken, sakıncaları kaldırılmayan öğretim üyelerinin İzmir İdare Mahkemeleri'nde açtıkları davalar sonuçlanmaya başladı. Hukuksal uyumsuzluğun çözümü, birbiri ile bağlantılı iki konunun tartışılmasını gerektiriyordu. 1402 Sayılı Yasa uyarınca görevden alınanlar, bir daha kamu hizmetinde çalışamayacaklar mıydı? Eğer önlemler sıkıyönetimle birlikte sona ermişse, geriye dönüş işlemi nasıl gerçekleşecekti?...

...VE MAHKEME KARARLARI: "SAKINCALILAR" AYRIMININ REDDİ

İzmir 1. İdare Mahkemesi, 1985/308 E. -1986/188 K. sayılı ve 19.2.1986 günlü kararında, bu konuları şöyle değerlendirdi:

"Sıkıyönetim Kanunu'nun ve bu konuda yer alan sıkıyönetim önlemlerinin Anayasa'ya aykırı biçimde yorumlanması ve uygulanmaması gerekir.

"Sıkıyönetimin amacı, ilan edilmiş nedenlerini ortadan kaldırmak, başka bir anlatımla hür demokrasi düzenini geri getirmek, temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik girişimlere son vermek ve olağan koşullara dönülmesini sağlamaktır. Bu durumda, sıkıyönetim önlemlerinin de yasaya bu amacı gerçekleştirmek için konulmuş olması gerekir. Amacı aşar veya amaçla çelişir nitelikte önlemler getirilmesinin gereği ve faydası yoktur.

"Sıkıyönetim yer ve zaman itibarıyla geçici bir rejimdir. "Sıkıyönetimin sona ermesi, sıkıyönetimle güdülen amacın gerçekleştiği anlamına geleceğinden, bu tarihten itibaren sıkıyönetim önlemlerine de gerek kalmamalıdır.

"Temel hak ve hürriyetler belirli halde Anayasa'nın sözüne ve ruhuna uygun olarak kanunla sınırlanabilir. Sınırlamalar demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olamaz ve öngörülükleri amaç dışında kullanılamaz.

"Sıkıyönetim halinde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek kaydıyla ve ancak durumun gerektirdiği ölçüde durdurulabilir... Anayasa ve 1402 Sayılı Yasa'nın birlikte değerlendirilmesiyle varılan sonuçlar gözönünde bulundurulduğunda, 2766 Sayılı Kanun'un 1. ve geçici maddesindeki "...bir daha kamu hizmetlerinde çalıştırılmazlar." ibaresini "sıkıyönetim süresince bir daha kamu hizmetlerinde çalıştırılmazlar." biçiminde yorumlamak gerekmektedir. Aksine bir düşünce Anayasa'nın belirtilen maddelerine ve Türkiye Cumhuriyeti Devletinin değişmez niteliği olan 'Cumhuriyet' ilkesine açıkça aykırı düşer. Kanun koyucunun, Anayasa'nın geçici 15. maddesi uyarınca Anayasa'ya aykırılığı iddia dahi edilemeyecek olan 2766 sayılı kanunla, Anayasa'nın kabulünden hemen sonra açıkça Anayasa'ya aykırı hükümler getirdiği düşünülemez.

"Bu durum karşısında davalı idarenin, davacının yaşam boyu kamu hizmetlerinde çalıştırılmayacağı yolundaki savunmasını kabule olanak yoktur.

"Davacının göreve tekrar ne şekilde başlayabileceği konusuna gelince:

"...sıkıyönetimin sona erdiği tarihe kadar hukuken geçerli olan ve gereği de yerine getirilmiş bulunan bir göreve son verme işlemi var olduğundan ve Sıkıyönetimin sona ermesiyle bir sıkıyönetim önlemi olan göreve son verme işlemi de kendiliğinden ortadan kalktığından, davacının ancak bu tarihten itibaren yeniden kamu hizmetinde çalışabilme hakkı doğmaktadır... Davacının sıkıyönetimin sona erdiği tarihe kadar kamu hizmetinde çalıştırılmaması geçerli bir sebebe dayandığından, sıkıyönetimin kalkmasıyla göreve iadesi değil, yeniden atanması söz konusu olabilmektedir. Yeniden atamanın ise o anda içinde bulunulan mevzuat ve koşullar çerçevesinde yapılacağı doğaldır..."

Özetlediğimiz gerekçelerle, İzmir 1. İdare Mahkemesi, çok önemli bir sorunu çözmüş oldu. 1402'likler için, artık "sakıncalı" deyiminin kullanılmaması gerekiyor. Sıkıyönetim komutanlarının

istemi ile işlerine son verilenler, olağan koşullara geçildiğinde, niteliklerine uygun düşen kamu görevinde çalışabileceklerdir. Karara göre, onların eski kurumlarına dönmeleri ise, yeni bir atama işleminin yapılmasını gerektiriyor. İçin en güç yanı da bu. Boşta geçen süreye ilişkin özlük haklarını alamayacakları gibi, yeniden atanmaları, büyük ölçüde, kamu kurumlarının personel gereksinimine ve yöneticilerin bu konudaki öznel değerlendirmelerine bağımlı kalıyor.

HUKUK ÜSTÜN GELMELİDİR...

İzmir 2. İdare Mahkemesi de, benzer davalarda, yasanın "... bir daha kamu hizmetinde çalışamazlar..." tümcesinin sıkıyönetime özgü bir önlem olması nedeniyle, olağan dönemlere taşırlamayacağını vurgulayan kararlar aldı. Çoğunluk görüşüne katılmayan bir yargıç ise, azlık oyunun gerekçesini şu tümcelerle açıkladı:

"1402 sayılı yasaya dayalı olarak komutanlıkça alınan önlemlere ... sıkıyönetimin sona ermesinden sonra da İdare Hukuku esaslarına göre tesis edilmiş idari, icrai işlem niteliği kazandırılarak devamlılığını kabul etmek, Anayasa'nın temel ilkelerine ve Anayasal bir kurum olan sıkıyönetimin varlık nederine aykırı düşer... Bu durumda, göreve Ege Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı'nın emri uyarınca son verilen 2766 sayılı kanunla eklenen geçici madde uyarınca Sıkıyönetim Komutanlığına yeniden yapılan inceleme sonucunda bir daha kamu hizmetinde çalıştırılmayacağına karar verilen ve sıkıyönetimin sona ermesi ile hakkında alınan önlemler de son bulan davacının durumu yukarıdaki açıklamalara göre değerlendirildiğinde, sıkıyönetimin ilanından önceki hukuki statüsünde idari bir işlem ile değişiklik yapılmadığı cihetle yeniden atanması değil, göreve iadesi gerektiği sonucuna varılmaktadır."⁽⁹⁾

Anayasa'nın 130. maddesinde, "Üniversite yönetim ve denetim organları ile öğretim elemanları, Yüksek Öğretim Kurulu'nun ve üniversitelerin yetkili organlarının dışında kalan makamlarca, her ne suretle olursa olsun, görevlerinden uzaklaştırılmazlar." denilmektedir. Bu kural, sıkıyönetim "makamları"nı da kapsamaktadır. Sıkıyönetim önlemlerine olağan dönemde etkin-

lik kazandırmak yoluyla öğretim elemanına yeniden atanma yükümlülüğü getirmek, bir yerde, Anayasa'nın 130. maddesine aykırı bir yorumla, görevin komutanlık kararıyla sona erdiği varsayımını benimsemek olmaktadır. Bir başka deyişle, sıkıyönetim kalktıktan sonra, komutanlık işlemine Anayasa'yla bağdaşmayan sonuçlar yüklemek, yetki ve sorumluluk karmaşasına neden olmaktadır. Bu yönleriyle, yukarıda kısa bir kesitini sunduğumuz azlık oyunun gerekçesi, sorunu bütünüyle çözdüğü gibi, anayasa'nın 10. maddesindeki 'eşitlik' ilkesine de uygun düşmektedir.

İzmir 2. İdare Mahkemesi, 1402 Sayılı Yasayla ilgili bir başka olayda, şu kararı vermiştir:

"Davacının, yargı kararı uyarınca göreve başlatılması gerekirken, Sıkıyönetim sırasında, Sıkıyönetim Komutanı'nın genel güvenlik açısından aldığı emrin uygulanması suretiyle göreve başlatılmaması, sıkıyönetim süresi ile sınırlı olarak alınmış bir tedbir gereği olduğundan, sıkıyönetimin sona ermesinden, olağanüstü düzenden olağan demokratik düzene geçişten sonra, başka bir anlatımla, pozitif hukuk kurallarının geçerli olmasından sonra, davacının durumunun olağan düzenin hukuk

kurallarına göre değerlendirilmesi gerekmektedir.

"2577 Sayılı Kanun'un 28. maddesinin, '...mahkeme.. kararlarının icaplarına göre idare, en geç altmış gün içinde işlem tesis etmeye veya eylemde bulunmaya mecburdur.' hükmü uyarınca davacının 7.5.1985 günlü başvurusu üzerine, İzmir 1. İdare Mahkemesi'nin kesinleşen 8.6.1983 günlü kararına göre işlem kurmak durumunda bulunan davalı idarenin, 1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanunu'nun 2766 Sayılı Kanun'la değişik 2. maddesinin son fıkrası hükmünü yanlış yorumlamak suretiyle tesis ettiği işlemde, T.C. Anayasası'na Sıkıyönetim Yasası'na, 2577 Sayılı Yasa'ya ve hukuka uyarlık görülmemiştir.¹⁰

Böylece Sıkıyönetim komutanı'nın istemi üzerine Dokuz Eylül Üniversitesi'ndeki görevine başlatılmayan Doç. Dr. Hüseyin Balcı, sakıncası komutanlıkça kaldırılmadığı halde, eski işine dönebilecek ilk 1402'lik olabilecektir. Elbette başka engeller çıkmazsa..⁽¹¹⁾

Bilindiği gibi, İdare Mahkemelerinin kararları, Danıştay'ın yargısal denetimi altındadır. Gelecek günlerde bu konu-

nun Danıştay'da tartışılması ve kesin çözüme bağlanması beklenmektedir. □

- (1) Örsan Öymen, Sakıncalılar, Milliyet, 26.10.1985
- (2) Bahri Savcı, Sevgisizlik Gütmesi Mi?, Cumhuriyet 21.8.1985
- (3) Güney Dinç, Yargısız Cezalandırma, Yeni Gündem, 38, 10.1.1986
- (4) Uğur Mumcu, 1402'likler, Cumhuriyet
- (5) Kazım Yenice, Görevlerinden Uzaklaştırılan Kamu Personelinin Durumu, Cumhuriyet 4.9.1985
- (6) Nurkut İnan, Sıkıyönetim Kanunu'na Göre, Kamu Personelinin Görevine Son Verilmesi, Yapıt Dergisi, Şubat-Mart 1984, Ankara
- (7) Bülent Tanör, Sıkıyönetim Sonrası Hukuku Cumhuriyet, 24.6.1985
- (8) Bilim ve Sanat, Eylül 1985, 1402'likler Konusu Yargı Organında (danıştay 1. Dairesi'nin 16.1.1984 gün ve 1984/6 E-1984/6 K.sayılı kararı)
- (9) İzmir 2. İdare Mahkemesi'nin 1985/664 E.-1986/140 K.sayı ve 12.3.1986 günlü kararı
- (10) İzmir 2. İdare Mahkemesi'nin 1986/140 E.-1986/264 K.sayı ve 20.3.1986 günlü kararı.
- (11) Güney Dinç, Üniversite Çıkmazı, Bilim ve Sanat Yayınları-Hüseyin Balcı'nın dava öyküsü bu kitapta anlatılmaktadır.



Serdar Kutca

AST'A YARDIM KESİLDİ!

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın özel tiyatrolara yaptığı yardımdan AST'a bu yıl ödenek verilmedi.

25. yılına girecek olan AST dört yıldır en üst dereceden ödenek alırken bu yıl keyfi bir tutumla değerlendirme dışı bırakılmıştır. Bu konuda hiçbir açıklamada bulunmayan yetkililer daha sonra gönderdikleri yazıda, bu sezon "BİR CEZA AVUKATININ ANILARI", "NAFILE DÜNYA", "RUMUZ; GONCAGÜL" ve "BİR HALK DÜŞMANI" oyunlarını sergileyen, 14. Uluslararası İstanbul Festivali'nde en çok seyirciyi toplayan tiyatro olan ve 31 gün süreyle Anadolu tur- nesinde oyunlarını sergileyen AST'a, bu yılki sanatsal faaliyetlerini yeterli görmediklerini bildirmişlerdir.

Siyasi iktidarın, sanat alanına, sanat dışı ölçütlerle yaklaştığının bu yeni ve çarpıcı örneği bütün sanatseverlerce, aydın kamuoyunca büyük bir tepkiyle karşılandı.

Varlık Özmenek

Gece leylak ve tomurcuk kokuyor bir basın işçisiyim elim yüzüm üstümbaşım gazete geçsem de gölgesinden tankların tomsonların şuramda bir çalığışu ötüyor.

(Hasan Hüseyin)

"Sen çok i...ye benziyorsun. Eğer bu yaptıklarını yazarsan içeriye alırım. Orada da başına gelecekleri bilirsin. Alenen seni tehdit ediyorum. Gazeteci diye kendini bir b...mu sanıyorsun"

Yukarıdaki satırları, 18 Temmuz 1986 günü Milliyet gazetesinin 11. sayfasında çift sütun üzerinde yer alan "Milliyet ve UBA Muhabirleri tartaklandı" başlıklı haberin içinden okuyoruz. İşkence sanığı bir polis memurunun Milliyet gazetesi muhabiri Gürbüz Akkırın'a söyledikleri... Doğru oturup doğru konuşacak olsak da, ülkede yerleşik sistemin en özülü, ne yapalım estetiği budur, en yalın ideolojik anlatımıdır. Olay nedir? Ne olmuştur? Sonra da ne olmamıştır?...

İlk iki sorunun yanıtı için Milliyet'teki haberin ilk bölümünü okuyalım.

"Mersin'de sahte kimlik bulundurduğu gerekçesiyle gözaltına alınarak Ankara'ya getirilen ve Siyasi Şube ekiplerinden bir hafta süreyle işkence gördüğünü ileri sürerek dava açan Arif Hikmet İyidoğan'ın dünkü duruşması sırasında Siyasi Şube Müdürlüğü'ne bağlı ekipler, "Milliyet" ve "UBA" muhabirini tehdit ettiler.

Duruşma sırasında sanıkları görün-

Basın Emekçileri Dün Bugün

tülemeye çalışan Milliyet muhabiri Gürbüz Akkırın, sanık polis Hüsnü Gök tarafından fotoğrafının çekilmemesi yolunda ikizler aldı. Ancak mahkeme başkanı duruşmanın açık yapıldığını belirterek, "Gazeteci rahat çalışabilir" dedi ve sanığın yerine oturmasını istedi.

Daha sonra duruşmadan not alma işini bitiren muhabirimiz Gürbüz Akkırın, salonun dışına çıkınca, mahkemeyi izleyen ve sanıkların arkadaşları olduğu tesbit edilen Ankara Emniyet Müdürlüğü Siyasi Şube Müdürlüğü'ne bağlı polisler de dışarı çıktılar. Muhabirimizi ortalarına alan arkadaşlarının yanına gelen polis Hüsnü Gök de, "Sana resmimi çekme demedim mi? Niye çekiyorsun? Fotoğraf makineni ver" dedi. Muhabirimiz direnince elindeki makineyi zorla alarak içindeki filmi imha etti- ler..."

Haberin bundan sonraki bölümü, yazımıza giriş yapmak zorunda kaldığımız tırnak içi alıntı ile ve "i...", "b..."larla devam ediyor.

Türkiye'de bu haberi okuyan her deneyli okuyucu, okuduğunu anlıyor. Ve Yeşilçam senaryoları gibi sonucu da kestirebiliyor. Şöyle ki, birileri olaydan muhakkak "üzüntü" duyacak ve "gerekli önlemler" alınacaktır!.. Nitekim haberin sonu şöyledir:

"Durumu haber alan Emniyet Genel Müdürü Saffet Arkan Bedük, olayın 'üzücü' olduğunu belirterek polisler hakkında tahkikat açılacağını söyledi..."

Türkiye'de nice olay gibi bu olayda böyle bitmiştir...

Olay nedir, ne olmuştur, sorularının yanıtı Türkiye'nin mevcut sistem normalleridir. Yani,

- Bir yurttaşın gözaltına alınması,
- Bir hafta süreyle işkence görmesi gibi yakınmalar,
- Dava, mahkeme,
- Siyasi Şube Müdürlüğü'ne bağlı ekipler,
- Duruşmayı izleyen muhabirler,
- Mahkeme Başkanı'nın "gazeteci rahat çalışabilir" şeklindeki sözleri, sonra "niye fotoğraf çektin?"
- "ver bakayım o makinayı."
- imha,
- tehdit,
- tartaklama,
- eğer yazarsan!...
- Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlarının "leb demeden leblebiyi anlayacakları üzere "i...", "b..."
- ve 700 yıla yaklaşan devlet-yurttaş ilişkilerinde ulaşılabilen en uygar! 155 yıllık basın tarihinde de varlabilen en "geri kalmış" gelişme noktası: duyulan üzüntüler...

Ve Türkiye'de en kolay açılan şey: tahkikat!..

Buraya kadar olanlar böyle. Ya olmayanlar? Sıradan bir haber olmanın ötesinde hiçbir şey...

Hiçbir şey'ler de şöyle:

- Yaygın benzeri uygulamalarla (dayanaksızlaştırılmış) kamu vicdanı.
- Sistemleştirilmesi amaçlanan ve büyük ölçüde sağlanan kamu suskunluğu.
- Kamu görevi sıralamasındaki gazetecilik mesleğinin en basit güvenceleri; can, mal, çalışma güvenceleri.
- Gazetelerden ortaklaşa yükselecek etkili, demokratik tepki.
- Güvencesiz, dayanaksız, hak, hukuk, meslek onuru...

Ve bu ıssızlıkta olayımızdaki durum nedir biliyor musun sevgili okuyucu. Sizlere, doğru haber ve bilgi vermek için

mesleğe ilk adımını atan iki genç muhabirin sosyal ve mesleki statülerinin oluşmasında karşılaştıkları (olası yabancılaşma sürecinde ise kimliklerinin oluşumuna damgasını vuracak olan) kalıcı ilk deney...

İlgincidir ve hazindir ki, aynı günlerde basın çalışanlarının gerekli "ahlak" normlarına sahip olup olmadıkları ciddi ciddi tartışılabilir.

Toplumda emeğin genel ezilme süreci ve ağırlığı basın çalışanları üzerinde de etkisini göstermektedir. Gazete sahipleri ve yönetimlerinin holdingler manyetinde yapılanmalarının yanı sıra, basın içinde kastlaşma eğilimi giderek güçlenmektedir. Basında gözlenen bu tekelsel grafik, toplumun beklenti ve isteklerine ters olduğu için de, son 8 yıldır toplam gazete tirajında zırtık artış kaydedilememektedir. Toplumun nesnel olarak basını yargılamasıdır aslında bu. Örneğin, kendisine haber ve bilgi vermek için işkence iddiasıyla yargılanan bir polis memurunun duruşmasına giden bir muhabirin tartaklanıp, hakaret görmesi, elindeki makineden filmin çekilip alınması olayına bizzat gazeteler sahip çıkmayacaklar; okuyucu, da bu gazetelere ilgi ve saygı gösterip, alıp okuyacak... Ne hakla...

Sorarsanız, yanıt, okuyucuyu saf sayıp şöyle olacaktır:

-Patır-gürültü demokrasiye geçiş sürecine zarar veriyor.

Aslında durum tam tersi sevgili okuyucu. Demokrasi, "Patır-gürültü"ye zarar veriyor...

Türkiye'de alternatif tanımadan uygulanmasına çabalanan ve topluma rağmen sürdürülen ve asıl "ahlak"ı tartışılması lazım gelen serbest piyasa ekonomisinde altüst olan çok şeyin yanısıra Türkiye'deki basın mesleğinin itibarı, korunması ya da kurtarılması çabaları da bir kaosun içindedir.

☆☆☆

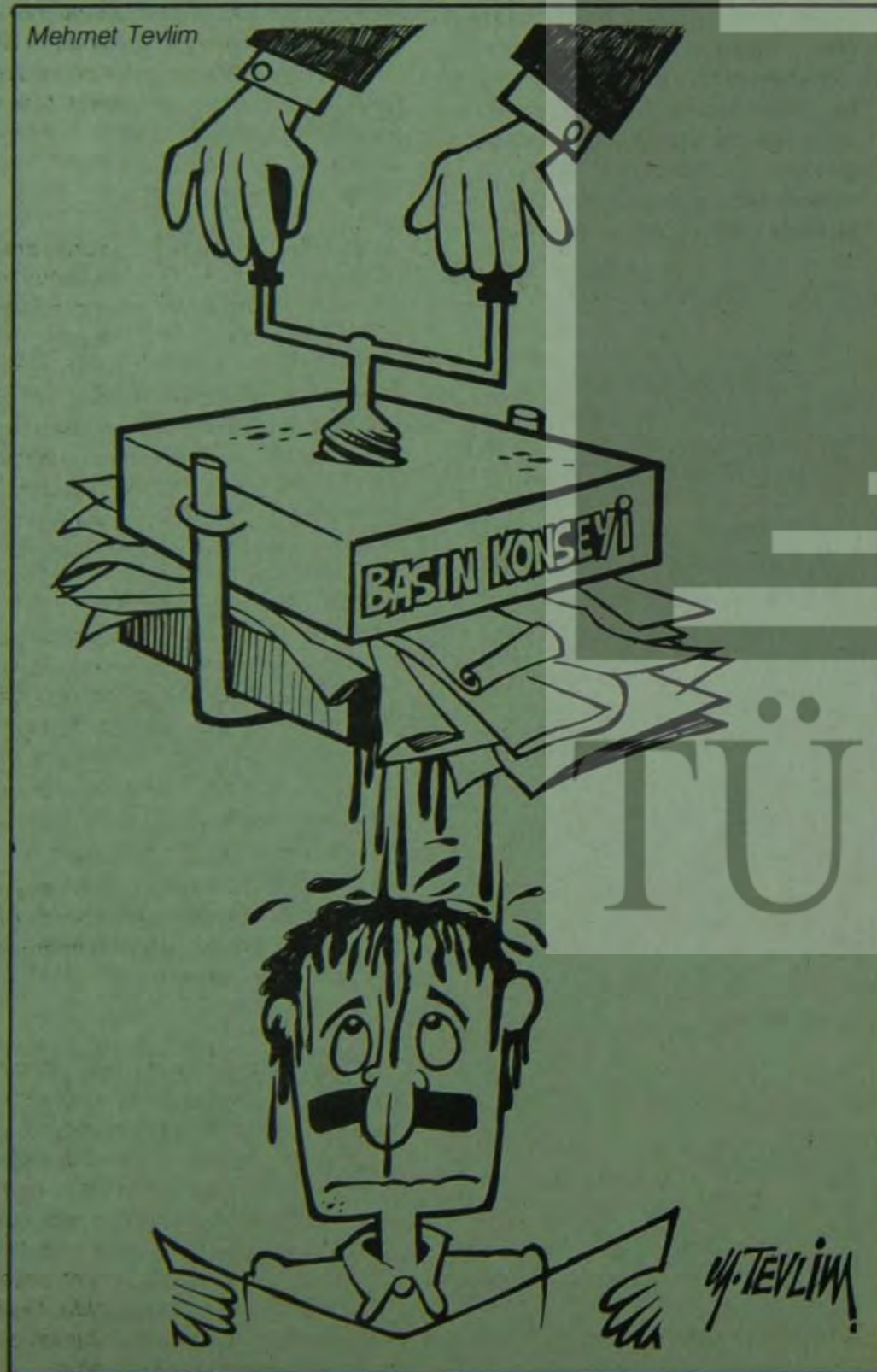
Gazetecilik mesleğinde çalışanların koşullarının nereden nereye geldiğini gereğince değerlendirmeye yardımcı olur düşüncesi ile dün'e dönelim.

1980 yılının sonlarında kaybettiğimiz 40 yıllık gazeteci Emin Karakuş'un 1944 lerde karşılaştığı sıradan bir olaya bakalım. Yaşamı boyunca saygınlığını sürdüren, ne yazık ki bugün meslek çevrelerinde ne anılan, nede genç kesimde bilinen bu büyük basın emekçisinin "40 yıllık bir gazeteci gözü ile İŞ-TE ANKARA" adlı kitabından okuyalım:

"Günlerden bir gün, Trakya'da askeri manevralar yapılacaktı, hazırlıkların sürmekte olduğunu öğrendim ama yazmaya bir türlü cesaret edemedim. Başka bir gazetede bu haberin yayınlanması kuşkusu içinde telefona sarılarak, o zamanki Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Asım Gündüz'le konuşmak istedim. Telefona yaveri çıktı. Kendimi tanıttım, manevra konusunda bir emirleri olup olmadığını soracağımı söyledim.

Bir dakika sonra Asım Gündüz paşanın sesini duydum:

-Aloooo?
-Paşam, ben Tan gazetesi muhabiri Emin Karakuş.
-Kim?
-Emin Karakuş, Tan gazetesi muhabiri.
-Evet.
-Paşam bugünlerde Trakya'da manevra yapılacağını haber aldım. hazırlıklar ne safhada? Kimler katılacak? Manevra ne zaman başlıyor? Acaba bu konularda bir emriniz olacak mı? Sizin bunun için rahatsız ettim.
Asım Paşa tekrar sordu:
-Senin adın ne idi?
-Emin Karakuş.
-Hangi gazeteden?



-Tan gazetesinden.
-Bak Emin Karakuş, senin çalıştığın gazetenin adını buraya not ettim. Bu manevra haberi hangi gazetede yayınlanırsa sorumlusu sen olacaksın, dedi ve telefonu yüzüne kapattı.

Asım Paşa ile bu konuşmam hiç de iyi olmamıştı. 'Nereden telefonu açarak bunu sordum' diye kendi kendimi yiyordum. Öğleden sonra Meclise gittim. Bütün arkadaşlar oradaydı. Kendilerine, Asım Paşa ile konuşmamı anlattım. Aman, dedim; yazmaya kalkmayın yoksa mahvoldum...

☆☆☆

Kanımca, Türkiye'de basın emekçilerinin koşulları tarihsel olarak incelenmedikçe, dün bilinmedikçe bugün tartışmaları eksik kalacak, büyük bir olasılıkla yanlışlar bir kez daha kurumlaşacaktır. Ve yine kanımca bütün yönleriyle ve basın emekçileri ağırlıklı bir "basın tarihi"nin yazılamaması "Basın Konseyi" tartışmalarını siğ'laştırmaktadır.

"Ahlak"ı tartışılan meslek nerelerden geçip gelmektedir acaba? On yıllarını bu mesleğe vermiş sayın Kemal Sülker'in "Anılara Yolculuk" kitabında pek çarpıcı biçimde yer verdiği "Kemal Ahmet Olayı"nın anımsatılabilir örneğin: 1930'lu yılların gazetecisi Kemal Ahmet'i şöyle anlatırlar Sülker'e:

"Serbest piyasa haberlerini, tüccarın görüşlerini yazmamız gerekirken, Kemal Ahmet devletçi ekonomi politikasını tutuyor, serbest piyasa tacirlerinin görüşlerini doğru bulmuyordu... Bu tutum, Kemal Ahmet'in gazetede işlerini savsakladığı şeklinde yorumlandı, yazı işleri müdürlüğüne azarlandı. O da bunun etkisiyle kendisini alkole verdi...

"... ama bir gün onun atlatma bir haberi ortalığı altüst etti. Kemal Ahmet, Ortaköy tütün işleme evlerinde çalışan işçilerin kendi aralarında bir işçi derneği kurduğunu öğrendi. Bunu Cumhuriyet'e yazdı... işçilerin dernek kurması o günün koşullarında tütün ticareti ile uğraşanları tedirgin etti. Bazı bilim adamları tütünde çalışanların işçi değil esnaf olduklarını yazdı. Bu buluş benimsemi ve Kemal Ahmet suçlanmaya başlandı...

"... Yarın gibi muhalefeti acı ve sert şekilde temsil eden bir gazetenin sorumlu Yazı İşleri Müdürlüğü'ne getirildi. Bu, sözde Yazı İşleri Müdürlüğü'ydü, aslında o yine muhabirlik yapıyordu. Bir gün, okumadığı, görmediği ve paylaşmadığı bir görüşü savunan bir yazı nedeniyle tutuklandı, elleri kelepçeli olarak Ağır Cezaya çıkarıldı...

"... Yarın'dan ayrıldıktan sonra Nizamettin Nazif, ona Haber gazetesinde aylığı kırk liraya iş sağladı. Ama Haber gazetesi, Us kardeşlerin, basının en düşük ücret veren, en çok iş isteyen patronların yönetimindeydi. İçki, düşük ücret, az besin, geceyarılarına kadar uykusuz dolaşma Kemal Ahmet'in zayıf bünyesini etkilemiş, ciğerleri yara almıştı. Ama o verem olduğunun farkında bile değildi.

"... Kemal Ahmet, Haber gazetesinde muhabir olarak çalışıyordu ama, Vakıf gazetesinin düzeltmenliğini de ona vermişlerdi. Aldığı ücret pansiyonda yaşamasına olanak vermedi. Vakıf'ın uzun masalarından birine gazete kağıtları sererek uyumaktan, ya da uyumaya çalışarak sabahları işbaşı yapmaktan başka yol kalmamıştı. Hastalık bu ortamda Kemal Ahmet'i yedi bitirdi... 1934'ün Ekim ayı sona ererken Kemal Ahmet'in de yaşamı sona erdi...

"Tam bir basın şehididir o. 1931'de Haber gazetesindeki yazarlar, Suat Derviş, Bekir Sıtkı Kunt, Nurullah Ataç onu çok sever ve tutardı; yazarlığı özgündü. Ama düşük ücret, çok görev, özel kesimden çok devletçiliği tutması başını yedi...

"... Bazı gazeteciler, onun cenazesine çelenk gönderilmesini önerdi. Çoğunluk, gerekmez, para harcamaya değmez, demesinler mi?

"... O, Babıali'ye düştüğü zaman, Marx kadar meşhur bir feylosof değildi. Fakat Marx'ın adını bilmeyen bir entelektüel (!) kadar beysiz de değildi. Ama zavallı Kemal Ahmet'in temiz kanı, gazetelerde mürekkep gibi harlandı. O, kırk ayaklı gazete masalarına bir tek rahat soluğa hasret çeken hasta ciğerlerini kusa kusa öldü. Fakat hasis patron kasaları, onun bir tek şeyini satın alamadılar. İnsanlığını..."

1930'ların basın emekçisi Kemal Ahmet'i kim bilir kim bilmek ister bu gün. Ve kim bilir, kim bilmek ister Nazım'ın O'na dair şiirini:

Kafası

yüzde yüz uygun muydu kafama
bilmiyorum, ama
o benim soyumdandı.

Etille kaniyla değil,
batırıp parmaklarını kanayan yarasına
beyninin ışığını sattığı için
bir ekmek parasına
Fakat ne yazık ki, o,
namludan kopan bir kurşun gibi
haykırp,
karanlık acıların camını kırıp
güneşi dolu dizgin gözlerine
dolduramadı!

Gün geldi, ağırdan ayakta duramadı.
Ve işte o zaman
çocuğunu boğan
aç bir ana gibi,
bir çözülmez çemberin kıvrınarak
içinde,
boğdu kendi elleriyle yüreğini
bir rakı kadehinde.
Tutunmak istedi; kaçtılar,
çalıştı; kırbaçladılar,
susadı; kendi kanını içti ol
Parça parça insan kafası satılan,
kaldırımlarında aç yatılan
bir caddeden
mukaddes bir ıstırap şarkısı gibi gelip
geçti ol...

☆☆☆

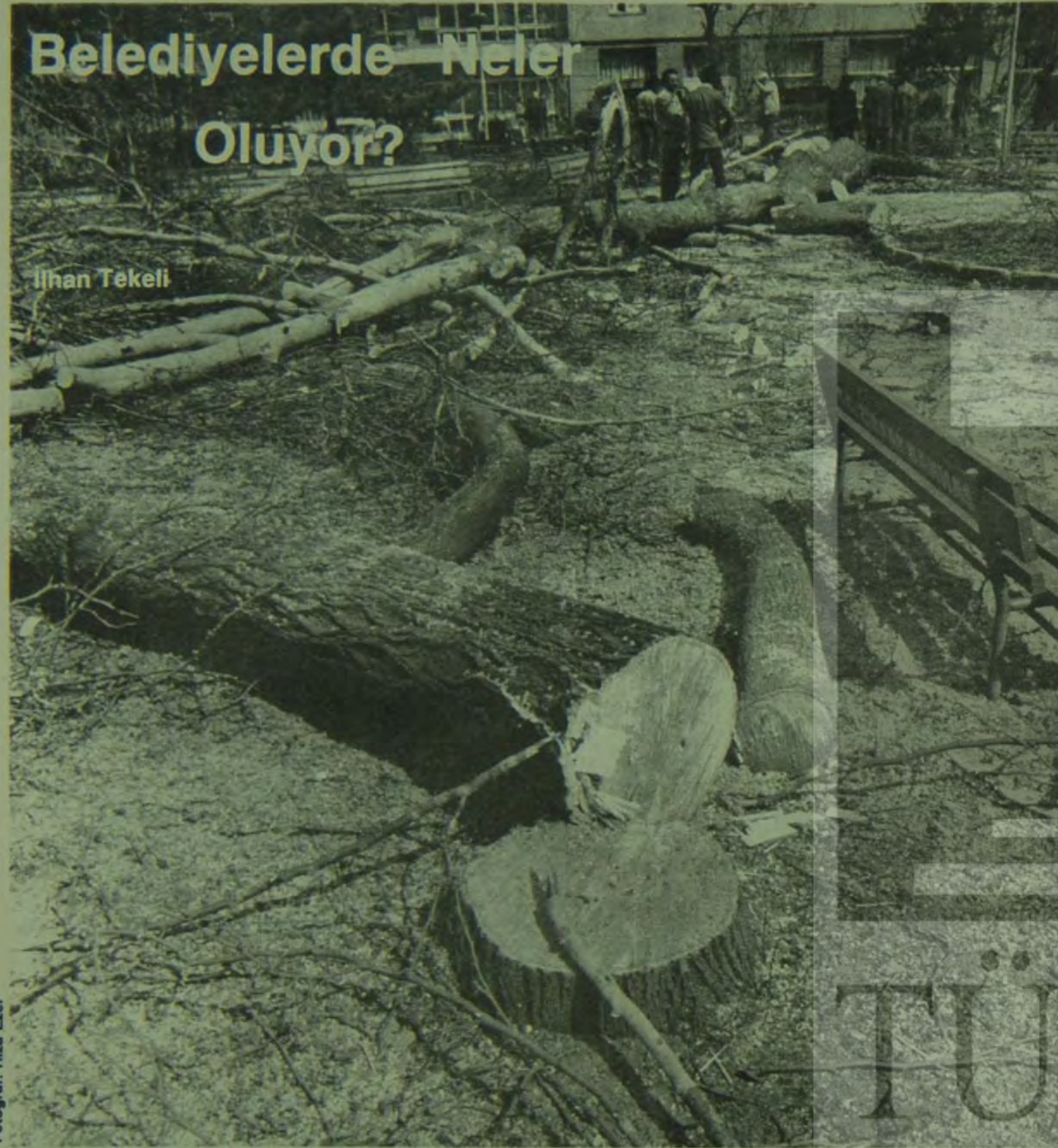
Bugünden 50 yıl öncesine, 50 yıl öncesinden bugüne bakıldığında basın emekçilerinin sorunlarına koşut olarak gazetecilik mesleğinin temel sorunlarının da öz' de pek fazla değişmediği; tekelleşmenin ideolojik ve kültürel menşesinde sorunların hatta ağırlaştığı söylenebilir. Sorunun çözümü ise hala pek asap bozucu bir şey.

Hani şu, 1960'larda bir ara uğruna mücadele edildiği için basına saygınlık kazandıran, o günden bugüne ise holdingleşme sultasında sonucuyla birlikte eritilerek kaybedilen şey; ama mutlaka kazanılacak olan şey!... □

Belediyelerde Neler Oluyor?

İlhan Tekeli

Fotoğraf: Rıza Ezer



GİRİŞ

Son haftalar içinde Belediyeler yeniden siyasal gündemde ön plana çıktı. Bir yandan büyük şehirlerdeki belediyelere ilişkin yolsuzluk iddialarının birbiri ardından gazetelerde yer alması ve Milliyet Gazetesi muhabirinin dövdürtülmesi, öte yandan Başbakanın belediye yatırımlarının ekonomik dengeleri etkileyecek büyüklüklere ulaştığını vurgulaması, dikkatlerin bir kez daha belediyeler üzerinde toplanmasına neden oldu.

Türkiye'de Belediyecilik sorunlarının siyasal gündemde ön plana geçmesi ilk kez 1973 seçimleri sonrasında olmuştu. 1973'te koşullar bugünkünün tamamiyle tersiydi. Büyük kent belediyeleri Sosyal Demokratların elinde ama merkezdeki siyasal iktidar muhafazakâr sağ partilerin elindeydi. Belediyelerin yetkileri kısıtlı, kaynakları kıtlı, gelirleri işçi ücretlerini bile ödemeye yetmiyordu. Bu dönem içinde Sosyal Demokratlar bir yandan kıt kaynaklarla, daha çok,

belediyelerin yapım güçlerini harekete geçirerek uygulama yaptılar, öte yandan belediyelerin yetkilerinin artırılması ve belediyelerin demokratikleştirilmesi için mücadele ettiler. Hem bu mücadele, hem de yeni uygulamalar 1973-1980 yılları arasında Türkiye'de açık seçik bir sol belediyecilik ideolojisinin oluşmasına neden olmuştu. Bu ideoloji üretici, demokratik, kaynak yaratıcı, katılımcı vb. nitelikleriyle simgeleşmişti.

25 Mart 1984 seçimlerinde özellikle büyük kent belediyeleri ANAP tarafından kazanıldı. Merkezdeki iktidar ve Yerel yönetimler aynı parti elinde toplandı. ANAP, 1973-1980 döneminde Sosyal Demokrat belediyelerin kavgasını verdiği bazı konularda yasal değişiklikleri gerçekleştirdi. Bunlar, Belediyelerin kaynaklarının ve yetkilerinin artırılmasıydı. Özellikle de büyük çıkarların dağıtıldığı imar planlama kararlarında yetkiler tamamen belediyelere devredildi. Böylece belediyeler 1985 sonrasında 1973-1980 dönemindeki tersine, merkezdeki iktidarın tam desteğiyle, bol yetki ve kaynakla çalıştılar. İki yıl geçmeden yolsuzluk söylentileri yayıldı. Bu durumda sorulması gereken bir soru var. O da bu yolsuzluk söylentilerinin kişisel nedenlere mi yoksa yapısal nedenleri mi dayandığıdır.

YOLSUZLUĞUN YAPISAL NEDENLERİ

Eğer yolsuzluklar kişisel nedenlerle açıklanabiliyor olsaydı bu bizi o kadar ilgilendirmezdi. Ama arkasında yapısal nedenler varsa, o zaman daha ciddi olarak ele almak gerekiyor. Kanımca yaygınlaşan yolsuzluk savlarının arkasında üç farklı düzeyde yapısal nedenler bulunabilir.

Bunlardan **birincisi** ANAP'ın yerel yönetimlerin yetkilerini ve kaynaklarını, 1973-1980 döneminde gelişen belediyecilik ideolojisinin, üreticilik, demokratiklik, ve katılımcılık ilkelerini dışlayarak artırmış olmasıdır. Bu savı daha açık hâle getirmek için bazı örnekler vermekte yarar var. 25 Mart 1985 sonrasında, belediyelere verilen imar yetkilerini ele alalım. Özellikle büyük kentlerde imar planlarının değiştirilmesi ve imar dışı uygulamalara göz yumulması belli kişilere çok büyük çıkarlar sağlayabilir. Merkezi denetim kalkarak tüm yetki yerel yönetime bırakıldığında bu kararlardaki keyfilik artacak ve yolsuzluklara kaynaklık etmesi kolaylaşacaktır. Oysa sol bir belediyecilik programı içinde yer alan katılımlı planlama ve demokratiklik ilkeleri yerel yetkilerin keyfi kullanılmasını önleyecek bir denetim yaratacaktır. Yerel katılım ve demokratikliğin getireceği denetim kurulmadan artırılan yerel yetkiler kaçınılmaz olarak yolsuzluk söylentilerine kaynaklık edecektir.

Bir diğer örneği belediyelerin kaynaklarının artırılması konusunda verelim. ANAP belediyeleri üretici belediye-

cilik ilkesini benimsemedikleri için, belediye alt yapı ve hizmetlerinin üretilmesinde, ihale yolunu yeğlemektedirler. Üretici belediye anlayışının yerini ihale edici belediye anlayışı almıştır. Bu anlayışın benimsenmesinin savunusu belediyelerdeki etkinliği artırmaktır. Oysa artan etkinlikten çok yolsuzluk savları olmuştur. Belediyelerin kaynaklarının artması, daha çok ihale ve daha çok yolsuzluk savı getirmiştir. Ama bu yolla daha etkin üretim yapıldığı konusunda kanıtlar birikmemektedir.

İkinci yapısal neden, belediyelere bu yetkilerin yeterli teknik kadrolar oluşmadan, belediyelerin büyüklüklerine göre farklılaşma yapılmadan devredilmiş olmasıdır. En büyük belediyelerin bile, bu artan kaynak ve yetkileri yaratıcı bir biçimde kullanacak planlama ekipleri yoktu. 12 Eylül öncesinde büyük şehir belediyelerinin oluşturduğu planlama ekipleri, 12 Eylül sonrasında dağıtılmıştı. ANAP belediyeleri, en büyüklerinde bile, güçlü planlama kadroları oluşturmaya çalışmadılar. Tersine İmar ve İskan Bakanlığının kurduğu Metropolen planlama büroları bile dağıtıldı. Kaynakları ve yetkileri artan ama bunları kullanacak yeterli kadrolar kurmayan ANAP belediyelerinin icraatı büyük ölçüde geçmişte ortaya atılmış fikirlerle, siyasal etkilere, yabancı firmaların yönlendiriciliğine bağlı kaldı. Yabancı firmalar bu alanda etkinliklerini artırdılar. Bu da yolsuzluk söylentilerinin bir başka kaynağı oldu.

Üçüncü yapısal neden'i, ANAP'ın özel koşullarda kadrolaşıp kendi içinde denetim mekanizmaları oluşmuş bir siyasal parti haline gelememiş olmasında bulabiliriz. ANAP bir bunalım anında, Özal'ın girişimiyle ve onun tek seçiciliğiyle kurulduğundan, ve parti içi demokratik süreçlerin çalışmasıyla kadroların birbirini tanımadan, belediye seçimlerine girdiği için, bu kadrolar üstünde parti örgütünün denetimi yoktur. Böyle bir yapıda kararlardaki keyfilik ve yolsuzluk savlarını artırıcı etki yapmaktadır.

Belediyecilik anlayışı, devlete yaklaşımı, iş yapmadaki tutumu ve kadrolaşma özellikleriyle, ANAP belediyeleri sürekli olarak yolsuzluk söylentilerini üretiyor. Bu konu üzerinde daha fazla durmakta yarar yok. Biraz da ANAP belediyelerinin uygulamaları üzerinde duralım.

ANAP BELEDİYELERİNİN UYGULAMALARI NELER GETİRİYOR?

ANAP'lı belediyelerin şimdiye kadar yaptığı uygulamalara bakarak ne tür bir kent ve kentsel yaşam yaratmak istedikleri konusunda açık bir programın varlığından söz edemeyiz. Ama tek tek örneklerle bakarak bazı eğilimleri saptayabiliriz. Bu eğilimleri sırasıyla ele alalım.

Bunlardan **birincisi**, batıdaki özellikle ABD'deki büyük kent görüntüsüne özentidir. Bu konudaki en ilginç tartışma İstanbul'da gökdelen yapılması üzerinde cereyan etmiştir. İstanbul Belediye Başkanı Dalan, gökdelenlere karşı olanları İstanbul düşmanı ilân etmiştir. Bir kentte gökdelenlerin hangi koşullarda, kapital birikimi süreçleri içinde ortaya çıktığı üzerinde durulmadan yürütülen bu tartışma ANAP içindeki bir özentiye açık hâle getirmektedir. Bu ANAP içindeki ideolojik bir çelişkiyi yansıtmaktadır. Muhafazakâr olduğunu iddia eden bu parti Batının yüzeysel bir taklidi özlemi içinde uygulama yapmaktadır. Kuşkusuz bunda ANAP içindeki işadamlığı ideolojisinin, büyük firma hayranlığının etkileri vardır.

ANAP uygulamalarının arkasında gözlenen **ikinci** özellik, uygulamaların arkasında yeterli bir düşünce derinliği ve hazırlık bulunmamasıdır. Bu konuda üzerinde durulabilecek bir örnek Haliç uygulamasıdır. Dalan'ın Türkiye ve Dünya kamuoyunda olumlu yankılar uyandıran Haliç yıkımları bu konudaki ilginç bir örnektir. Haliç'in temizlenmesi gibi gerçekleştirilmesi zor görünen bir iş yaptığı için Dalan kamuoyundan destek görmektedir. Ama yıkımdan sonra ortaya konulan kullanış çok cılız bir yeşil bitki örtüsüdür. Elde edilen çok kıymetli alanın kentli tarafından kullanılmasını artıracak bir yaratıcı düşünce ortaya konulamamıştır. Dalan'ın Boğaz içinde yapmak istediği ama başarılı olamayan uygulamalar da baskı gruplarının gücünden çok bu düşünce sığılığı nedeniyle başarılı olamamıştır.

ANAP uygulamaları arkasında gözlenen **üçüncü** özellik belli temel ilkelere bağlı olmayış ve uygulamalar arası çelişkidir. Bunun da en güzel örneği Gökova termik santrali ve Haliç uygulamalarında ANAP'ın çevre koruma konusundaki tutumudur. Haliç çevresini temizlemek için büyük maddi kaynaklar harcanırken, tüm Türkiye kamuoyu-



Fotoğraf: Rıza Ezer
ANAP Belediyelerinde "İcratın İçinden"... Ankara'da Zafer Parkı Operasyonu

nun tepkisine rağmen Gökova'daki termik santral yapılmasından vazgeçilmemiştir.

ANAP belediyelerinin uygulamaları içinde **büyük raylı toplu taşın** projelerinin önemli yer tutması dikkati çeken **dördüncü** özellik olmaktadır. İstanbul, Ankara, Bursa, Konya vb. birçok kentte toplu raylı taşın projeleri hazırlanmakta ve uygulamaya geçilmeğe çalışılmaktadır. ANAP belediyeleri içinde bu projelerin ağırlık kazanması açıklanmaya çalışılması gereken çelişkili bir tutumdur. Raylı toplu taşın projelerini Türkiye'de belediyelerin gündemine getiren sol kesim olmuştur. Bu tür toplu taşın projeleri genellikle emekçi kesime hizmet etmesiyle tanınır, başlangıçta büyük miktarlarda sabit yatırımı ve işletilmesinde devlet katkısını gerektirir. Bu yapıyla ancak sol kesim programları içinde tutarlı bir yere sahiptir. Oysa sıkı para politikası uygulayan, işletmecilikte sübvansiyonları azaltmak isteyen bir ekonomik politika izleyen ANAP'ın petrol fiyatlarının da düştüğü bir ekonomik

ortamda bu tür projeleri desteklememesi gerekir.

Bu çelişik görüntü bu projelerin belki de çoğunun uygulamaya geçmeyişi ile ortadan kalkacaktır. Ama yine de böyle projelerin yaptırılmış olmasının nedenlerini soruşturmak gerekiyor. Kuşkusuz bu projelerin ele alınmasında geçmişte sosyal demokrat belediyelerin raylı taşın konusunda yarattığı olumlu havanın etkisi var. Bunun ötesinde bu projelerin yapılmasını kolaylaştıran yabancı finans kaynaklarının ve işi almak için yarışan büyük yabancı firmaların ikna edici çabalarının katkısını ve büyük proje yapıyormuş olmanın heyecanını vb. eklemek gerekiyor.

ANAP'ın kentlerdeki uygulamalarının dikkati çeken **beşinci** özelliği, dış finans kaynaklarının istekleri doğrultusunda kolayca yönlendirilebilmesidir. Bunun en ilginç örneği de dar-ül-hendese firmasıyla yürütülen Çukurova kentsel gelişme projeleridir. Dünya

Bankasından finansman bulunduğu için, çok pahalı proje bedelleriyle, onların politikaları doğrultusunda bir Arap mühendislik firmasına projeler yaptırılmaktadır. Bu projelerin Türkiye'de uygulanması gereken kentleşme politikalarıyla hiç bir ilgisi kurulmamaktadır. Türkiye'nin kentleşme politikaları dış finansman kaynağının isteklerine teslim edilmektedir.

GENEL DEĞERLENDİRME

ANAP Belediyelerinde olanların genel bir değerlendirmesini yapmak gerekirse, yerel yönetimlere büyük kaynak ve yetkiler aktarılmasına karşın, tutarlı ve etkin bir uygulamanın olduğu söylenemez. Bir yandan ANAP dünya görüşünün eklektik yapısı öte yandan ANAP kadrolarının çok değişik gruplardan derlenmiş olma niteliği ve partinin bir şahıs partisi olmanın ötesine geçememiş, kurumsallaşmamış yapısı, uygulamanın parçacı özentilerle bezenmesine ve yolsuzluk savlarıyla çalkalanmasına neden olmuştur.

Gencay Şaylan: "KİT'lerin Özelleştirilmesinde Gerekçe İdeolojiktir"

Söyleşi: A. Göker

Son günlerin güncel konusu olan KİT'ler ve özelleştirme ile ilgili olarak ODTÜ'nün eski öğretim üyelerinden Gencay Şaylan ile bir söyleşi yaptık. Böylece Temmuz sayımızda İlhan Tekeli'nin yazısı ile başlatılan özelleştirme tartışmaları bu sayımızda da sürdürülmüş oluyor. İlerdeki sayılarımızda da bu konu üzerinde durulacağını belirtmek istiyoruz. Ancak bu önemli sorun üzerindeki tartışma ve görüşlerin birbirinden kopuk değil, aksine bir bütün oluşturmasını, yazıların birbirlerini tamamlamalarının doğru olacağını düşünüyoruz. Bu nedenle Gencay Şaylan ile yapılan söyleşide sık sık Tekeli'nin yazısında belirttiği görüş ve çözümlemelerine gönderme yapmayı tercih ettik. Kuşkusuz yazıların birbirlerini tamamlaması, hep aynı görüşlerin farklı bir biçimde ifade edilmesi demek olmayacaktır. Aksine söz konusu göndermeler, konu ile ilgili farklı görüş ve yaklaşımların içinde yer aldığı ve tartışıldığı bir bütünü oluşturmaya yönelik olacaktır.

□ Şimdiye kadar KİT'lerle ilgili, olumlu ve olumsuz çok şeyler söylendi. Bu konuyla ilgili olarak dünyadaki durumu ve özelde Türkiye'nin deneyimini ana hatları ile irdeleyebilir misiniz?

■ KİT'ler ya da bir başka deyişle kamu işletmeleri uzun bir geçmişe sahip ama yaygın bir uygulama göstermeleri 1930 lu yıllarda başlıyor. Aslında geç sanayileşen ülkelerde, örneğin Japonya'da devletin sanayi işletmeleri kurup sonra bunları özel kesime devretmesi bilinen bir deney. Fakat 1929 yılında patlayan büyük bunalım gelişmiş kapitalist ülkeler dahil her yerde kamu işlet-

melerinin ortaya çıkmasına neden oluyor. Bu işin kuramsal temeli ünlü keynesyen çözümlemeler. Toplam talebin düşmesi için devletin zarar eden ya da özel kesimin şu ya da bu nedenle giremediği alanlara gidip millileştirme yolu ile kamu işletmeleri tesis etmesi istisnasız her yerde baş vurulan yol. İkinci Dünya Savaşından sonra insanların daha adil, eşitlikçi ve demokratik toplum talepleri de kamu kesiminin genişlemesine neden oluyor; özellikle batı Avrupa'da iktidara gelen sosyal demokratlar kamu kesiminin genişlemesine yol açan politikalar izliyorlar.

Durum az gelişmiş ya da bir başka deyişle gelişmekte olan ülkeler için de ha da özellik arz ediyor. Kapitalist dün-

Kapitalist dünyanın parçası olan az gelişmiş ülkeler sanayileşmek için yeterli özel sermayeye sahip değil ve buna ek olarak yoğun bir dış bağımlılık içinde bulunuyorlar. Sanayileşmek için tek yol kamu işletmeleri kurmak ve bir bakıma bu, onlar için gerçek bağımsızlığa giden yol

yanın parçası olan bu ülkeler sanayileşmek için yeterli özel sermayeye sahip değil ve buna ek olarak yoğun bir dış bağımlılık içinde bulunuyorlar. Sanayileşmek için tek yol kamu işletmeleri kurmak ve bir bakıma bu, onlar için gerçek bağımsızlığa giden yol.

Kanımsa Türkiye'nin deneyimi bu esas üzerinde değerlendirilmeli; Cumhuriyet tarihi bu nokta çerçevesinde yorumlanmalı. 1980 yılına kadar Cumhuriyetin değişmeyen, ısrarla kovalanan

bir hedefi var-sanayileşmek. Devlet ya da kamu girişimciliği bu hedefe ulaşmada temel araç olmuş. Çok ilginçtir, özelleştirme tartışmaları Türkiye'de 1950'lerde başlamış. İktidara gelen Demokrat Partinin hem programında hem de 10 yıl boyunca süren siyasal retoriğinde özelleştirmeden söz ediliyor. Ama uygulamada aksi yapıyor ve kamu işletmeleri hem sayı olarak hem de üretim alanı açısından genişleme gösteriyor. Aynı durum Demokrat Partinin ideolojik mirasçısı olan Adalet Partisi iktidarı süresince de gözlemleniyor. Bunun nedeni açık; sanayi burjuvazisi kendi başına bu işin üstesinden gelemiyor ve doğrusu kamu girişimciliğinin genişlemesine karşı ciddi engeller çıkarmıyor. Sayılara boğmak istemiyorum ama temel sanayiler, imalat sanayinde kullanılan ara malı girdi sanayileri Türkiye'de devlet tarafından kuruluyor. Özel kesim bu işin üstesinden gelemiyor, koskoca Koç Holdingin Asil Çelik serüveni bunun açık kanıtlarından biri. Kısaca Türkiye 1970 lerin sonunda orta düzeyde sanayileşmiş bir ülke konumuna geldiye kamu işletmelerinin bu işte en büyük rolü oynadığı söylenebilir.

Bence ülkemizde kamu girişimciliğinin 3 temel işlevi var ve bu işlevlerin en azından 1980 yılına kadar oldukça etkin bir biçimde yerine getirildiği söylenebilir. Bunların başında temel sanayileri kurmak ya da bir başka deyişle üretim güçlerini geliştirmek geliyor. İkinci işlev ise ticaret ve özellikle sanayi alanlarında özel sermaye birikimini hızlandırmak, desteklemek biçiminde tanımlanabilir. Üçüncü işlev ekonomik olmaktan çok toplumsal içerikli sayılır ve kısaca, toplumsal gerilimleri azaltma olarak tanımlanabilir. Geniş kitleler için temel tüketim maddelerini üretmek, istihdam sağlamak vb. tür işlevler bu kategoriye girmektedir.

Kısacası kamu işletmeciliği yani KİT'ler Cumhuriyet Türkiye'sinin gelişiminde çok önemli rol oynamışlar. Kuşkusuz KİT'lerin ekonomik performansları ile ilgili çok haklı eleştiriler yöneltilmek olanağı ama bu, yukarıdaki gerçeği değiştiriyor. Aksine, KİT'lerle ilgili yeniden düzenleme çalışmaları yapmayı adeta bir ekonomik alternatif haline getiriyor.

□ Şimdi biraz da özelleştirme konusuna değinelim. Türkiye'deki özelleştirme girişiminin altında küçük

birikimlere el koyabilmek ve bunları ANAP ekonomik felsefesi paralelinde kullanmak hedefinin yattığı ileri sürülüyor. Siz bu görüşe katılıyor musunuz?

■ Kesinlikle katıldığımı söyleyebilirim. Sanıyorum bunu ekonomistler daha iyi açıklayabilirler; 1980 sonrasında yüksek faizlere karşı özel birikimde düşme var. Bunun en açık kanıtı özel yatırımların bu dönem içinde yükselme değil düşüş göstermesi. Bu bakımdan özelleştirme alt ve orta gelir kesimlerinin elinde kalmış olan kıymetleri kanalize etmede kullanılabilecektir. Ancak bu konuda çok da fazla abartmalara gerek yok. Siyasi kadroların çok istekli görünmesine karşı büyük sermaye ya da tekelci kesim özelleştirme için çok da fazla hevesli bir tutum içinde değil sanıyorum. Ama özelleştirme yaklaşımında bu birikimleri kontrol etme isteğinin ağır bastığı Morgan Guaranty'nin raporunda açıkça belirtiliyor. Rapora göre özelleştirme ile gerçekleştirilmek istenen temel amaç, sermaye piyasasının geliştirilmesi.

□ Profesör İlhan Tekeli geçen sayımızda yer alan yazısında, son yıllarda kapitalist kesimin milli gelir içindeki payının büyük ölçüde artmasına karşı yatırımlar içindeki payının gerilediğine işaret ediyor ve kamu kesiminin yatırımlar içindeki payının arttığına değinerek resmi rakam ve göstergelerin, "kamu kesiminin yaşanan ekonomik bunalımın koşullarına özel kesimden daha iyi uyum yaptığını gösteriyor. Kamu kesimi hem de bu etkinliği özel kesimden yana ve kamu kesimini bir yük olarak gören bir iktidar döneminde gerçekleştiriyor." yargısına ulaşmasını sağladığını belirtiyor. Yani Tekeli'ye göre özelleştirme girişimi ekonomik gerekçelerden çok ideolojik gerekçelere dayanıyor. Siz bu çözümlmeye katılıyor musunuz?

■ Sanıyorum sadece ben değil başta Britanya Başbakanı Margret Thatcher olmak üzere konu üzerinde duran herkes bu yargıya katılıyor. Dünyada özelleştirme kuram ve uygulamasının şampiyonu sayılan Bayan Thatcher'ın tutumu çok açık; bu politikasını daima ideolojik öncüller çerçevesinde savunuyor ve özelleştirmeyi, ekonomik açıdan rasyonelleştirmeyi bakanlarına, teknisyenlerine bırakıyor. Gerçekten 1980

sonrası gelişmeye baktığımızda kamu kesiminin özel kesimden çok daha iyi uyum yaptığı ve daha yüksek performans gösterdiği açık. Yatırım rakamları bunun kanıtı. Ekonomik büyüme ve giderek toplumsal bir kabus haline dönen işsizliğe karşı kamu kesiminin özel kesime oranla çok daha fazla katkıda bulunduğu söylenebilir. Başka bir deyişle kamu kesimi toplumsal çıkarlar açısından çok daha ağırlıklı bir konum ve işlev sergilemiş.

Özelleştirme girişiminin ideolojik boyutu sözü edilen Morgan Guaranty raporunda da çok açık. Bu rapora göre 3 KİT dışında özelleştirme için ciddi bir KİT reformu yapılması ve kuruluşların verimli, kâr eden bir yapıya kavuşturulmasının zorunlu olduğu belirtiliyor. Özelleştirmenin ekonomik açıdan gerekli olduğunu savunanların ana gerekçesi, kamu kuruluşlarının rekabet ortamında çalışmadıkları ve yönetimin duyarsızlığı nedeni ile verimsiz çalışmaları, zarar edip bütçeye yük bindirmele- ri. KİT'leri önce verimli çalışan ve kâr eden kuruluşlar haline getirip ondan sonra özel kesime satma politikası ile bu "ekonomik gerekçe" mantıksal uyum sağlayamıyor. Kısacası hükümet politikası, kendiliğinden ekonomik gerekçeyi ortadan kaldırıyor ve geride sadece ideolojik gerekçe kalıyor.

Özelleştirmenin tamamen ideolojik boyutlu olduğunu söyledikten sonra bir de bu noktanın dışsal dinamiğine değinmek istiyorum. Bilindiği gibi özelleştirme modasının yaygınlaşması ve hemen hemen bütün gelişmiş ya da ge-

lişmekte olan kapitalist ülkeleri sarması görece olarak yeni bir olgu. Esas olarak 1970'li yıllarda patlayan büyük bunalımdan sonra gündeme gelmiş sayılabilir. 1980 yılından sonra ye-

1980 yılından sonra yeni bir faktör var; ABD ve Reagan yönetimi ile temsil edilen yeni tutuculuk akımının büyük saldırısı. Bu saldırıyı yaşamın her alanında görmek olanaklı.. Özelleştirme, Reagan yönetiminin ideolojik anlamda yöneldiği ana hedeflerden biri ve Thatcher hükümeti uygulama yönü ile olayı tamamlıyor.

ni bir faktör var; ABD ve Reagan yönetimi ile temsil edilen yeni tutuculuk akımının büyük saldırısı. Bu saldırıyı yaşamın her alanında görmek olanaklı ve belki de bu ülkenin Vietnam yenilgisine tepkisi olarak yorumlamak mümkün. Özelleştirme, Reagan yönetiminin ideolojik anlamda yöneldiği ana hedeflerden biri ve Thatcher hükümeti uygulama yönü ile olayı tamamlıyor. Daha açık bir ifade ile ABD yönetimi özelleştirmenin rasyonel bir seçme olduğunu ileri sürüp herkese önermekle kalmıyor, bu yolda baskı da yapıyor. Gerek doğrudan Amerikan yönetiminden gerek ABD'nin egemen olduğu IMF, Dünya Bankası gibi dünya kapitalizminin merkezi karar kurumlarından gelen baskılara dayanmak, özellikle gelişmekte olan ülkeler için çok zor. Özelleştirme programlarını tartışırken bu faktörün

ağırlıklı olarak ele alınması gerektiği kanısındayım.

□ ANAP'ın KİT'leri özelleştirme yaklaşımının asıl nedenlerini saptayınca genel olarak solun neden özelleştirmeye karşı çıktığı anlaşılıyor. Ancak son çözümlemede devlet mekanizmasının kimlerin denetiminde olduğu, hangi değirmenlere su taşıdığı bilindiğine göre KİT'lerin devletin elinde kalmasını sol hangi gerekçelere dayandırmaktadır? Özellikle KİT'lerin bugünkü statülerini sürdürmelerini savunan sermaye çevrelerinin de varlığı gözönüne alınıncaya acaba KİT'lerin kamu elinde kalmasını savunan sol, sermaye için ve sermaye adına daha rasyonel bir düzenlemenin savunusunu yapmıyor mu?

■ Önce şunu söylemek istiyorum. Sağ ya da solun kategorik olarak ve priori bir seçme ile özelleştirmeden yana ya da karşı olması bana çok anlamlı

Türkiye'de büyük ve tekelci sermaye ya da en azından bir kesimi özelleştirme için çok hevesli değil... Buna karşı örneğin Brezilya'da sol, merkezi yönetimin ve bu yönetim içinde çok etkili olan askerlerin gücünü azaltacağı gerekçesi ile özelleştirmeyi destekliyor... Onun için peşin ve kategorik tavır almak çok anlamlı değil.

gelmiyor. Sizin de işaret ettiğiniz gibi Türkiye'de büyük ve tekelci sermaye ya da en azından bir kesimi özelleştirme için çok hevesli değil, hatta böyle bir talebi olmadığını yetkili ağızlarla ifade etmiş. Buna karşı örneğin Brezilya'da sol, merkezi yönetimin ve bu yönetim içinde çok etkili olan askerlerin gücünü azaltacağı gerekçesi ile özelleştirmeyi destekliyor. İngiltere'de kamu işletmelerinin özelleştirilmesine karşı çıkan İşçi Partisi, yerel yönetime ait konutların oturanlara satılmasına ilişkin bir eleştiri yöneltmiyor. Kısaca ifade etmek gerekirse özelleştirme vb. sorunlarla ilgili peşin ve kategorik tavır almak çok anlamlı değil; toplumun içinde bulunduğu tarihsel anın koşulları uzun, orta ve kısa dönemli hedeflerin belirlenmesinde farklı değerlendirmelerin oluşmasına yol açabiliyor.

Toplumsal sorunlarla ilgili hiç bir görüş ideolojiden bağımsız ve kopuk olmaz. Önemli olan husus ideolojinin belli tarihse anda ve belli koşullar altında doğru ile ne kadar ilintili olduğudur. Sanıyorum özelleştirme sorununa da böyle yaklaşmak gerek. Örneğin Brezilyalı solcu için özelleştirme ile ilgili en önemli husus merkezi yönetimin ya da bir başka deyişle o ünlü Latin Amerika oligarşisinin gücünün zayıflatılmasıdır; özelleştirme ile bunun sağlanacağı doğru kabul edilmiştir. Türkiye'de de özelleştirmeye aynı çerçevede yaklaşmak gerekir. Yani önce uygulanmak istenen politikanın sonuçları, kimlere yarar ya da zarar sağlayacağı irdelenmelidir. Eğer özelleştirme, bir takım kişilere özel yararlar sağlamaktan ötede Türkiye'nin

ekonomik gelişmesi, sanayileşmesi açısından olumsuz sonuçları gündeme getirecekse, üretim güçlerinin gelişmesini yavaşlatacak ve işsizlik sorununun boyutlarını büyütecekse karşı çıkılır. Bu karşı çıkış, ideoloji ile doğrular arasındaki sıkı ilişki nedeni ile güçlü bir karşı çıkış olacaktır. Bazı sermaye çevrelerinin benzer ya da bir ölçüde farklı gerekçelerle özelleştirmeye karşı çıkışları bana göre çelişkili bir durum sayılmaz.

□ Tartışmayı başka alana kaydırmak niyetinde değilim. Onun için bilerek "diyelim ki" ile başlayan bir soru soracağım. Diyelim ki, Türkiye'de demokrasinin yerleşmesi ve sürmesi için AET ile bütünleşmeyi şart gören sol, demokrat çevreler var; bu çevrelerin bir yandan AET'ye tam üyeliği savunup öte yandan KİT'lerin özelleştirilmesine, bütün ve çay tekellerinin kaldırılmasına karşı çıkmaları mümkün mü?

■ Doğrusu ben burada herhangi bir çelişki göremiyorum. Bir çok AET ülkesinde bir takım siyasi partiler, hem de iktidar şansı olan partiler özelleştirmeye karşı çıkıyorlar. Örneğin özelleştirme uygulamasının en yaygın olduğu Britanya'da gelecek seçimlerde iktidara gelme şansı çok yüksek gösterilen İşçi Partisi özelleştirilen kamu kuruluşlarının tekrar millileştirilmesinden ötede yeni sanayilerin de millileştirilmesini ilân etmiş bulunuyor. İşçi Partisi iktidara gelince bunu yapar mı bilinmez ama yaptığı takdirde AET'den çıkması ya da millileştirmeler ile AET üyeliğinin bağdaşmazlığı düşünülebilir mi? Fransa'da sol iktidara gelince başta finansman sektörü olmak üzere bir çok kesimde millileştirmeye gitmişti. Gelelim tekelere. Bir mal ya da hizmet üretiminin devlet tekelinde olması ile AET üyeliğinin bağdaşmazlığı nasıl ileri sürülebilir? Demiryolları, havayolları, posta, telekomünikasyon neredeyse AET ülkelerinin tamamında devlet tekelidir. Çok kapsamlı özelleştirmelere karşı çelik, gemi yapım sanayi Britanya'da hâlâ devletin elinde.

Kuşkusuz AET'ye girmenin bir bedeli var, ama buna karşı belli kazançlar da söz konusu. Bana göre AET'ye tam üye olmadan, orta gelişmişlikte bir çevre kapitalist ülke kalmanın sadece bedeli var. Son olarak şunu söylemek istiyorum ki ciddi bir planlama ve kamu girişimciliği AET'ye üyelik konusunda ödeyeceğimiz bedeli minimuma indirecek avantajlarımızdır.



Osmanlı sanayiden...



Cumhuriyet dönemi sanayine: KİT'lerin yadsınamayan işlevi

Kıbrıs Çıkarması 1986

Oğuz Oyan

AĞIR TOPLARIMIZIN YENİ KIBRIS SEFERİ

'Ekonomik yıkım paketine hayırlı' Kuzey Kıbrıs'ta 12 sendikaların oluşturduğu **Sendikalararası Dayanışma Kurulu (SDK)** bu ibareyi taşıyan siyah bir çelengi sessiz bir yürüyüşten sonra 15 Temmuz 1986 günü KKTC Başbakanlığı önüne bırakıyordu. Aslında sendikaların ortak tepkisi daha erkenden gelmişti. TC Başbakanı henüz Kıbrıs topraklarında iken, 4 Temmuz 1986 günü KKTC Başbakanı Derviş Eroğlu'na sunulan muhtıra, Anavatan hükümetinin dayattığı ve yerel hükümetin onayladığı "yeni ekonomik önlemler paketinin" gerçekte bir "ekonomik yıkım paketi" olduğu öne sürülüyordu. Sendikalar, sağda olanlar dahil, faizlerin yükseltilmesine, ekonomik entegrasyona, kazanılmış hakların gasbedilmesine, KİT'lerin özelleştirilmesine veya kapatılmasına, Kuzey Kıbrıs'ın serbest bölge haline getirilmesine, çalışanların vergi yükü artırılırken kurumlar vergisi ile gümrük vergilerinin azaltılmasına, sendikal hakların ve siyasal özgürlüklerin sınırlandırılmasına götürecek her türlü önleme karşı çıkıyorlardı. Aynı tepki radikal sol çizgideki ve 1985 genel seçimlerinden ana muhalefet partisi olarak çıkan Cumhuriyetçi Türk Partisi (CTP) tarafından da kararlı bir şekilde dile getiriliyordu. İşin ilginç yanı, koalisyon hükümeti ortağı olan sosyal demokrat Toplumcu Kurtuluş Partisi (TKP)'nin de, kökten ve toptan bir karşı çıkış biçiminde olmasa da, "ekonomik önlemlere muhalefet" keranına katılmasıydı. Sonuçta, yeni ekonomik programı destekleyen iki siyasal oluşum kalıyordu. Bunlardan Kıbrıs Cumhurbaşkanı R. Denktaş'a ve şimdilerde ANAP'a yakınlığıyla tanınan Ulusal Birlik Partisi (UBP), 1974 sonrası-

da sürekli iktidar partisi olması dolayısıyla Kuzey Kıbrıs ekonomisini birinci derecede belirlemiş taraflardan birisi (öteki taraf her zaman TC hükümetleri olmuştur) ve bugünkü ekonomik açmazların doğrudan sorumlusu konumundaydı. Diğeri ise, 1974 Kıbrıs çıkarması sonrasında Kıbrıs'a yerleşenlerin kurup desteklediği ve UBP'den daha sağda yer alan Yeni Doğuş Partisi (YDP) idi.⁽¹⁾

Temmuz 86 çıkarmasına Türkiye cephesinden bakıldığında ise, siyasal ve ekonomik iktidar odaklarının ustaca hazırlanmış senaryoları dikkati çekiyordu. İlk önce, TC Başbakanı KKTC'e resmi bir ziyaret yapması, "ulusal davamız" a sahip çıkma olarak iyice cilalanarak pazarlanıyordu. ABD Dışişleri bakan yardımcısı R. Ridgeway'ın bir eyalet valisini azarlama üslubunda başlatıldığı ve Cuellar'ın yardımcısı dahil çeşitli uluslararası kuruluş temsilcilerinin sürdürdüğü "Özal'ın gezisine karşı tavr almalar" ise, Başbakanımızın Kıbrıs'a tam bir kahraman edasında gitmesinin ortamını hazırlıyordu. Gezinin asıl amacı olan "IMF modeli"nin dayatılması böylece perdelenmiş oluyor ve Özal ekonomisine karşı olan muhalefet partilerimiz de dahil olmak üzere koro halinde geziye destek veriliyordu. ANAP'ın Kıbrıs'taki asıl niyetlerine tepkiler gecikmeli ve cılız sesler olarak yükselirken, Başbakan prestijinin yükseldiğini hissettiği bu ortamda önceden aldığı anlaşılabilir ara seçim kararını açıklıyor ve muhalefeti kendince baskına uğratiyordu.

DEMOKRATİK MUHALEFETİ SİNDİRME HAREKATI

Bütün bunlardan, Türkiye'deki siyasal yönetimin, kendi desteğini taşıyan ekonomik programa Kuzey Kıbrıs'taki

demokratik güçlerce sert, kararlı ve yoğun bir tepki gösterileceğini hesaba katmış olduğunu da gözardı etmemek gerekiyordu. Belki tepkinin bu kadar erkenden örgütlenebileceği, henüz ziyaret sırasında bu ölçüde yoğunlaşacağı ve koalisyon hükümetindeki çatlağın konuk heyetin Kıbrıs'tan ayrılmasını beklemeden su yüzüne çıkacağı hesaplanmamış olabirdi; ne de olsa çalışan kitlelerin tepkisizleştirildiği bir dünyadan geliniyordu. Ancak Kıbrıs için yazılan senaryonun bu "fazla" acar muhalif hareketi sindirmeyi de önemli bir bölüm başlığı olarak içerdiğini anlamak için, öyle fazla uzman olmaya da gerek yoktu. Nitekim Kuzey Kıbrıs'taki demokratik muhalefet, IMF reçetesi uygulandığı öteki dikensiz gül bahçeleri bir yana, 6 yıldır ne ekonomisini bir düzene sokabilmiş ne de demokrasiyi emeklemekten kurtarabilmiş heybetli anavatana ve özellikle Anavatan Partisi iktidarına karşı bilinçli bir şüphecilikle bakmakta pek de haksız sayılmazdı.

Esasen dikkatli gözlemciler Kıbrıs ekonomisine olan müdahalelerin bir sürüdür. Kıbrıs'taki siyasal yaşama perde arkasında yapılan yoğun müdahalelerle atbaşı gittiğini farketmemiş olamazlardı. Bunun en önemli örneği, 23 Haziran 1985'te yapılan genel seçimler sonucunda tek başına iktidar olma olanağını elde edemeyen UBP'nin kendisine politik olarak en yakın olan YDP ile koalisyon kurmak yerine TKP ile koalisyon gitmesiydi. Gerçi YDP seçeneğinin dışlanması bu partinin Kıbrıs'ın yerli halkınca pek sevilmemesi de rol oynamıştı; ancak asıl neden, 22 sandalyelik mevcuduyla fazla güçlü bulunan sol muhalefetin bölünmesi ve birbirine düşürülmesiydi. ANAP ile UBP'nin müttefikliğinde pişirilen senaryoya göre, UBP'nin TKP ile pek fazla ödün vermeden gerçekleştireceği koalisyon, TKP'nin "ehlileştirilmesi"ne veya hiç olmazsa etkisizleştirilmesine yarayabilecek; bu arada TKP ile CTP arasında artması beklenen sürüşmeler körüklenerek bir anti-CTP platformunun oluşturulması ve böylece CTP'nin tecrit edilmesi yolu açılabilirdi. Aynı bağlamda, 1 Haziran 1986'da yapılacak yerel seçimlerde iki güçlü sol partinin muhtemel bir güçbirliğine gitmesi engellenmiş olacak, bundan da doğrudan doğruya UBP yararlanacaktı. Yerel seçim sonuçlarını yeterince lehinde bulan bir UBP'nin yeni hesabı, sırtındaki TKP kamburunu atmak için erken seçimleri zorlamak olacaktı.

Ne var ki, evdeki hesaplar çarşıya uymayacaktı. Belediye başkanlığı seçimlerindeki oy dağılımına göre, TKP ve CTP'nin aldıkları toplam oy oranı bir yıl öncesine göre büyük bir sıçrama yaparak yüzde 46,5 ile UBP ve YDP'nin toplam oylarına (%47,4) hemen hemen eşit bir düzeyde oluşacaktı. Gerçi CTP'nin oy oranı yüzde 19'a çekilerek (genel seçimlerdeki yüzde 21 idi) amaçlardan birinde çok cüzi bir başarı sağlanmıştı ama alınan sonuçların ne Kıbrıs ne de Türkiye'de ki sağ yönetimleri memnun edecek bir yanı yoktu, işte Özal'ın büyük sermayenin ağır topları eşliğinde bir ay sonra gerçekleştireceği ziyaret arifesinde Kuzey Kıbrıs'ta politik tablo bu merkezdeydi. Bu koşullarda, konuk heyetin çeşitli simalarının ısrarla "istikrarlı bir hükümet" kurulmasından dem vurmaları, bir yandan, egemen olduğu söylenen bir devletin konuklarının ağızında son derece yadırgatıcı dururken, öte yandan, Kıbrıs üzerine beslenen niyetlerin açığa vurulması açısından son derece anlamlı oluyordu. Hatta TUSİAD başkanı Sakıp Sabancı, alışılmış pervasızlığı içinde, kendisinin de desteklediği yeni ekonomik programın uygulanmasının koalisyonlarla mümkün olamayacağını

söylüyor; sonra da Kuzey Kıbrıs'ta **tek çoğulcu otorite tesis eden bir hükümetin yararlı olacağını** vurguluyordu. Türkiyeli öteki iş adamları da "istikrarlı hükümet" ve "sendikal hakların yeniden düzenlendiği uygun yatırım iklimi" temasını işliyor, aksi halde KKTC'ye yabancı sermaye- bu arada Türkiye kökenli sermaye akışı olamayacağını ihsas ettiriyorlardı. Bu arada Başbakan Özal henüz Kıbrıs'a ayak basmadan, Lefkoşe uçağında, KKTC hükümetini atlayarak Türkiyeli işadamlarına 15 yıl süreli vergisel bağışıklık vaatlerinde bulunuyor ve aynı süre için politik riski de garanti edebileceğini söyleyebiliyordu!

Bütün bunlar bir araya getirildiğinde, çok liberal politikacı ve girişimcilerimizin KKTC'deki demokratik muhalefet için pek de hayırlı şeyler düşünmediklerini kestirmek zor olmuyordu. Bunun yolu, Kuzey Kıbrıs'ın özgül koşullarında, elbette **manu militari** bir hükümet değişikliğinden geçmiyordu. Türkiye'ye her zaman mali ve iktisadi açıdan bağımlı kalmış olan KKTC toplumu yola getirmek için kullanılacak kart dünden belliydi. Güçsüz Kuzey Kıbrıs ekonomisinin Anavatan'dan gelecek yeni bir mali/iktisadi ambargoyu

kaldıracak takatı yoktu. Dolayısıyla, "ya gerekli politik-ekonomik dönüşümleri yaparsınız, ya da ne haliniz varsa görün" türünden bir ikileme karşı karşıya bırakılmak Kuzey Kıbrıs'taki gelecekleşmeye başlamış politik mevzilenmeleri sarsıcı etki yapabiliyordu. Bu bağlamda düşünölmeye devam edildiğinde, Türkiye'deki ara seçimlerden güçlü çıkan bir ANAP, bu kartı daha rahatlıkla kullanabilir. Ya da geçici bir UBP-YDP koalisyonu UBP'yi tek başına iktidar yapacak yeni yasal düzenlemeleri kotarabilir. Ancak bu tür manevralarda en büyük engellerden birisinin, Kıbrıs'ta UBP'yi de genel olarak kapsayan bir "demokrasi kültürü" nün varlığı olduğu söylenebilir.

BİRAZ TARİH

Kıbrıs tarihinde ilginç paradokslar yaşanmıştır. Adanın kaderi tarih süresince hep dışardan belirlenmiştir ya da bu tehdit hep üstünde olmuştur. Ticari ve askeri üs olarak, kolayca vergilendirilen, haraca bağlanan veya talan edilen bir zenginlik kaynağı olarak her zaman güçlü komşularının iştahını kabartmıştır. Ancak hiçbir dönemde Temmuz 86 "çıkarmasında" olduğu kadar ekonomik ve sosyal düzenine doğrudan

GÜNLÜK
SİYASİ GAZETE
YIL 10
SAYI 1062
EDİRİ : 60 TL
İngiltere'de : 30 p

YENİDÜZEN

9 TEMMUZ 1986

EMEK EN YÜCE DEĞERDİR

ÇARŞAMBA

■ KKTC'NİN "EKONOMİK GELİŞMESİ" HAKKINDA TUSİAD BAŞKANI SAKIP SABANCI'NIN ÖZAL'A HAZIRLADIĞI BELGEYİ AÇIKLIYORUZ...

İŞTE SABANCI RAPORU

● Ülkede huzur ve emniyet yanında çok güçlü istikrarlı Hükümetlerin öneminin ne demek olduğu, güçlü ve istikrarlı Hükümet ile koalisyon felaketinin ve istikrarsızlığın nasıl bir otorite boşluğu ve kararsızlık yarattığı geçmiş on yıl içinde çok güzel görülmüştür. Demek ki KKTC'nde de ilk arayışımız, Türkiye benzeri, çoğunluğu temsil eden istikrarlı, güçlü bir hükümetin teşkil olunmasıdır"

yönelik bu denli kapsamlı bir müdahaleyle karşılaşmadığını söylemek fazla abartma olmaz. Üstelik daha önceki fetih ya da müdahaleler silah zoruyla yapılmış olduğu halde... Örneğin 1974 harekati sonrasında TC Başbakanı B.Ecevit'in Kıbrıslı Türklere kendi ekonomik kültürlerini yaşatmaları yolunda tavsiyelerde bulunduğu bilinir. Buna rağmen Kuzey Kıbrıs ekonomisi kendi ayakları üzerine basamamışsa, bunda, beklemedikleri bir anda ellerinde özerk bir yönetim bölgesi olan Kıbrıs'lı yöneticilerin şaşkınlığı ve yetersizliği kadar, ambargo baskıları altında büyüyen ekonomik anarşiye hızla bir çeki düzen verme endişesi rol oynamıştır. Ancak bugün ekonomik bunalımın derinleşmesinde birinci derecede belirleyici olan, Kuzey Kıbrıs'ın asıl tamamlayıcı parçası olan Güney Kıbrıs'tan kopması, federasyon beklentisinin öngörülmediği kadar uzun bir süre çıkmazda kalması ve sonuç olarak kendi kendine yeterli olmayacak kadar küçük boylarda olan KKTC'nin, "Anavatan"ın her aksırışında nezleyle tutulması olmuştur.

Tarihte geriye doğru bir sıçrama yaparak daha ilginç örnekler de bulunabilir. Kıbrıs'ı bir yıl boyunca süren savaş ve kuşatmalar sonucunda Venediklilerin elinden 1571'de alan Osmanlılar dahi, kendi öz ekonomik sistemlerini, tımarlı sistemini, bütün Kıbrıs'ta uygulamaya gayretkeşliğinde bulunmamışlardı. Genel kaynaklarda Kıbrıs'ta tımar sis-

teminin uygulandığı yazılıdır. Fethinden sonra eyalet yapılan ve Beylerbeyi tasarrufuna verilen Kıbrıs eyaletinin, beylerbeyinin yıllık altı yük (600.000 akçe) tutarındaki gelirini karşılayabilmesi için bugünkü doğu Akdeniz bölgemizden 4 sancağın da bu eyalete bağlanmış olduğu ihmal edilir. Kıbrıs Eyaleti toplam 8 sancaktan oluşmakta ve bunların sadece 5'inde tımar sistemi uygulanmaktaydı. Bu 5 eyaletten 4'ü Anadolu'da bulunmakta-İçel, Sis (bugünkü Kozan), Alâye (Alanya) ve Tarsus sancakları Kıbrıs'ta ise sadece paşa sancağı olan Lefkoşe aynı sistem içinde yer almaktaydı; Kıbrıs'ın diğer üç sancağı, Girne, Baf ve Magosa ise salyâne usulü ile tasarruf olunuyordu.⁽²⁾ Kıbrıs Beylerbeyini gelir ve askeri yükümlülük kaynakları açısından daha ziyade Güney Anadolu sancaklarına bağlı kılmaktan amaçlanan stratejik yarar (Kıbrıs Eyaletini takviye etmek, Osmanlı'nın geç fetihlerinden Doğu Akdeniz bölgesini ve ele avuca sığmaz göçebe halkını denetim altında tutmak veya Kıbrıs Adasının özerkleşme eğilimlerini engellemek gibi) ne olursa olsun, Kıbrıs'ın Osmanlı egemenliğine girmesi, tıpkı başka yörelerde olduğu gibi, yerli halkın kültürel ve ekonomik yapılarının altüst edilmesi aşırılığına varmamıştı. Nitekim, Rum Ortodoks Kilisesi Osmanlı yönetimi altında aldığı yeni yetkilerle güçlenmiş, sadece çoğunluktaki Kıbrıs Rumlarının temsilcisi olmakla da yetinmeyecek önemli mülkler edinmiş ve adanın en önemli iktisadi güç merkezi haline

gelebilmisti. İngilizlere karşı adaların yürüttüğü bağımsızlık mücadelesinde olsun, 1960 sonrasının bağımsız cumhuriyet (Makarios) döneminde olsun, Kiliseyi ön planda görmek bu nedenle yadırgatıcı değildi.

Kıbrıs Rum burjuvazisi de henüz Osmanlı döneminde ticaret ve tefecilik temelinde oluşmaya başlamıştı. İngilizler Kıbrıs'ı 1878'de ele geçirdiklerinde adadaki Türk azınlığın uğraşı alanı ise tarımcılık ve yöneticilik dışına pek taşmıyordu. Rum burjuvasının palazlanması İngiliz yönetiminde hızlanmış, II. Dünya Savaşı öncesinde yabancı şirketlerin acenteliğinde uzmanlaşan ticaret burjuvazisi, savaş sonrasında sanayi alanına da el atmaya başlamıştı. 1960'dan sonraki bağımsızlık döneminde ise, hali夫 tüketim malları sanayii yumuşak bir "ithal ikamesi" modeli çerçevesinde geliştirilmiş, 1970'lerde, buna, ihracata yönelik bir montaj sanayii de eklenmeye başlamıştı. Çarpık ve dışa bağımlı niteliğine rağmen adadaki bu sınaî gelişme, adaların ticaret, turizm ve deniz taşımacılığı alanındaki tarihsel ve doğal yetenekleriyle birleşince Kıbrıs halkının görece üstün refahı açıklanabiliyordu.

KUZEY KIBRIS EKONOMİSİ: NEREDEN NEREYE?

Bugün halen Kıbrıs Rum kesimindeki kişi başına düşen gelirin 4 bin doları aşkın düzeyiyle Yunanistan'dakine yakın bir yerlerde olduğunu öncelikle hatırlatmakta yarar var. KKTC'de kişi başına gelir ise, resmi verilere göre, 1980'deki 1500 dolar düzeyinden geriye doğru saymakta. Salt bu verilere bakarak Kıbrıslı Türklere 1974 sonrasında tümünden bir refah kaybı içine girdiklerini söylemek doğru değil; çünkü 1974 öncesinde -şimdi de olduğu gibi- refahın dağılımı özellikle de Türk toplumu için hayli adaletsizdi. Bu yüzden KKTC halkı 1974 öncesinin özlemi içinde değil; ama bugünün Güney Kıbrıs'ındaki yaşam düzeyine gıpta etmekten de geri kalmıyor, o düzeye erişmek istiyor.

Buna karşılık Türk kesimindeki yaşam standardı ortalaması Türkiye'dekinin üzerinde. 150 bin nüfuslu KKTC'de binek otomobili sayısının 100 bin civarında olması bunun en belirgin tipik örneklerinden birisi. Kültür düzeyinin genel olarak yüksekliği de biliniyor.

Bütün bunlara rağmen Kuzey Kıbrıs ekonomisi birçok dertten sancı. Bütçesinin hemen hemen yarısını Türkiye'den gelecek yardım ve krediler oluşturuyor. Bu bütçenin yüzde 75'ini de cari harcamalara-özellikle personel ve sosyal yardım harcamaları- ayırmakta. Yatırım harcamaları son derece yetersiz. KKTC bütçesinden doğrudan yapılan savunma harcamaları ise sanılının aksine pek önemli değil (Kuzey Kıbrıs'ın 1974'den beri TC'ne yüklediği askeri harcama faturası ise bugüne kadar açıklanmış değil ve normal yardımların dışında bir kalem). Kıbrıs'ta çalışan nüfus toplam nüfusun üçte biri dolayında. Bunların en büyük bölümü de tarımda çalışmakta (21 bin). Sanayide (5 bin), ticarete (4 bin) ve ulaşımda (4 bin) çalışanların toplamı, kamu hizmetinde çalışanlar sayısına (13 bin) ancak erişebiliyor. Ayrıca emekli sayısı da binlerle ifade ediliyor. Bir karşılaştırma yapılmak istenirse, Türkiye'deki memur sayısı 1,3 milyon iken nüfusunun 15 milyon olduğu düşünülebilir. Oysa Türkiye'deki 1,3 milyon memura 52 milyonluk bir nüfus tekabül ediyor. Turizm alanında iddialı kılınmaya çalışılan KKTC'de, turizm sektörü çalışanları sayısı ise 1250.

KKTC'deki en önemli sorunun yete- rince üretken bir ekonomi yapısına sahip olunmayışı oluşturuyor. Ancak ekonominin bugünkü koşullarında dahi iç kaynak yaratmada son derece yetersiz kaldığı görülüyor. Vergi gelirleri GSMH'nin yüzde 10'unu bile bulmuyor. Ancak bu yükün dağılımı da aşırı ölçüde adaletsiz. Gelir vergisinin yüzde 75'i çalışanların sırtından karşılanıyor. Maaşlıların vergi yükü 1977-1984 arasında 4 katlık bir artış gösteriyor. Oysa ticari sermayenin vergi yükü anlamsız ölçülerde. Kurumlar vergisi de düşük oranı yanında çeşitli teşviklerle vergi sistemi dışına fiilen çıkartılmış bulunuyor. Bu koşullarda Ankara'nın vergi yükünün artırılması konusundaki baskılarının muhatabının hangi kesim olduğu açık olmalı. Ancak her iki tarafta da bu konuda açık bir samimiyetsizlik var. Çünkü önerilen ekonomik pakette ticaret burjuvasisine ve yabancı sermayeye yapılan vergi teşviklerinin daha da artırılması öngörülüyor.

KKTC'nin kanayan bir yarası da TL'nin ulusal para birimi olmasıyla hızlanan enflasyon baskısı. Bu enflasyon bugün Türkiye'deki oranı da aşmış du-

rumda. Faiz hadlerinin düşüklüğü nedeniyle de TC bankalarına önemli bir kaynak çıkışı var. Batı ülkelerine de aynı şekilde önemli bir sermaye kaçışı söz konusu. Dış ticaret açığının büyüklüğü de KKTC'nin malî dengelerini altüst etmekte.

SONUÇ: ÇIKIŞ YOLU NEREDE?

KKTC'nin önünde iki yol var: Ya Kuzey Kıbrıs kendisinden 4,5 kat daha fazla nüfusa ve 10 kat büyük bir ulusal gelire sahip olan Güney Kıbrıs'la bir federasyon çatısı altında birleşecek ve anlamlı bir pazar büyüklüğüne ulaşan bu birimde gerçek bir ekonomik entegrasyon oluşturulacak; ya da TC ile ekonomik bir entegrasyona gidilecek. Bu sonuncu durumda Kuzey Kıbrıs'ın TC'nin 68. vilayeti olması ile nominal bir hükümlanlık altında toptan serbest bölgeye dönüştürülme seçenekleri arasında uzun dönemde anlamlı bir fark kalmayacağını sanıyoruz. Bunların dışında üçüncü bir seçeneği, yani KKTC'nin bağımsız bir devlet olarak varlığını sürdürebileceğini çözümlü bir olasılık olarak dahi görmüyoruz. Sorun, yanlış anlaşılmasın, KKTC'nin uluslararası platformda tanınıp tanınmaması değildir. ABD'nin üs karşılığında KKTC'yi tanıması ve arkasından birçok ülkeyi sürüklemesi pekâla mümkündür. Bunlar düşünülmemeyen olasılıklar değildir, ancak henüz politik koşulları (tepkilerin minimize edilmesi) oluşmamıştır. Serbest bölge cumhuriyeti olarak varolmanın elbette başka bedelleri olacaktır. KKTC'ye önerilen ve adada da kısmen kabul gören ekonomik program bunun sadece bir parçasıdır. Eğer sendikal, sosyal ve ekonomik haklardan ödün verilmek istenmezse, işbiririci işadamlarımızdan birisinin engin deney ve uzak görüşlülüğü ile ifade ettiği gibi "işçi açığı Türkiye'den kapatılabilecektir".

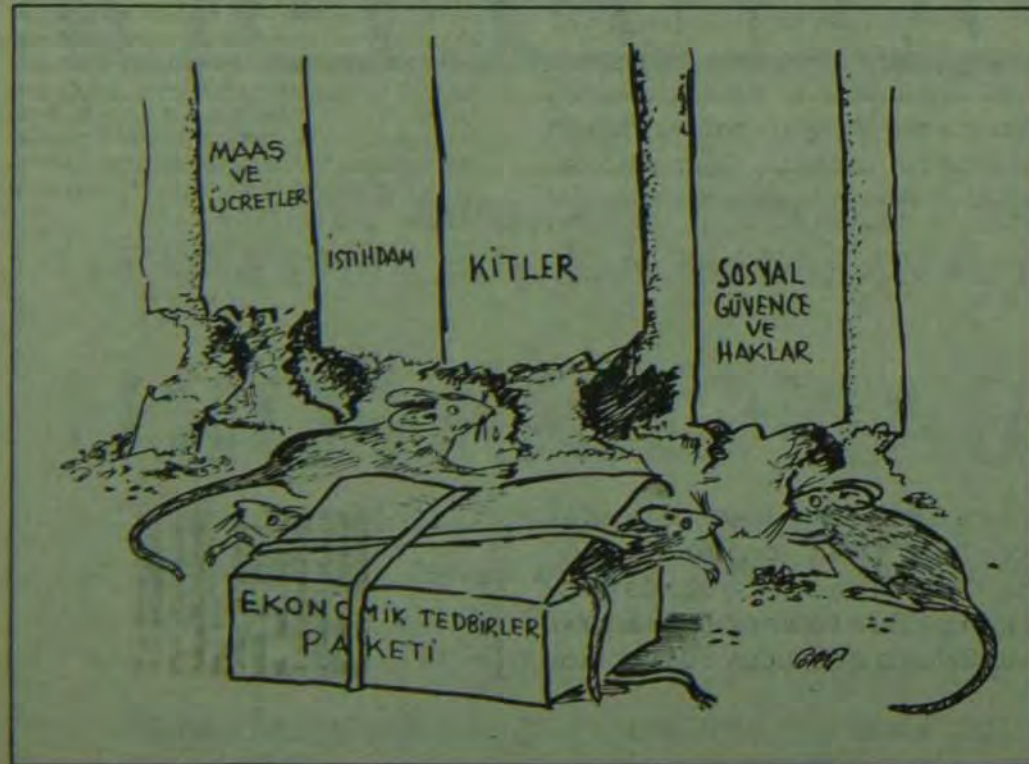
Sonuç olarak, Kuzey Kıbrıs'ın önünde gerçekte tek bir çözüm bulunmaktadır: Kıbrıs Rum kesimiyle federasyon. Buna anında yöneltililebilecek itiraz, KKTC'nin esasen bu uğurda çalıştığı ancak Rum kesiminin federasyonu baltalamakta olduğudur. Bu itiraz bize yeterince inandırıcı gözüküyor. Kıbrıs Rum yönetiminin panşoven A. Papandreou'nun global hesapları dışına çıkmadığı, Rum burjuvasisinin ulaştığı

refah düzeyini, o arada uluslararası kuruluşlardan aldığı çeşitli malî destekleri kimseyle paylaşmak niyetinde c. nadiği için federasyonu acil bir sorun olarak ciddiye almadığı söylenebilir. Ancak acaba Kuzey Kıbrıs'ta da benzer eğilimler uç vermiyor mu? KKTC halkının Rum kesimine karşı güvensizliği, bu yüzden de sağlam güvenceler arayışı anlayışıyla karşılanabilir. Ancak 1974 sonrasında genellikle haksız yollarla palazlanan Türk ticaret burjuvasisinin ve onun politik temsilcilerinin, serbest bölge uygulamasıyla kısa yoldan Güney'in refah düzeyine erişme hayalleri acaba federasyon düşüncesine dört elle sarılmalarına engel olmuyor mu? Bu türden hayallerin R. Denktaş'ın konuşmalarında en azından son beş yıldır önemli bir yer tuttuğu göze çarpmıyor mu?

Kıbrıs için en büyük talihsizlik çifte enosis olacaktır. Maalesef iki taraf da bu yöne sürüklenmektedir. Bunu aşmanın yollarından birisi iki toplum arasındaki güvensizlik tohumlarının giderilme-ye çalışılmasıdır. Bunun somut zemini, her iki toplumda federasyon düşüncesini benimsemiş geniş kitlelerin ve onların politik ekonomik örgütlerinin iş ve güçbirliğini geliştirmeleridir. □

1) Yüzde 8 oy barajıyla yapılan 1985 Genel Seçimleri sonucunda 50 üyeli KKTC Meclisine 4 parti temsilci sokabilmişti. Bu partilerin ağırlıklan şöyleydi: UBP (24), CTP (12), TKP (10), YDP (4).

2) Salyâne usulünde, mülki/askeri ümeraya bölgelerindeki vergi gelirlerinin bir bölümü yıllık gelir biçiminde bırakılır (salyâneye ayrılır), geri kalanı merkezi bütçeye aktarılır. Tımar sisteminde ise askerî yükümlülükler karşılığı olarak tımar gelirlerinin hemen hemen tümü tımar beyi elinde kalmaktaydı. Kıbrıs'ın genelde tımar sisteminin dışında tutulmasının bir nedeni de, merkezi gelir kaynağı olan cizye vergisinin (gayrimüslimlerden alınan baş vergisi) Kıbrıs'taki önemi idi. İlk Osmanlı beylerbeyinin sayımına göre, Kıbrıs'ta 120.000 erkek nüfus vardı ve her binine bir altın cizye yükümlülük düşüyordu.



Lefkoşe'de yayınlanan 5.7.1986 günlü Yenidüzen gazetesinden



29

İnsanlık Onuru İşkenceyi ve Zulmü Yenecektir

Derleyen: Tufan Aydın

Die Kopie kamgeschoren,
die Augen wälder Angst. Häßlinge
die ersten Fotos, die aus dem Lager
geschmuggelt wurden



TÜSTAV

Ülkemiz tutuk ve cezaevlerindeki şartlar öteden beri yakınılan, şikayet edilen bir konu. Hele de siyasi tutuklu ve hükümlülerin karşılaştıkları davranış biçimleri ve şartlar, hemen her türlü ölçünün dışında. Peki, bunu söylerken sözü edilen şart ve davranış biçimlerini karşılaştırabileceğimiz bir ölçüt var mı?

Tutuklu ve hükümlülere muamele konusunda uluslararası düzeyde bir standart getirilmesi, ilk kez, Uluslararası

Ceza ve Islah Komisyonu'na düşünülmüş ve bu komisyonca düzenlenen kurallar 1934'te Milletler Cemiyeti'nce onaylanmıştır. Bu alandaki çalışmalar 1951'de Birleşmiş Milletler'ce üstlenilince komisyon dağılmış; ancak, 1955'de Cenevre'de toplanan, Suçun Önlenmesi ve Suçlulara Muamele Konulu Birleşmiş Milletler Birinci Kongresi'ne de aynı komisyonun yeniden gözden geçirdiği kurallar sunulmuştu. Kongre, 30 Ağustos'ta yeni kuralları oybirliği ile benimsedi ve bunların Ekonomik ve Sos-

yal Konsey'ce onaylanması yolunda bir tavsiye kararı aldı.

Konsey, 31 Temmuz 1957'de Tutuklu ve Hükümlülere Muamelede Uyulması Gereken Standart Asgari Kurallar'ı onayladı (Karar No 663 C1-XXIV).

Bu kurallar, Birleşmiş Milletler'ce uygun olduğu kabul edilen minimum şartları kapsıyor ve özellikle de, ceza kurumlarında disiplini sağlama gereğiyle uygulanan kötü muamelenin önlenmesi amaçlanıyordu.

Konsey bu kuralları onaylarken, Hükümetlerin bunları benimseyerek kendi kurumlarında hayata geçirmeleri ve kaydedecekleri gelişmeleri her beş yılda bir B.M. Genel Sekreteri'ne bildirmeleri yolunda da bir tavsiye kararı almıştır.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu da, Üye Devletlerin, kendi ceza kurumlarında bu kuralların uygulanması ve ulusal yasalarını yaparken bunların gözönünde tutulması konusunda ellerinden ge-

len çabayı göstermelerini tavsiye etmiştir.

Ne var ki, üyesi bulunduğumuz Birleşmiş Milletler Örgütü'nün bundan yaklaşık otuz yıl önce aldığı bu tavsiye kararı henüz ülkemizde hayata geçirilebilmiş değil. Minimum şartların sağlanması bir yana, özellikle, siyasi tutuklu ve hükümlülerin bulunduğu tutuk ve cezaevlerinde adeta "maksimum kötü şartlar" a ulaşmak için elden gelen çaba gösterilmiş durumda. 12 Eylül'den sonra yayınlanan "Bin İnsan", "Bin Ta-

nık", "Bir Ses", "Cezaevi Cezaevi" kitapları ile "Yeni Gündem", "Yarın", "Nokta" dergilerinde anlatılanlar bunun en çarpıcı kanıtları.

Birleşmiş Milletler'ce öngörülen asgari standartlardan bazılarını, adını andığımız kaynaklardan aldığımız ve ülkemiz tutuk ve cezaevlerindeki şartları gözler önüne seren örneklerle birlikte yayınlarken biz de, elbette, diyoruz, bir gün bizim ülkemizde de, "İnsanlık onuru işkenceyi ve zulmü yenecektir"

Madde 9. (2) Koğuşlarda, Birbirleri ile Uyumlu İlişkiler Kurabilecek Tutuklu ve Hükümlülerin Bulunmasına dikkat edilmelidir.

"Karıştır-barıştır" politikasının verdiği tek sonuç, sağcı-solcu mahkumlar arasında aylarca süren kavgalar, kendileriyle psikolojik düzeyde 'ilgililenen' birtakım mahkumların bunalımlara girmesi, kişinin o ana kadar benimsediği tüm değerleri terk etmesi tarzındaki bir 'islah edilişi' pek kimsenin kabul etmeyişi, direnmeler, bunlara karşı artan baskılar, sonuçta yine sopalı islahın ağır basması. (Serpil Bildirici, Önce Psikolog Sonra Asker, Yeni Gündem, Sayı: 16, s/20)

"Bildiğim kadarıyla, dünyanın hiçbir yerinde böyle bir tretman yöntemi yoktur. Solun ve sağın biraraya getirilmesi, benim dönemimde de gündeme gelmişti..." (Ceza ve Tevkifevleri Eski Genel Müdür-

rü Veli Devicioğlu ile söyleşi, Yeni Gündem, Sayı: 16, s.22)

Madde 11. (a) Tutuklu ve Hükümlülerin Yaşadığı ve Çalıştığı Yerlerde, Pencere Doğal Işık ile Okuma Veya Çalışmaya ve Temiz Hava Girmesine Olanak Verecek Şekilde Olmalıdır..

"(Adana Kapalı Cezaevindeki hücreler) Yerin altında, havanın ancak üç-dört demir kapıyı aşarak, küçücük bir mazgal deliğinden girebildiği, son derece rutubetli yerlerdir. Bu durum karşısında Adana Cumhuriyet Savcısı Ali Galip Dinçer, 'havayı ne yapacaklar, bir toplu iğne deliğinden bile giren havayla insan yaşayabilir' diyebilmektedir." (Adana Kapalı Cezaevindeki siyasi tutukluların ailelerinin açıklamalarından, Yarin, Sayı: 59, s.11)

"...Işıklandırma sistemi ise gözleri ciddi olarak bozacak durumdadır. Şimdiden gözlerde sulanma ve yanma başlamıştır. Göz doktoru için başvuran ar-

kadaşlarımız, göz doktoru listesindeki 200 kişiden sonra sıraya yazılmışlardır.." (DİSK Gnl. Başkanı Abdullah Baş-türk'ün mahkemede verdiği ifadede, Bin Tanık, E. Tuşalp, s.81)

Madde 13. Her Tutuklu ve Hükümlüye, Sağlığa Uygun Nitelikte Banyo ve Duş Yapma Olanakları Verilerek En Az Haftada Bir Kez Yıkanmaları Sağlanmalıdır.

Madde 15. Tutuklu ve Hükümlülere, Sağlık ve Temizlikleri İçin Gereken, Yeteri Kadar Su ve Tuvalet Olanakları Sağlanmalıdır.

"...Bu kez süründürme faslı başlamıştı. Daha önce bilinçli olarak tuvaleti tıkatılan hücrelerden taşan sular salonu kaplamıştı, sürünme sularının içinde yapıyordu. Hiçbir yerimiz kuru kalmamalıydı! Bunun için de bazen yüzü-koyun, bazen de sırtüstü süründürülüyorduk. Bu arada joplanıp duruyorduk. Bir süre böyle devam ettikten sonra yeniden dayak faslı başladı. Bu kez de kaba ellerimizden falakaya çekiliyorduk. Daha sonra soyundurulup, çıplak dövülmeye başlandı... 'Operasyon' takriben dört saat kadar sürdükten sonradır ki, hücrelere konulmaya başlandı... girdiğimiz hücrenin pis su ile dolduğunu gördük. Biraz sonra bir gardiyan elinde bir Tursil ile geldi. 'Epey yorulunuz, şimdi sıra banyoda, uzatın bakalım kafalarınızı' deyip Tursil'i kafalarımıza, üzerimize serpiştirdi. Bu tursille o 'temiz suda' bir güzel 'banyo' yapıldıktan sonradır ki, 'karşılama töreni', 'hoş geldin' dayığı bitmişti. (7. Koloru Sıkıyönetim Komutanlığı Özel Askeri Ceza ve Tutukevi tutuklusı Mehmet Özgül'ün mütalaa hakkındaki savunmasından, Yarin, Sayı: 59, s.7-8)

"...Her hücre gibi odada 4-6 tutuklu ranzası vardı. Koridorun bir ucunda tuvalet, duş ve el, yüz, bulaşık yıkayacak bir yalak bulunuyordu. İçeri girdiğimde burnuna keskin ekşi bir koku geldi. Nedenini merak etmedi, biliyordu: 'Bu koğuş, hücre cezası için kullanıldığında, her odanın kapısı sürgülenir, o zaman içerdekiler, tuvaleti kullanmak için avaz avaz bağırarak zorunda kalırlar. Seslerini bir süre duyuramazlar. Çoğu kez de sesleri duymazlıktan gelinir. Nöbetçiyi uyarmak için herkes bir ağızdan bağırır, sonunda insanlık dışı bu duruma tepkiyle sloganlar atılır. İşte bu koğuşa özgü koku, bu nedene bağlıdır..." (R.İsvan anlatıyor, BİR SES Zeynep Otal, s. 135)

"Ben 7. koğuştayken, üst katımızda 8. koğuştaki kızların feryatlarını duyardım. Pencerelerimiz üst üste her şeyi duyardık. Yukarda kızlar bağırırlar 'tuvalete gideceğiz, açın kapıyı' diye seslerini duyuramazlar. Ya da duysalar bile gelmezler. Bu kez, biz başlardık mazgaldan bağırırmayla... yalnız biz değil tüm koğuşlar bağırır 'B-8'in kapılarını açın' diye! Sonra kulağımız tetikte bekleriz, kapılar açıldı mı diye, ...Kızlar için çok zordur bu olay, feci bir şeydir. Erkekler kutu kullanabiliyor..." (R.İsvan anlatıyor, BİR SES, Z.Oral, s.218-219)

Madde 16. Kendilerine Olan Saygılarıyla Uyumlu, İyi Bir Görünüm İçin, Tutuklu ve Hükümlülere, Saç ve Sakal Bakımlarını Yapma Olanakları Sağlanmalıdır.

Madde 17. (1) Kendi Giysilerini Giymelerine İzin Verilmeyen Her Hükümlü ve Tutukluya İklim Koşullarına Uygun ve Sağlığa Zararlı Olmayan Türden Giysiler Verilmelidir. Bu Giysiler, Hiçbir Surette Kişileri Alçaltıcı ve Onur Kincisi Olmamalıdır.

Madde 17. (3) İstisnai Durumlarda, Bir Tutuklu veya Hükümlü Hapishane Dışına Çıkarıldığında, Kendi Giysilerini Giymesine İzin Verilmeli ya da Konumunu Belli Etmeyen Giysiler Giydirilmelidir.

"...Gardiyan ve kadın polis seni yere yıkıyor ve zorla soyuyorlar. Polis odası var orda. Zaten koğuştan çekip çıkarırlarken bir fasıl dayak yiyorsun. Mesela, üçer kişi gelsin deniyor, üç kişi gidiyorsun ve zorla soyulurken her bir şeyin yırtılıyor. Bir de insanın orasının burasının kurcalanması mahvediyor insanı. Bir de durmadan soyulmayı beklemek var... Bütün mahkemeye gidiş gelişlerde aynı fasıl. Sütyensiz, külotsuz, gömleği yırtık mahkemeye gidenlerimiz oldu. Dönüşte de aynı fasıl ve giysinin ne düşmesi, ne de sağlam bir dikişi kalmıyordu. Askerlerin arasından üsleri açık gelen kızlar oluyordu. Ama bu olay hergün..." (Mamak kadınlar koğuşundan EG ve AF anlatıyor, Cezaevi Cezaevi, N.Özkan, s.95)

"1984 başında Metris'te tek tip elbise uygulaması gündeme geldiğinde cezaevlerindeki tüm siyasilere kıç falakası atılarak eşofmanları toplanıyor (28 Ocak 1984) ve Metris idaresi siyasi tutukluları hastalandırıp, tedavi olmaları-

Madde 19. Her Tutuklu ve Hükümlüye Temiz, Yeterli Büyüklükte, Uygun Biçimde Yatabileceği, Aynı Bir Yatak Sağlanmalıdır.

"...Kadın koğuşundaki mahkum sayısı normal statünün üstündedir. Üç beş kişi bir yatakta yatmak zorunda kalır. Kadınlar falakaya çekilir, kadınlara sarkıntılık yapılır, kadınlar aylarca bodrum katlarında tutulurlar. Bodrumlarda ışık yoktur, bodrumlarda su bulunmaz, hava bulunmaz. Bodrum katta farelerle içiçe yaşarsınız." (Adana Kapalı Cezaevi'nden A.Öztürk'ün mektubundan, Cezaevi Cezaevi, N.Özkan, s.344)

"...kapının karşısında 3 katlı ranzalar var... Ranzalar, pek de düzgün olmayan kalasların birbirine çivilenmesi ile oluşmuş... Yatak toplamını hiç saymadım zaten saymak için yatak olmaması gerekirdi. Birkaç kez arama nedeniyle havalandırmaya çıkarmışlardı bizi ve yatakları, o zaman içleri boşaldığında üzerinde yattığımız 'yatak'ların içinden eskimiş asker elbiseleri, mont, pantolon gibi şeyler çıkmıştı. Pamuk yerine bunlarla doldurulmuş yataklardı yani. İşte bu yatakların üzerinde, boydan boya ranzalarda hepimiz yattığımızda konserve kutusuna dizilmiş balıklara benziyorduk. Üzerimize de adam başına bir değil, ikişer kişiye bir tane olmak üzere düşen battaniyeleri örterdik. Ran-



ni engelleyerek onları yavaş yavaş ölüme itmenin programını tüm tutuklulara hoparlörden defalarca anons ediyordu: 'Tek tip elbise giyeceksiniz, kaçınılmazdır, devlet politikasıdır, ergeç giyilecektir, ama şimdiden tek tip elbiseyi giymezseniz kar yağmur bakılmaksızın soğukta don-atlet saatlerce bekletileceksiniz. Zaten çoğunuz kronik hastasınız. Soğukta saatlerce bekletilmek bünyelerinizde ömür boyu taşıyacağınız hastalıkların yeretmesini de getirecektir...' (Metris Cezaevi'nde kalan siyasi tutukluların 'İnsan Hak ve Özgürlüklerinin Savunucularına Duyuru ve Çağrı' başlıklı, 97 imzalı dilekçeden, Yarin Sayı:59, s.9)



Barişçılar, "saç ve sakal bakımları" yapmış olarak ve özel kıyafetleri içinde mahkeme huzurunda

sol görüşlü Özer Ağca ve Soner Özcan (ayaktaki) ile sağ görüşlü Alper Aytekin (yarım gözüken) mamak'ta aynı hücrede





zaların bir bölümü ikişer katlıydı..." (Di-yarbakır Askeri Cezaevi'nden bir tutuk-lu anlatıyor, Cezaevi Cezaevi, N.Özkan, s.127-128)

Madde 20. Sıhhi Nitelikte, İyi Hazır-lanmış, Yeterli Besinsel Değeri Olan Besinler ve İhtiyacı Karşılatabilecek İçme Suyu, Her Tutuklu ve Hüküm-lüye Sağlanmalıdır.

"Üç gün kadar pis su dolu bu hü-crelerde hiç yemek verilmeksizin aç-susuz bekletildik. Sonra buradan alınıp kuru bir hücreye verildik. Üç gün ka-dar sonra biraz yemek vermeye başla-dılar. Yemeğimiz günde bir öğün, o da biraz sıcak su, bir çeyrek ekmekten iba-retti..." (7. Kolordu Sıkıyönetim kom. Özel Askeri Ceza ve Tutukevi tutuklu-su Mehmet Özgül'ün esas mütalaa hak-kındaki savunmasından, Yarın Sayı: 59, s.8)

"1983 Temmuz-Ağustos açlık gre-vi sonrası, yemekler açlık greviden ye-ni çıkmış insanların yiyemeyeceği şekil-de acılı, tuzlu, iyi pişmemiş olarak ve-rilmiş, yemeklerin kalitesi, miktarı düşü-rülmüştür. Karavanada gelen sabah çaylarına işenmesi, yemeklere avuç avuç kum hatta taş atılması siyasi tutuk-lulara yöneltilen saldırıyı gösterir sanı-yoruz..." (Metris Cezaevinde kalan si-yasi tutukluların "İnsan Hak ve Özgür-lüklerinin Savunucularına Duyuru ve Çağrı" başlıklı, 97 imzalı dilekçelerinden, Yarın Sayı:59, s.9)

"...Nisan ayıydı, 15 gün falan hiç su verilmemişti. O sıralar yağmur yağıyor, çok yaşlı biri vardı koğuşta, çok susa-dığından, camdan dışarı süngerini uzat-mış, süngerin çektiği suyu içecek. O sı-rada gardiyan görmüş... 170 kişi hepi-mizi falakaya yatırdılar.. Yine su verilme-diği bir zamandı. kalorifer boruları sö-külüp içinden su alınmıştı. O sırada ko-ğuşta Dr. Tarık Ziya Ekinci var, 'içilir mi hiç paslı su?' diye itiraz ediyor. Biraz sonra beni çağırdı, 'demin çıkardığınız sudan var mı?' dedi. 'Ama biraz önce bize içmeyin o paslı sudan diyordunuz'

dedim, 'Ne yapalım çaresiz ben de içeceğim' dedi. Kaldığım sürece hiç yanmayan kaloriferlerin ilk deneme su-yuydu bu borulardan boşaltılan..." (Di-yarbakır Askeri Cezaevi'nden bir tutuk-lu anlatıyor, Cezaevi Cezaevi, N.Özkan, s.144)

Madde 21. (1) Her Tutuklu ve Hükümlü, Hava Koşulları Uygun Oldu-ğunda, Günde En Az Bir Kez, Sağ-lığı İçin, Açık Havada Spor Yapmalıdır.

(2) Genç Tutuklu ve Hükümlüler ile Fizikçe Uygun Olanlar İçin Spor, Be-denen Geliştirici Ve Yaratıcı Olmalıdır.

"...Koğuşlardan sıra ile ve koşar adım gelirlerken koridordaki askerler-ce okşanırlar biraz, biraz. En son kişi alana gelene kadar yerinde sayılır, son-ra komutla durulur. Bu arada birkaç ki-şi, 'sallanma, adımlarını sert vur, sağa sola bakma' denilerek coplanır kibar-ca. Sonra 'başla' komutuyla sayım baş-lar. Sıradan 'bir, iki, üç...' diye sayılır. Bağrılacaktır... Sayım biter, son sayan 'Sondur komutanım' der görevli ere. Bu kez... komutla bir marş söylenecektir. Ya İstiklal marşının herhangi bir kıtası ya andımız, ya gençliğe hitabe, ya ye-ni andımız, ya da orduya mesaj emirle söylenecektir...Şaşırmak yasak, bağır-mamak yasak, Olanca gücünle bağıra-caksın. Ama bağrılma da bağrılmasada belli sayıda kişi mutlaka duvar dibine alınacaktır... Sırada kalanlar komutla koğuşlarına koşarken, kalanlar, karşıla-rına geçen birer asker tarafından cop-

lanmaya başlar.. Sayım sırasında tutuk-lu sayısı kadar görevli bulunur. Ve her biri de mutlaka bağırır. Ne dedikleri belli değildir ama psikolojik baskı olsun di-ye hem yerlerinde tepinirler hem de ba-ğırırlar.. Üç havalandırmaya üç koğuş çıkarılır eğitim için. Adı spor ve eğitim-dir. Çıkanlar eğitime başlatılır. Önce bi-raz yürüyüş, marşlarla. Sonra biraz ko-şu, marşlarla. Ardından da beden ha-reketleri yaptırılır. Hep komutla. Bu sı-rada da çeşitli bahanelerle coplamalar sürer. 'Kışın karlı ve yağmurlu günler-de.. yalnızca koşturulur, ya da hiç bir-şey yaptırılmadan en az iki, en çok on-beş dakika havalandırma yaptırılır. Ba-zen tüm koğuşa ceza verilir. Sanki eği-timin kendisi ceza değilmiş gibi. Yerde süründürülür, yatılır, kaldırılır, coplatılır vb...' "Mamak'ta Bir Gün'den, Bin Ta-nık, E.Tuşalp, s.593-594)

Madde 23. (1) Kadın Tutuklu ve Hükümlülere Gerektiğinde Doğum Ön-cesi ve Sonrası Bakım ve Doğum Yapma Olanakları Sağlanmalıdır. Bu Olanaklar Hapishane Dışında Sağ-lanacaksa, İşlemler Pratik Olmalıdır.

(2) Yeni Doğan Bebeklerin Annele-ri ile Kalmaları Söz Konusu İse, Ge-reken Nitelikte Sağlık Personeli ve Sağlık Olanakları Bulundurulmalıdır.

"Çeşit çeşit niteliklerde, birçok do-ğum oldu Metris'te... Herkes, herşeye öylesine hasret ki, artık bebek kucak-tan inmez, ellerden düşmez. Herkes öper durur bebeği... Ben kızardım, be-beğe zararınız dokunacak, mikrop ge-çebilir, uzaktan sevelim, her an mincık-



Mamak'ta "Havalandırma"



lanmaz, öpülmez derdim ama dinleyen kim.. Su her zaman verilmediği için, çişi bezler pencereye, demir parmaklıklara asılır, güneşte kurutulmaya çalışılır. O kurutulmuş çişi bezler yeniden kullanılırdı." (R.İsvan anlatıyor BİR SES, Z.Oral, s.220)

"...Askeri savcıya işkence gördüğümü söyledim, inanmadı. Eğer böyle birşey olsaydı çocuğumu düşürecek mi söyledi. Bir de espri (!) yaptı. 'Adını Tikko koyarsın artık' diye... Kızım doğdu... İki gün sonra, 'Hazırlan gidiyoruz' dediler. Kızımı giydirirken göbek bağında kan gördüm. Doktora söyledim, 'Tevahi görmesi gerek, göbeğinde iltihaplanma var' dedi. Cezaevi yetkilisi çocuğun bir hafta hastanede kalacağını, benim kendileri ile gitmem gerektiğini söyledi. 'Ya ikimiz kalırız ya da birlikte gideriz' dedim. Sen bilirsin deyip cezaevi arabasına bindirdiler.. 14 Ağustos'ta büyük bir arama yaptılar... Benden yirmi gün önce doğum yapmış bir arkadaşla, hamile bir doktor arkadaşla birlikte, revire götürüldük. Gece 22.00'ye kadar aç susuz orada kaldık. Koğuşa geri götürülürken, bebeklerin kundakları açılarak onlar da arandı. Bahar'ın yanında dayak bile yedim... Koğuş o denli sağlık koşullarından uzaktı ki, Bahar'a dokunmama kararı aldık. Günlerdir su akıyordu. (N.K. anlatıyor, Bin Tanık, E.Tuşalp, s.37-38)

Madde 25 (1) Hapishanede Görevli Hekim, Tutuklu ve Hükümlülerin Fiziksel ve Ruhsal Bakımlarını Sağlamalı; Hasta Olanları, Hastalık Yakınması Olanları ve Hastalık Şüphesi Olanları Hergün Görmelidir.

"Metris'te hastalıklar çok yaygındır... Bakımsızlık, kötü beslenme, soğuklar, rutubet... Özellikle verem çok yaygındı. Kızlardan da çoğu hastaydı ama asil erkeklerde verem çoktu... Bir kez, bir yetkiliyle konuşurken, eliyle gösterdi: 'İşte, şurası da veremli koğuşu...' diye... Kızlardan biri, ne zamandır kan kusuyordu. Onu veremlidir diye alıp, tek başına bir koğuşa kapadıklarında, tüm kızlar ve Reha İsvan, isyan edeceklerdi. Dilekçe üzerine dilekçe vermeye başlayacaklar, 'biz razıyız, bizi de onun yanına koyun, arkadaşımıza bakmak istiyoruz' diye... (R.İsvan anlatıyor, BİR SES, Z.Oral, s.253)

"Bu dönemde en kötü sınav vermiş olanlar arasında bence doktorlar önde gelir. Metris'te anlatırlardı, işkencede doktorların bulunduğunu... Ölüm anının yaklaştığını ve işkenceyi bıraktırmak için orada bulunduklarını anlatırlardı... Metris'te revir de vardı, doktor da... ancak revirde hasta yatmaz, yani sürekli tedavi görmez, gider ve gelir..." (R.İsvan anlatıyor, BİR SES, Z.Oral, s.254)

"Şimdi, Metris'te genellikle şöyle olur: Sabah sayımında doktora görünmek istiyorsunuz, ya da ilaç istiyorsunuz diye yazılabilirsiniz. İlaç konusunda, vitamin dışında her şeyi verirler. Vitamin vermezler ki, direnciniz artmasın... Doktora yazılmışsanız, doktor gelir, mazgali açar, orada sorar 'neyin var' diye. Yani yalnız yüzünüzü görüyor mazgaldan, muayene etmek söz konusu değil. Oradan 'neyin var?' diye sorar, siz bilip neyiniz olduğunuzu söyleyeceksiniz..." (R.İsvan anlatıyor, BİR SES, Z.Oral, s.256)

"Tek tip elbise giymeyi üç yıldır deden; bu yüzden hep hücre cezası, dayak, her türlü hırpalanma ve benzeri yaptırımlara göğüs geren; koğuşa arama bahanesiyle saatlerce kar, yağmur altında dışarda bekletilen bir grup tutukluya 'çıplaklar' derdik... Çıplaklar koğuşlarından birinde, giderek bir gencin kalbinden rahatsızlandığını duyduk. Doktorların emir aldıkları, bu nedenle çıplaklar koğuşlarındaki hastalara bakmadıkları söyleniyordu... Kalp krizi tutan genç için çağrılan doktor koğuşa gitmemekte ısrar edince, slogan gelmeye başladı. Kızlar da hemen slogana katıldılar.. On dakika beklediler. Yirmi dakika beklediler, 25 dakika... yarım saat... 'Ve ben de ranzamdan fırladım. Cigerlerimizin bütün gücüyle çağrıya katıldık... Sloganlar, iki üç saat sürecekti ve Metris inleyecekti. Doktor istemek için bu ne ilk, ne de son haykırışları ya da slogan atışlarıydı... Doktor o gece gelmedi. Bir hafta sonra bu çocuk öldü. Bütün Metris bir ağızdan bağırmışlar, yine de seslerini duyuramamışlardı. 'O kadar sık doktor çağrısına katılmak zorunda kaldım ki, sonunda slogan atar oldum denilebilir. Bu nedenle ilk tutsaklık günümde beri yürekte katıldığım, ama yaşım başımla uygun görmediğim için çok seyrek ve ivedi durumlarda katıldığım İNSANLIK ONURU İŞKENCEYİ YENECEK sloganını var gücümle atmaya koyuldum'" (R.İsvan anlatıyor, BİR SES, Z.Oral, s.271-273)

"...doktorlar, Hipokrat'ın kemiklerini

sızlatırcasına doktorluk mesleğinin gereklerini yerine getirmekte (!) insan hayatını kurtarmak, insanları tedavi etmek yerine, siyasi tutuklulara belli bir program çerçevesinde yapılan işkence ve baskıların kontrol (!) edicisi görevini üstlenmektedir. Bazı doktorlar Metris'te geçmişte daha yoğun olmak kaydıyla bugün de idarenin işkence-baskı-yasak politikasının yardımcısı, kolaylaştırıcısıdır. Bu doktorlar idarenin de direktifleri doğrultusunda Sağmacılar'dan getirdiğimiz ilaçların çoğunu sürekli ilaç kullanmak zorunda olan tüberküloz vb. hastalıkları olan tutuklular olduğu halde vermemişler, yine aynı malum açıklamayla kayboldu, karıştı diyerek yok etmişlerdir." (Metris Cezaevi'nde kalan siyasi tutukluların "İnsan Hak ve Özgürlüklerinin Savunucularına Duyuru ve Çağrı" başlıklı, 97 imzalı dilekçelerinden, Yarın sayı:59,s.9)

Madde 30. (2) Hiçbir Tutuklu ve Hükümlü, Kendisine İsnat Edilen Suç Bildirilmeyen ve Buna Karşı Savunması Alınmadan Disiplin Cezasına Çarptırılmamalıdır.

"Çanakkale Özel E-Tipi Cezaevi'nde hükümlüyüz. 1983 Mayıs-Eylül aylarında idarenin başlattığı işkence, dayak, don-atlet bırakarak tek tip elbise giydirmeye operasyonu, 'Marş söylediniz, slogan attınız' iddialarıyla verdiği hücre cezaları sonucu yüz hükümlünün infazı yakıldı." Bu yılın başında bir grup hükümlü tarafından kaleme alınan bu açık mektup, Çanakkale Cezaevinde olanlara ilişkin girişimlerin sadece biriydi. Savcılığa, bakanlığa, cezaevi müdürlüğüne yazılan sayısız dilekçe ve hükümlülerin yargılandığı ağır ceza mahkemesinin tutanakları, "keyfi cezalar" konusundaki şikayetlerle doluydu. Çanakkale Cezaevi İdari Kurulu, "Koğuşlarda kimin ne yaptığını tespit edemeyecek durumdaki gardiyanın tanıklığıyla", "tebliğ etmeden ve itiraz hakkını gaspederek", "savunma almadan" hükümlülere hücre cezası vermiş ve infazlarını yakmıştı. Muhtemelen Çanakkale Ağır Ceza Mahkemesi bile, cezaevinin kısa sürede verdiği bin yıla yakın cezayı vermemişti... İnfaz Yasası'nın değişikliğinden önceki şekline göre 31 Aralık 1983'te tahliye olması gereken, ancak aldığı hücre cezaları yüzünden infazı yanarak 29 Nisan 1986'da salıverilen Cemil Vargel, bu cezaların gerekçelerinin akıl almaz ölçüde keyfi ve

gölünç olduğunu ifade ediyor: "Örneğin bir gün 'slogan atıldı' gerekçesiyle, savunmaları alınmadan ve kimlerin attığı araştırılmadan, 'nasılsa hepsi atmıştır' mantığıyla, tüm koğuşlara aynı ceza verildi. Vargel'e göre, infazları yananlar durumlarını yıllar sonra öğrenebilmiş, itirazları da 'zaman geçti' diye geri çevrilmişti. Hayrettin Tonguç, 1983 eylül'ünde tahliye edilecekti. Siyasi içerikli türkü söylendiği için bazı hükümlülerle birlikte ona da ceza verildi. Daha sonra başka bir hücredekiler türküyü onun değil, kendilerinin söylediğini belirttilerse de cezası geri alınmadı. Öteki cezalarıyla da birleşti ve Tonguç 20 ay daha yatmak zorunda kaldı. (Cezaevi Ceza Kesiyor, E. Armutçu, Yeni Gündem, Sayı: 13,s.20)

Madde 31. Bedensel Cezalandırma, Hücre Cezası ve Benzeri Tüm Zaltıman, İnsanlık Dışı ve Onur Kırıcı Cezalandırmalar, Disiplin Cezası Olarak Yasaklanmalıdır.

Madde 32. (2) Tutuklu ve Hükümlülerin Fiziksel ve Ruhsal Sağlığına Zararlı Olabilecek Hiçbir Cezalandırma Biçimi Uygulanmamalıdır.

"Uzun koridora 80 santimetre arayla erler diziliyordu. Koridorun iki yanına... Tam karşılıklı değil, biraz çaprazlamasına.. Sonra tutuklu geçmeye başlayınca, bir o yandan bir bu yandan coplar inmeye başlıyordu.. koridor boyunca.. Adına 'Hoşgeldin Dayağı' deniyordu. Belli bir nedeni yoktu. Tutuklular cezaevine girerken çıkarken uygulanıyordu. Duruşmalara gidişte ve dönüşte, görüşe çıkarken ve dönerken... Adı 'hoşgeldin dayağı'ydı ama aynı zamanda 'güle güle' demek için de kullanılıyordu... Duruşmaya giden çocuklar, bu dayak ve cop izlerini mahkemede göstermeye başladılar. Bir süre sonra.. Bu kez, 'şimdi çıkarken dövmüyöruz, dönüşte girerken, iki misli döveceğiz' dediler ve öyle yaptılar..." (R.İsvan anlatıyor, BİR SES, Z.Oral, s.145)

"...Tutukluların bulundukları koğuşlara gece saat 3'e varıncaya değin arabesk müzik yayını yapılmakta, marşlar çalınıp, uykularını ve günlük yaşamlarını tümüyle işe yaramaz hale getirecek bir uygulama sürdürülmektedir. Tutukluluğun ve hatta ceza olan hükümlülü-

ğun 'islah edici' amacını yok eden bir yöntem olarak bu uygulamalar sürdürülmektedir. (Avukatlar D.Zengin, M.Kökçeli, M.K.Aydın'ın İst.Sky.Kom.'na verdikleri dilekçeden, Cezaevi Cezaevi, N.Özkan, s.317)

"...Sanık Adnan Güllüoğlu: ...Ölüm orucuna gidenlerden birisi de benim. Cezaevinde bizim koğuşta beş kişinin makatına cop sokuldu. Bunu gözlerimizle gördük. İşkencelere tahammülümüz kalmadı. Hepimiz çürüdük, cezaevinden çıkacak olsak dahi çürümüş olarak çıkacağız... Cezaevinde tutuklu bulunan dış doktorunun çenesi kırıldı. İsmi Remzi Kartal'dır. Halen Askeri Hastanede tedavi görüyor. Remzi Kartal için 'ranzadan düştü' diye tutanak tanzim edildi... Gerekir diye cop sokulanların ismini belirtiyorum. S.T.'in makatına cop sokuldu. Bu durumu gözlemlerimle gördüm. Mahkemede konuşmamam için dişim kırıldı..." (Diyarbakır Sıkıyönetim Askeri Mahkemesinde görülen Kurtuluş davası tutanaklarından, Bin Tanık, E. Tuşalp, s.-563-564)

"...beni falakaya çektiler. Arkasından beni çırılçıplak bir vaziyette soyup askıya aldılar ve vücudumun hassas yerlerine elektrik vermeye başladılar. Bu işkenceleri 'Minik' diye adlandırılan uzun boylu, esmer tenli, iri yapılı asteğmenle o zamanın hücre çavuşu ve yardımcısı olan gardiyanlarla birlikte yaptılar... Birgün yine koğuştan alınarak, 37. koğuşa götürüldüm. Orada birinci kat, 7.hücreye kapatıldım. Hücrede beni anadan doğma soydular. Biraz sonra hücre çavuşu, elinde bizim 'cirdon' diye adlandırdığımız büyükçe bir fare getirdi. Yanında bir de 'Minik' diye adlandırılan asteğmenle bizzat cezaevi iç emniyet amiri Esat Oktay Yıldırım olduğu halde, birlikte hücre kapısını açarak fareyi bana yedirmek istediler. Ben fareyi uzun süre yememek için direnme rağmen, fareyi parça parça bana zorla yedirttiler. Bunun arkasından kusmaya başladım. Kusmanın arkası gelmiyordu... beni revire götürdüler... bir kobaya yapılan deneyi benim üzerimde incelemeye, deney yapmaya ve birtakım işlemler uygulamaya başladılar..." (7.Kolordu Sıkıyönetim Komutanlığı Özel Askeri Diyarbakır Cezaevi tutuklusu Remzi Ercanlar'ın 10.5.1984 tarihli ifadesinden, Yarın, Sayı: 59, s.6)

"İncelemeye gelen heyetlerce ve cezaevi doktoru tarafından 'insan yaşamaz', 'kullanılmaz' raporu verilen hücreler kullanılmaya devam edilmektedir. Kadın koğuşunun önceden tuvalet ola-

rak kullanıldığı yerler, demir kapı takılarak hücre haline getirilmiş, lağım suları ve pis kokuların içinde, kedi büyüklüğünde lağım farelerinin, her türlü haşeratin, yaz ayları çıkan yılanların arasına bırakılmışlardır... Erkek tutuklular onur kırıcı aramalarla çırılçıplak soyulup cezaevi gardiyanları ve askerlerce dövülerek hücreye atılırken, bayan tutuklular da gardiyan ve askerler tarafından ahlak dışı uygulamalara maruz bırakılarak, saçlarından çekilerek hücrelere atılmaktadırlar..." (Adana Kapalı Cezaevindeki tutuklu ailelerinin yaptığı açıklamadan, Yarın, Sayı: 59, s.11)

"İçerde en az sekiz kişi vardı. Kadının polisler ve kadın gardiyanlar. Erler kapıda bekliyor. Kapı kapalı. Ama içerdeki tutuklu soyunmamakta direnirse, o zaman erleri içeri çağırıyorlar... Bana ilk soyun dediklerinde şöyle düşündüm: Bütün bu zevat, buraya beni sevmek için gelmiş. Bakalım Reha Hanım şimdi ne yapacak diye.. Tepkisel bir insan olduğumu biliyorlar. Ben soyunmamakta direneceğim, karşı koyacağım, slogan atacağım diye bekliyorlar... Ben bunları yapınca onlarda zabıt tutacaklar. Onu bekliyorlar... Odadaki diğer hepsine baktım ve güldüm. 'Tam da striptiz yapacak hava' dedim. 'Ama müzik uygun değil'. Çünkü radyoda arabesk çalıyordu. Çok seviyorlar arabeski nedense... 'Genellikle bu iş Hafif Batı Müziği ile daha iyi olur' dedim 'Ne kadar, nereye kadar istiyorsanız, söyleyin o kadar soyunayım. Çünkü bunun benim için bir anlamı yok. Ben üç tane çocuk doğurmuşum, onları doyurmuşum. Şimdi size soyunmuşum, soyunmamışım, bana hiç farketmez' dedim... 'Bu bana hakaret gibi de gelmiyor. Gençlerin buna tepki göstermelerini anlıyorum. Çok da saygı duyuyorum. Ama 60 yaşındaki bir kadın soyunsa ne olacak, soyunmasa ne olacak. Kapıdaki erler bile benim evladım sayılır' dedim" (R.İsvan anlatıyor, BİR SES, Z.Oral, s.148-149)

Madde 33. Kelepçe, Zincir ve Deli Gömleği Gibi Özgürlüğü Kısıtlayıcı Araçlar Bir Ceza Olarak Hiçbir Zaman Uygulanmamalıdır.

"...Mahkemeye giderken de birbirimizle konuşmak yasak. Eller arkadan kelepçeli, bir de zincir var hepimizin kolundan geçirilip en arkadakine kilitleniyor. O zincirlenmiş halde arabaya binış çok zor. Birgün mahkemeye Mehdi Zana ile gidiyorduk, arabada iki asker biri bir omzuna, biri ötekine oturdu, be-

nim sırtıma oturdıkları da oldu..." (Di-yarbakır Askeri Cezaevi'nden bir tutuk-lu anlatıyor, Cezaevi Cezaevi, N.Özkan, 145)

Madde 37. Tutuklu ve Hükümlülerin, Düzenli Aralıklarla, Belli Bir Düzen İçinde Aile ve Yakın Arkadaşları ile Görüşmelerine, Mektuplaşmalarına İzin Verilmelidir.

"...Peşpeşe verilen mektup, görüş yasaklarıyla çocuklarımızdan aylardır haber alamıyoruz. Açık görüşlerde dahi görüştürülmüyor. Bu yasaklar öylesine sıkı ki, yazdığımız mektuba cevap almadan bir yeni yasak daha geliyor. Verilen mektup, görüş yasakları asıl ailelere verilmiş bir ceza niteliğine bürünmüştür. Çocuğumuzun sağlığı ve yaşamı konusunda bilgi edinmemiz yasaklanmıştır." (Adana Kapalı Cezaevinde-ki siyasi tutukluların ailelerinin açıklama-larından, Yarın, Sayı: 59, s.11)



Görüş...

"Görüşler A Bloka çok kötüydü. 3 dakika sürüyordu ama sizin arkanızda iki asker, karşı tarafta iki asker, bir dönem elini arkanda bağlayacaksınız, bir metre geride duracaksınız, yabancı kelime kullanmayacaksınız, kaşınızı gözünüzü eğmeyeceksiniz, hareket yapmayacaksınız, talimatlar... Oradaki insanların insiyatiline kalan ve biraz işgüzar görevli olduğunda her bahane ile görüş kesiliyordu. Görüşçüne de eziyet oluyordu, çünkü o insanlar bizi o halde bırakıp gittikleri zaman bizden çok daha kötü olduğunu düşünüyorum düşlemenin. Ben sonra bir kere görüşe gittim ve görüşte beklemek çok zor geldi. Ürkütücü duvarların arkasında ne olduğunu bilemiyorsunuz, birşey yapamıyorsunuz..." (Mamak kadınlar koğuşundan, Cezaevi Cezaevi, N.Özkan, s.66)

Madde 39. Tutuklu ve Hükümlülerin Gazete, Dergi, Kitap Okuması; Radyo Dinlemesi Veya Benzeri Biçimde

İletişim Olanakları ile Bilgilendirme-ri Düzenli Olarak Sağlanmalıdır.

"...Geleli altı ay oldu. İlk kez yılba-şında gazete okuyabildim. Gene, ancak son yirmi gündür karavana dışında ek besin alabiliyorum. Entellektüel gıdamızı cezaevi kitaplığından gidermemize yeni yıldan bu yana izin verilmiş bulunuyor. Örneğin, 'Askerin Din Kitabı', 'Aydınların Afyonu' ve bunlar gibi de-rin esatiri 'tetkik etme' olanağına kavuşmuş oluyoruz..." (Ertuğrul Kürkçü'nün mektubundan, Bin Tanık, E.Tuşalp, s.541)

"...okuyacak hiçbir şeyimiz yok. Me-selâ bir sefer peynir kasasının içinde yarım ve ıslak, tuzlu sulu bir peynir kağıdı gelmişti; o kağıt için 50 kişi okuma sırasına girdik. Ve o kağıtta da yıldız falı gibi şeyler vardı. Ama basılı birşey gör-mek, o kağıt parçası olay oldu. Bütün dünyayla bağımız kesik, üstelik elişle-



rimiz de toplandı..." (Mamak Cezaevi kadınlar koğuşundan, Cezaevi Cezaevi, N.Özkan, s.65-65)

Madde 45⁽¹⁾ Tutuklu ve Hükümlüler Hapishane Dışına Götürülüp Getirilirken, Kamu Önünde Teşhir-den, Kötü Muameleden, Meraklı Bakışlardan Korunmalıdırlar. (2) Uygun Olmayan Havalandırma ve Aydınlatma Koşullarında Veya Fiziksel Sıkıntıya Yol Açabilecek Herhangi Bir Yolla, Tutuklu ve Hükümlülerin Taşınması Yasaklanmalıdır.

Mahkemeye gidiş gelişlerde tutuk-lular havasız, kapalı arabalarda götürü-lüp getiriliyor. Arabalarda hava akımı-nın olacağı hiç bir yerin olmamasından yazın terden, kışın soğuktan tutuklular hastalanıyor." (Mamak Askeri Ceza ve Tutukevi ile ilgili tutanaklardan, Yarın Sayı: 59, s.12)

"...Duruşmaya getirilirken üzerim aranmakta, bundan başka anüsüne varıncaya kadar onur dışı davranışlar-da bulunularak arama yapılmaktadır. Bu aramaya katlanamadığım için bun-dan sonra duruşmalara gelmek istemiyorum..." (TDKP davası sanıklarından Semih Orcan'ın 22.11.1983 tarihli mah-keme ifadesinden, Cezaevi Cezaevi, N.Özkan s.273-274)



ve görüşmeciler



Madde 90. Tutuklulara İstedikleri Kitap, Gazete, Yazılı Dökümanlar ve Zamanlarını Değerlendirmeleri İçin Hapishane Güvenlik Kurallarına Aykırı Düşmeyen Uğraş Olanakları Verilmelidir.

"Metris idaresi sadece kitaba düşman değildir. Aramalarda ekmek içinden ya-pılan hamurdan imal ettiğimiz satranç taşlarını da alıp götürerek her türlü düşünmeye, zaman geçirmeye yönelik oyunlara da düşman olduğunu sergi-lemiştir. Normal satranç takımları öte-den beri zaten verilmemektedir. Yasak olmadığı halde Nokta dergisi, Cümhu-riyet 85-86 Siyaset ekini vermeyen içe-riye ders kitabı ve TCK dahil hiçbir ki-tap almayan bir idarenin, bu keyfi uy-gulaması da elbet fazla yadırganmamalıdır." (Metris Cezaevi'nde kalan siyasi tutukluları 'İnsan Hak ve Özgürlükleri-nin Savunucularına Duyuru ve Çağrı' başlıklı, 97 imzalı dilekçelerinden, Ya-rın, Sayı: 59, s.9)

"Tutanaktır

19.9.1984 Tarihinde E Tipi cezaevi-nde yapılan inceleme sonunda sunu-lan aşağıda adları belirtilen kitaplar, aşağıda belirtilen sebeplerden dolayı tutuklulara verilmesi sakıncalı görülmüş-tür. a) Atatürk ilke ve inkılaplarına aykırı olması. b) Millî birliği zedeleyici yön-lerinin bulunması. c) İnsani, ahlaki de-ğerlere aykırı olması. d) Örf ve adette- ters düşmesi. e) Vatanın bağımsız-lığını ve milletin bütünlüğünü tehlikeye düşürücü olması. '2- Gramsci ve Sivil Toplum, 3- Hegel'in Bütün Yapıtları, 5- Doğanın İnsanlaşması, 7- Sosyal De-mokrasi nedir ne değildir, 11- Toplum Bilim, 14- Okulun Toplumsal İşlevi, 17- Alternatif Büyüme Stratejisi, 21- Yaş-a-mak Tutkusu, 22- Modern Prens, 28- İs-rail'in Kutsal Terörü, 33- İnsanın Yazgı-sı, 36- Din ve Bilim, 38- Mayınlı Tarlada Dış Politika, 40- Neden Feminizm De-ğil,... DERGİLER: 1- Bilim ve Sanat, 2- Yarın, 3- Yeni Olgu, 4- Batı Trakya, 5-

Saçak, 6- Aydan Aya, 7- Gandhi, 8- Ye-şil Kitap... 20.9.1984 FARUK ÇELİK (Bartın E-Tipi Özel CEZAEVİ MÜDÜRÜ)"

"...Kendi paramızla aldırılan boya-lar elimize verildi. Yapacağımız resim-ler tabii onların bize söylediği resimler olacaktı. Resim yapmam demek yok. En sonunda bu işi becerebilecek üç ar-kadaş Atatürk'ün kitaptan resmini ka-relerle duvarda büyüterek çizdiler ve boyadılar. Bu resim tuvaletlerin koğuşa bakan dış duvarlarına yapılmıştı. Tam karşıya, ranzaların arasındaki du-vara da Atatürk Kocatepe'de resmi ya-pıldı... Bizim resim yapma işimiz kori-dorlara da taşmıştı. En zoru tavanlara ay yıldız çizip, boyamaktı... TRT ekibi geldiğinde bizim her zaman duvara da-yatılan yüzlerimiz bu kez komut gelmek-sizin duvara dönüyordu. Çünkü yaptığ-ım işi isteyerek yapmıyordum yapar-ken de bana utanç verici geliyordu, ama bir de kameraya dönmek... "Di-yarbakır Askeri Cezaevin'den bir tutuk-lu anlatıyor, Cezaevi Cezaevi, N.Özkan, s.138-139)

Madde 92. Tutuklanma Durumu, Kişinin Ailesine, Zaman Geçirmeden Bildirilmeli: Ailesi ve Arkadaşları ile Görüşme Dahil, Her Türü İletişim

Kurma Olanakları Sağlanmalıdır.

"Anlattığım bir perşembe gecesi-ydi. Pazar günü saat 15.00'e dek ne oldu-ğunu nerede olduğunu bilmeyecektik. Ahmet yok olmuştu. İzi belli değildi. Başvurduğumuz hiçbir makam akibe-tinden haberdar değildi. Ahmet İsvan diye biri resmen yoktu. Yok olmuştu. 15 gün kadar sonra bulduk." (R.İsvan an-latıyor. BİR SES, Z.Oral, s.276)

"İstanbul'da 1981 yılında gözaltına alınan Nurettin adlı bir yurttaşın 'kafa-sının delindiğini yazıp, yanına da koca-man bir soru işareti koyduğumu' gör-düm defterime... 1982 yılında ilk ışık yandı. İsmail Yedigöl, oğlu Nurettin Ye-digöl'ün 'akibeti hakkında' Ankara Sı-kıyönetim Komutanlığına bir dilekçe verdi. '15 ayı aşkın bir süredir oğlunu arayan ve akibeti hakkında korkunç şeyler duyan bir baba olarak tarifsiz acı-lar içinde kıvrandığımı ve ne durumda olduğumu takdir edeceğiniz ve gereke-ni yapacağınıza yürekten inanıyorum' dedi... İsmail Yedigöl, somut bilgiler içe-ren bir başvuru daha yaptı. 'Oğlu Nure-ttin Yedigöl'ün işkence ile öldürüldüğü' savı üzerine..." (Tutuklu iken öldürüldü-ğü iddia edilen Nurettin Yedigöl hakkın-da tutanaklar. Bin Tanık, E.Tuşalp, s.203-204)

BRUNO APITZ

KURTLAR ARASINDA ÇIPLAK

Buchenwald Toplama Kampının Romanı

Çeviren:

Alaattin BİLGİ

İsteme Adresi: BAŞAK YAYINLAR

FEVZİ ÇAKMAK SOK. 36/13

Tel: 29 9911 Demirtepe - ANK.

Niçin İnsan Hakları Derneği

Nevzat Helvacı

Geçtiğimiz ay içinde "İnsan Hakları Derneği" adını taşıyan bir dernek kuruldu. "İnsan hakları ihlalleri"ne ilişkin iddiaların hemen her zaman gündemde bulunduğu ülkemizde böylesi bir derneğin kuruluşu ilgi çekiciydi, umut vericiydi. Niçin ve ne amaçla kurulmuştu? Bu soruları Derneğin Genel Başkanı Av. Nevzat Helvacı'ya yönelttik.

B.S.

■ Niçin İnsan Hakları Derneği?

■ İnsan hakları ve özgürlükler, üzerinde durmayı ve çalışmayı gerektiren ciddi bir konudur. Bundan ötürüdür ki hak ve özgürlükler uluslararası belgelerde, sözleşmelerde, anayasa ve yasalarda yer almış ve korunmaya çalışılmıştır. Hak ve özgürlükleri korumak ve kullanılmasını sağlamak birinci planda devletin görevidir. Ancak bunu salt devletin işi saymak bir yanılgıdır. Eğer bir ülkede hak ve özgürlükler, bunlara sahip olanlar tarafından korunmuyorsa, bunların o ülkede tam anlamıyla uygulamaya konulduğundan söz edilemez. İnsanların, hak ve özgürlüklerinin bilincinde olması büyük bir önem taşır.

Çağımızda, insan hakları ve özgürlükler alanında ileri aşamalara ulaşılmıştır. Bugün aydın bilinen birçok insanımız bile, eğer kendi alanı değilse bunların tam bir listesini yapamaz. Halkın büyük bir kesimi ise temel hak ve özgürlüklerden bile habersizdir. Hak ve özgürlükler alanında henüz yasalara geçmemiş yeni gelişmeler olmaktadır. Sanırım bu alandaki gelişmeleri izlemek, bunları insanlarımızla anlatmak ve onların haklarına sahip çıkmalarını sağlamak önemli bir görevdir.

Öte yandan ulusal ve uluslararası metinlerde yer almış olmasına karşın, hak ve özgürlüklerin yeterli düzeyde yaşama geçirildiği söylenemez. Demokratik bilinen ülkelerde bile zaman zaman insan haklarına aykırı uygulamalara rastlanmaktadır. Demokrasiyi tam kuramamış ülkelerde veya antidemokratik yönetimlerde bu aykırılıklar daha büyük boyutlardadır. Bu tür uygulamaların belirlenip düzeltilmesini istemek de

insan olmanın bir gereğidir.

Demokrasi geleneği ve demokratik kurumları bizden daha eski ve köklü ülkelerde çok önceden beri bu amaçla dernekler kurulmuş ve çalışmalarını sürdürmektedirler. Bu kuruluşların, insan hak ve özgürlüklerinin gelişmesine önemli katkıları da olmuştur.

Ülkemizde bu konuda bazı çalışmalar yapılmış olmakla birlikte bir örgütlenme boşluğunun bulunduğu bilinmektedir. Bu boşluğun doldurulması için, konuya ilgi duyan insanlardan bir bölümü bir araya gelmiş ve İnsan Hakları Derneğini kurmuş bulunmaktadır. Derneğin, tüzükte yazılı amaç çerçevesinde ciddi çalışmalar yapacağına inanıyorum. Kuruluşun daha geniş bir katılımı gerçekleştirilmesi düşünüldüğü halde, kuruluş formalitelerinin getirdiği güçlükler yüzünden bu sağlanamamıştır. Bundan sonraki katılımlarla derneğin güçlendirileceğini de umuyorum.

İşin bir başka yanı, demokrasinin özü ile ilgilidir. Demokrasinin omurgasını örgütlenme özgürlüğü oluşturur. Dernekler de, siyasal partiler, meslek kuruluşları ve sendikalar gibi demokrasinin vazgeçilmez unsurlarından biridir. Toplumun bazı kesimlerinin örgütlenebildiği, büyük kesimlerin ise örgütleneemediği ülkelerde demokrasiden söz edilemez. Gelişmiş demokratik ülkelerde bu tür örgütlerin ülke yönetimi açısından özel bir değeri vardır. Bunlar, baskı grubu olarak nitelenen toplumsal kesimlerin tüzel örgütleridir ve demokrasinin işlemesine katılımda bulunurlar. Bu açıdan bakılınca kuruluşumuz, ülkemizde demokrasinin yerleşmesi ve gelişmesine katkıda bulunmuş olacaktır.



■ Neler yapmayı düşünüyorsunuz?

■ İnsan Hakları Derneği, "Ülkemizin imzaladığı uluslararası belgelerde yer alan, insanlığın özgürlük mücadelesi tarihinden ve insan olma onurundan kaynaklanan, uygar dünyanın benimsediği çağdaş özünü belirleyen insan haklarının, toplumumuzda tüm boyutlarıyla yaşama geçirilmesi için uğraş vermek" amacıyla kurulmuştur. Yapılması düşünülen çalışmalar da kuşkusuz bu amacı gerçekleştirmeye yönelik çalışmalar olacaktır.

Yapılacak işlerden bazıları tüzüğümüzde şöyle yer almıştır:

"Yurdumuzda temel hak ve özgürlükler başta olmak üzere, insan hakları ihlallerini araştırmak, saptamak, kamuoyuna, yetkili mercilere, ilgili kişi ve kuruluşlara duyurmak ve önlenmesi için yasal her türlü girişimde bulunmak."

"İç hukukumuzun, Türkiye Cumhuriyetince imzalanmış insan hakları konusundaki uluslararası belgelerle çelişen ya da bağdaşmayan hükümlerinin ayıklanması ve bunlarla uyum sağlayacak düzenlemeler yapılması için girişimlerde bulunmak."

"İnsan hakları konusunda bilimsel inceleme ve araştırmalar yapmak, yaptırmak, bu alandaki gelişmeleri izlemek."

"Tüm hükümlü, tutuklu ve gözetim altında bulunanların, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal görüş ve inanç ayrımı gözetilmeksizin yaşamlarının insan onuruna yaraşır maddi ve manevi koşullar içinde geçmesi için her türlü çabayı harcamak."

Dernek tüzüğünde bu tür çalışmalar öngörülmüştür. Bizler, kurucu yönetim organında görev aldık. Bizim asıl görevimiz, kuruluşu tamamlamak ve insan hakları ihlallerinin önlenmesi konusundaki çalışmaları yerleşik duruma getirmektir. Bu arada yapacağımız etkinliklerle ilgili çalışma grupları oluşturmayı ve bu çalışmalardan elde edilecek sonuçlara göre gerekli girişimlerde bulunmayı düşünmekteyiz.

Her Koşul Altında Yaratıcılık: "İçerden Dışarıya Sevgilerle"

Güney Gönenç

"Sergi için karikatürleri seçerken, mapusanede çizilmiş karikatürler sergisi gibi düşünmedik. Sanki kendimize sergi açar gibi, en iyi, duvarda utanmadan durabilecek karikatürleri seçtik. Yani öncelikle iyi bir karikatür sergisi düzenlemeye çalıştık. Tabii bu güzel karikatürler bir de içerde çizilmiş olunca, sergi başka bir anlam da kazandı" Geçtiğimiz Şubat'ta İstanbul'da, Mart'ta da Ankara'da açılan "İçerden Dışarıya Sevgilerle" sergisi hakkında Oğuz Aral böyle diyor. Aral, bu serginin dünyadaki ilk mapusanelerde çizilmiş toplu karikatür sergisi olduğunu da vurguluyor.

Bu sergiden albüm biçiminde bir seçmece Yarın Yayınları'nın "yaşamımız" dizisinde yayımlandı ("İçerden Dışarıya Sevgilerle"-Karikatür Sergisi - 24 Hapiseden Karikatürler. 128 sayfa, Haziran 1986) 24 sanatçının 94 karikatürünü ve 130 dolayında izleyicinin sergi defterine yazdığı düşünceleri içeren bu kitap, gerçekten de yalnızca Türk mizah tarihinde değil, siyasi tarihimize de bir dönemin tanığı ve ilginç bir belgesi olacak nitelikte.

Kitaptaki önsözden öğreniyoruz, Girgir dergisine 1980'den bu yana mapusanelerden karikatür gönderenlerin sayısı yedi-sekiz yüz dolayında. Buradan, Girgir'in duvarların ötesinde de nasıl bir okul işlevi gördüğünü hemen anlamak olanaklı. Ayrıca, düzenlenen serginin ve şimdi elimizde bulunan kitabın nasıl bir yoğun ve yaygın ortaklaşa çabadan, nasıl bir emek bütününden süzülerek oluştuğu da ortaya çıkıyor.

Bir yandan her koşul altında verilen yaşam mücadelesi, duvarlar, demir

parmaklıklar; bir yandan çiçeğe, güneşe, dostlara, özgürlüğe özlem; bir yandan da "dışarda" yürüyüp giden yaşamın sorunları... Kitabın sayfalarındaki çizgilerde -hem de büyük bir içtenlikle yansıyan bunlar. Bu karikatürler yaratıcılığın dört duvar arasında da, en güç koşullarda da kısıtlanamayacağını somut örnekleri. Bir sergi izleyicisi, Adnan Özyalçın, bunu sergi defterinde telgraf biçimiyle şöyle dile getirmiş: "Düşünceye duvar çekilemeyeceği bir kez daha kanıtlandı. Elinize sağlık. Mesajınız alındı. Selamlar".

Oğuz Aral dergide basılan karikatürle sergilenen karikatürü karşılaştırırken şöyle diyor: "...sergi başka bir toplumsal olaya dönüşüyor. Şöyle ki, dergiyi bir kişi tek başına okuduğu zaman bireysel bir algılama süreci içine giriyor, oysa salona asıldığı zaman, sanki bütünsel bir algılama doğuyor. İnsanlar birarada bulunuyor, kendi aralarında iletişim, etkilenme doğuyor." İşte kitaba alınan izleyici notları bu iletişimden, bu algılama biçiminden okura katkı getiriyor. Örneğin, Otomobil-İş üyeleri şöyle yazmışlar: "Metal işçileri artık demir



parmaklıklar üretmeyecek". Örneğin bir izleyici, "Görsünler duvarların ve dikenli tellerin insanı ayırmadığını" demiş: bir başkası yazdıklarını "Gün ola, devran döne" diye bağlamış. Çizer arkadaşlardan İsmet Yaşar'ın yargıç kürsüsünün önünden tonla kırık kalem - birazda şaşkınlıkla - süpüren hizmetliyi gösteren karikatürüyle, bir sergi izleyicisinin "kalem kıranlara inat, çoşkunuzu, sevginizi kalemle bunca güzel anlatıyorsanız, bir gün kırılmayacak kalemler de yapılacaktır" sözleri birbirini tamamlıyor.

Çizer arkadaşlardan Avni Odabaşı, kişisel sergisi dolayısıyla kendisiyle yapılan bir söyleşide şöyle diyor: "Çanakkale Cezaevi'ne geldiğimde öğrendim ki, daha önce çizgilerinden tanıdığım iki çizer arkadaş tek tip elbise giymedikleri için tecrit edilmişler ve karikatür çizmeleri yasaklanmış. Cezaevi yönetimi bana karikatür çizebileceğimi, ancak duvar, telörgü, fare, güvercin gibi simgelerin kullanamayacağımı bildirdi. Duvarların ötesinde yaşamla ilgili ne çizersen çiz dediler" (Yarın, Temmuz 1986, s. 19). Ama "İçerden Dışarıya Sevgilerle"nin sayfalarını çevirirken görüyoruz ki sayfalarda duvarların ötesindeki yaşamın yanısıra duvar da var, telörgü de; fare de var, güvercin de.

Bu kitap beni mutlu etti. Aydınlık yarınlara inancımı pekiştirdi. Çağdaş Gazeteciler Derneği Genel Başkanı Ahmet Abakay'ın sözlerini yineliyoruz: **Kimin içerde, kimin dışarda olduğunun birbirine karıştığı, tüm sınırlarına tel örgü çekilmeye uğraşılan bir ülkede zor koşullarda böylesine çiçekler açtırabilen "İçerdekiler"e sevgiler.**

Orhan Coşuplugil



Hiroşimaya Bomba Atılırken Tanrı Neredeydi?

Adam Şenel

Adam tanrıyı arıyordu, korkunç bir tutkuyla. Yirminci Yüzyılda. Florida'dan çıktı yola, Hiroşima'ya doğru; karada, denizde, havada kiminle karşılaşmışsa sordu: "Hiroşima bombalanırken Tanrı neredeydi?"

TANRI ÜÇTEDİR... VE ASLINDA ÜÇÜ BİRİNDEDİR BİRİ ÜÇÜNDE

"Tanrı üçtedir" dedi ilk sorduğu Amerikalı; "Hangisini arıyorsun? Tanrı var Baba'da, tanrı var Oğul'da, tanrı var Kutsal Ruh'ta" ekledi "ve aslında üçü birindedir biri üçünde." Allah allah! Birini ararken üçü çıkmıştı karşısına. Kadının söylediği doğru idiyse, ikincisi, ölüm korkusuyla titrerken, üçüncüsü Meryem'in içinde olabiliirdi; ve birincisi, o ikincisini, "kendisinin işlemediği günahlardan dolayı" tam da Hiroşima bombalanırken, üçüncüsünün yardımıyla çarpmıha gerebiliirdi.

TANRI, BEŞ YÜZYILDIR BEKLİYORUZ, DAHA GELMEDİ...

Yirmibirinci yüzyılda, hernasılsa yokedilememiş bir Kızılderi kabilesiyle karşılaştı adam, Büyük Okyanus'un kıyısında. Şamanlarının önüne gelip durdu: "Sen her şeyi bilirsin, bakalım bunu da bilebilecek misin? Hiroşima bombalanırken tanrı neredeydi? Şaman, "Tanrı bizi sınıyor, hâlâ totemlere tapıyor muyuz diye. Totemler çoktan bıraktı bizi, tanrı ise, beş yüzyıldır bekliyoruz, daha gelmedi. Hiroşima neresidir, bomba nedir bilmiyoruz; ama artık biliyoruz ki, mitoslarımızda belirtildiği gibi, 'denizden çıkan kutsal beyaz adam' sonunda bizi, 'uygarlığın' elinden kurtarmaya geldi."

BURADAYIM, SODOM VE GOMORRA'DAN BERİ BİN YILDIR...

Döndü gerisin geri, bir uçtan bir uca koca kıtayı, sonra Atlas Okyanusu'nu, onları geçerken de çağları geçti adam; Herakles Sütunları'nı aştı ve ilk çağda Mısır'a ulaştı. Nil'in kıyısında, beyaz sargılar içinde biri dikiliyordu karşısında. Sordu: "Hiroşima bombalanırken tanrı neredeydi?" derinden bir ses yanıt verdi: "Buradayım, Sodom ve Gomorra'dan beri bin yıldır, burada dimdik ayakta durmaktayım." Birden tepesi attı adamın, "Tanrıymış, sen önce kendi sesinle konuşmasını öğren" diyerek elinin tersiyle itince sargılı devriliverdi ve yere düşünce, darmadağın oldu; öyle ki, bir toz bulutu oluştu, bir fırtına koptu adamın faltaşı gibi açılan gözlerinin önünde. İnsanın tanrı tarafından 'toprağın tozundan' yaratılışına çapraz simetrik, Tanrı'nın insan tarafından toz edililişinin resmiydi bu trajik sahne. Adam sargılına tanrı olduğuna inanmamıştı; idiyse bile, beynini bir kurt gibi kemiren soru yanıtlanmamıştı.

TANRI İÇİNDEDİR, BAŞKA YERDE ARAMA...

Adam Akdeniz'i ve Eskiçağ'ı geçip, Avrupa'ya ve Ortaçağ'a ulaştı. Ortalıkta binlerce, onbinlerce 'tanrı adamı' dolaşmaktaydı. Elbette biri olmazsa biri, 'velinimetinin' nerede olduğunu ve ne yaptığını bilecekti. Adım başı sordu adam, "Hiroşima bombalanırken tanrı neredeydi?" ve adam başına farklı bir yanıt aldı. Biri, "Tanrı (immanenttir) her yerde hazır ve nazırdır" dedi. Buna dayanarak akıl yürüttüğünde adam, "Hi-

roşima bombalanırken tanrı oradaydı ve tanrı kendi kendini bombaladı" sonucuna ulaştı. Demek ki tanrı, 6 Ağustos 1945'te intihar etmişti. Ama bir diğeri "Tanrı (Transandanteldir) aşkındır; bu fani (ve canı) dünyada bulamazsın onu, boşuna arama" diye ahkam kestti. Buna bakılırsa, O 'her şeyi gören', 'her şeyi bilen', 'her şeyi yöneten' ve 'her şeye gücü yeten' tanrı dünyadan habersiz olduğu gibi, atomdan da habersiz değildi. Kendi kendine, "bu nasıl iştir, biri 'tanrı her yeredir', ötekisi 'hiçbir yeredir' diyor; bu iki önerme bana biraz çelişkiymiş gibi geliyor" diye konuşarak yürürken adam, bir üçüncü allahın salağıyla (pardon) 'allahın adamı'yla karşılaştı; ona da aynı soruyu sordu, o dahi farklı bir yanıt verdi: "Tanrı içindedir, tanrıyı başka yerde arama." Aldığı bu yanıtla adam sarsıldı, titredi, bir kez kendi çevresinde döndü, başını havalara kaldırdı, hindi gibi kabardı, ayakları yerden kesildi, neredeyse havalanacaktı. Şükürler olsun ki, paçasına takılan bir çalının gelçekiminin ve aklına takılan ağırbaşlı bir sorunun yerçekiminin etkisiyle, ayakları yeniden yere değdi: "Tanrı içimdeyse, sabah akşam üç öğün...ne öyleyse?" Adamın başı döndü...

Ortaçağ boyunca geçtiği ülkelerde bir sürü tanrıyla karşılaştı. Nedense hepsi de çarpmıha gerilmişlerdi. "Acaba elbirliğiyle Hiroşima'yı bombaladıkları için mi?" Öyle ya, yirmi megatonluk bir bomba, onu yapıp taşıyıp atan bir tanrı olsa bile, bir tek kişinin (diyelim ki tek bir Skarabe'nin) altından kalabileceği "çok" değildi. Belki de bu tanrılar, Mary Magdelana için yaptıkları gibi, kuyruğa girip, bir bir Meryem'in ırzına geçtikten sonra, "Ruh geçti" diye iftira ettikleri için çarpmıha gerilmişlerdi. "Olamaz!" demeyin; "Nasıl olur da İsa, Meryem'in hem kocası, hem oğlu, hem de kendinin babası olabilir?" Hristiyan teolojisine dayanıp, 'birin üçte, üçün birde bulunduğu' giderek, bir üçkağıt numarasıyla, birbirlerine ve gerçekliğe taban tabana zıt pek çok şeyin kanıtlanabilşi gibi, bunun da olabirliğini kolayca kanıtlayabilirim. "O zaman, İsa'lar neden hâlâ kendilerini insanlara taptırıyorlardı ve insanlar neden ısrarla kendilerini ona yaptırıyorlardı?" "Niye tannın adamlarının cübbelerinin uçurları bu kadar geniş ve bu kadar gevşektir ve yürürken niye yalpalıyorlardı?" diye sorarsanız; onlara sorun, niye bana sorarsınız?

TANRI DEĞİL BRE ZINDIK ALLAH ALLAH...

Adam çağ değiştirmeden Osmanlı'ya geçti. Sokaklarda çoluk çocuk "Allah bir, Kuran bir" diye bağırıyordu. "Sonunda soruma tek bir yanıt alabileceğim yere geldim" dedi. "Allah, Hristiyanlıktaki gibi üç, kitap dört değilse, tek bir tanrı ve tek bir gerçek var demektir." Ve işte minarenin şerefesindeki biri, "Allah" adını anmakta; belki de Allah'ı çağırmakta; öyleyse yerini biliyor demektir; kim bilir belki de Hiroşima bombalanırken nerede olduğunu da bilebilecekti. Dinledi: "Eşhedü enna ilahe illallah"; Arapça'sı bunu çevirmeye yetti: "Allah'ın tanrılarının tanrısı olduğunun şahidiyim", ama gerisine yetmedi. "Dur dur hele, hani tanrı tek idi?" Adamın ayağı boşluğa bastı, bunları düşünürken önündeki çukuru görmeyip düşmüştü. Allah, kendisine "şerik koşan" kâfirin cezasını anında kesip eline tutuşturmuştu. Ne var ki adam, sorgulamaktan vazgeçmedi. Madem ki kitap bir idi, sorusuna o ya da bu, tek yanıtı alabiliirdi: "Hiroşima bombalanırken tanrı neredeydi?" Karşısındaki: "Fesüphanallah, tevbe estağfurullah, tanrı değil bre zindik Allah Allah" dedi. Adam, "Allah" olarak düzeltip sorusunu yeniledi. Ondand ve sorduğu öteki kimselerden hep aynı yanıtı aldı: "Bilemeyiz, kuş kadar beynimizle Allah'ın işlerine akıl erdiremeyiz." Gerçekten bilemeyebilirlerdi; çünkü saatlerce okuyor, okuyorlardı; ama, ana dilleri ile değil, baba dilleriyle okudukları için olacak, ağızlarından çıkan tek bir sözcüğü bile anlamıyorlardı. Adam öfkelen-di, "olacak şey değil" dedi; sorgulamasına bir yıl ara verdi; oturdu ve bir yılda arapça öğrendi. Açtı Kuran'ı, Allah'ı aramaya başladı:

"Ne yerde ne gökte hiç bir şey Tanrı'dan gizli kalmaz. Ondand (Yunus Suresi'nin 61. ayetinde söz edilen zerre ağırlığında nesneden, diyelim ki 'atom'dan) daha küçük ve daha büyük hiç bir şey yoktur ki açıkça (bu) kitapta bulunmasın" deniyordu. Demek ki atom ve bombası, tanrının bilgisi içindedeydi; biraz daha arasa belki, Tanrının nerede olduğunu da bulabilecekti. Umduğunu bulamadı. Bula bula Allah'ın yalnızca ruhunu bulabildi, o da bir benzetme biçimindeydi:

"Onun ruhunun nuru, içinde çıra bulunan bir kandilidir." Hiroşima bombalanırken o nur neredeydi? Kandil,

'gök küre', içindeki çıra da 'atom mantarı' olamaz mıydı? yorumlarsan olabiliirdi; ama ne yazık ki, bu konuda kitapta herhangi bir 'açıkça' kanıt bulunmamaktaydı.

HIROŞİMA'YI KÖTÜLÜK TANRISI BOMBALAMIŞ OLABİLİR...

Yoluna, doğuya doğru devam ederken, çağları gerisin geri geçti adam; gene ilkçağ'daydı ve İran'daydı. Zoroastercilik: iyilik ve kötülük tanrılarının evrensel savaşı. Bak işte, Hiroşima'yı kötülük tanrısı Ahriman bombalamış olabiliirdi. Çünkü, Zoroastercilere göre, iyilik ve kötülük tanrıları arasındaki bu savaş, iyilik tanrısı Ahura Mazda'nın, kozmik bir ergimiş metal seliyle, kötülük tanrısının yeryüzündeki birliklerini

Ferruh Doğan



(onlarla birlikte yeryüzünün kendisini) yok etmesiyle sonuçlanacaktı. "Diyelim ki, aynı silahın biraz daha küçük çaplısı da kötülük tanrısının elinde vardı. Pekki kötülük tanrısı Hiroşimayı bombalarken, iyilik tanrısı ne yaptı?" Zoroasterciler işte bunun yanıtını veremedi.

TANRI MI? DÜŞÜNCELERİN... DÜŞÜNCELERİNDEDİR...

Adam elini alnına şaklattı, "Eyvah Yunan'ı atlادık" dedi; geri döndü, Anadolu üzerinden Atina'ya geldi, Paganlar, "Yapsa yapsa göklerin egemeni yapacaktır o işi, başkasının gücü yetmez. Zeus fırlatacağı yıldırımdan oklarını, Japon kartalları rahatsız etmesin diye Amerikan kuğularını" dedi. Dediklerine göre, Zeus, kartallarla kuğuların kavgasından dolayı doğru dürüst uyuyamıyordu; bu yüzden birkaç kez, yeryüzünün tüm canlılarının sesini kesmeye kalkmıştı;

Onları doğuran karısı inek gözlü tanrıça Hera tutmuştu elini son anda. Demek ki ileride Zeus, bir fırsatını bulup kazığını atacaktı; kartalları vurayım derken insanları yakacaktı. Adam paganların yanıtını inandırıcı bulmadı, ayrıca pagan olmayan birkaç Eski Yunan bambaşka bir havadan çalışıyorlardı.

Eski Yunanlıların içinde, bir plato'nun üzerinde dikilen ulu kişi vardı ki, dioritten yapılmış bir heykel gibiydi ve başı bulutlara ermekteydi. Ulusoylu ve uluboylu olduğu için, geçmiş çok iyi görebiliyordu, gerisine dönüp bir baksa, geleceği de görebilecekti. "Ey bilgelelerin bilgisi, söyle ki öğrenelim, Hiroşima bombalanırken tanrı neredeydi?" Bilge kişi, "Dert edinme, sen, ben, Hiroşima, insanlar, acılar, hep gölge, gerçekler, kaypak nesneler dünyasında değil, değişmez düşünceler evreninde; ve orada herkes sonsuz bir mutluluk içinde. "Tanrı mı? o hep iyi, hep tepede." "Ya yetkin dediğin tannın yarattığı mükemmel dünya nerede?" "O da düşüncelerde." "Tanrı onun neresinde?" "Düşüncelerinde." Plato'nun üzerinde dikilen bilgenin sözleri, bulanık olmakla birlikte, görüldüğünden de derindi; yüzbinlerce din adamı, ilim adamı, derinliklerini kolaçan etseler, dibine ulaşamazlardı. Dolayısıyla hiç biri, bu derinlikten, Hiroşima bombalanırken tannın nerede olduğunu, ne yazık ki bulup çıkaramayacaktı.

TANRI NE DÜŞÜNCEDEDİR NE TENDEDİR, HER İKİSİNDEDİR...

Yeniden doğuya dönüp, aynı çağı ve aynı rayı izleyerek, Çin'e yöneldi adam. "Yanından geçerken Hindistan'a da uğrayayım mı" diye düşünmekteydi ki, yol ayrımında bir grupla karşılaştı. Hindistan'da tutunamamış bir dinin izleyicileri; Hindistan'a inmesine gerek kalmamıştı. Birlikte yürürlerken aynı soruyu onlara sordu. Başlarında ki, az konuşan "aydınlanmış" olduğu söylenen kişi, besbelli Buda idi. "Hiroşima bombalanırken tanrı neredeydi?" sorusuna, ellerinin içini birbirine yapıştırıp, birleştirdiği orta parmaklarının ucunu çenesine değdirdikten sonra, ellerini göbeğine doğru indirerek yaptığı bir işaretle o yanıt verdi. Bu, "tanrı ne sağdadır ne soldadır (yani ne düşüncededir ne tendedir) tanrı orta yoldadır (yani her ikisindedir) demektir. Çin'e dek yol boyunca, "ortalarda" tanrıyı aradı adam. Göremediğine göre tanrı, ya sağı sollayan "aşırı solcularca", ya solu yollayan "aşırı sağcılarca" ezilmiş olmalıydı...

TANRILAR YILDIZLARIN ÖTESİNDEDİR...

Çin'e vardı; kendisini, ellerini, bol yeni giysisinin içine sokup, kollarından tutarak önünde kavuşturmuş, ince sakallı, ince yüzlü, ince ruhlu Konfüçyüs karşıladı. Konfüçyüs, "Hiroşima bombalanırken tanrı neredeydi?" sorusuna, belki o zamana dek verilen en iyi yanıtı verdi: "Tanrı nerede mi? Tanrılar yıldızların ötesinde, tanrı da onların arasındadır. Onu niye arıyorsun ki, insanların işleri hiç mi hiç ilgilendirmiyor tanrıları; duymuyorlar bile yeryüzündeki tıngırtıları tangırtıları; hiç kuşum yok, Hiroşima'da ve de Florida'da patlatılacak bombaları da duymayacaklar. Tanrıları kendi hallerine bırakalım, kendi işimizi kendimiz düzeltmeye bakalım. Adam, "Yıldızların ötesi, yuvarlak laf, tam yanıtını isterim" dedi; yoluna devam etti. Hiroşima'ya bir adım kalmıştı ve daha sorusunun yanıtını alamamıştı.

İNSANDIR İNSANIN TANRISI...

Döndü, gerisine baktı adam, "atladığım tekke kaldı mı?" diye. Uçsuz bucaksız bozkırda esen yeller, bir sesi bir-

liklerinde sürükleyip getirmekteydiler. Bu, ta Almanya'lardan kopup gelen bir ses idi; bu ses "Homo momini deus est" idi. Hiç yabancı gelmedi. Bir yanlışlık olacak diyordu ses, tanrı insanı değil, insan tanrıyı yarattı; öyleyse "insandır insanın tanrısı." Tanrı, Feuerbach'ın sesiydi.

GÖREMEDİM...İŞİĞİ O KADAR PARLAKTI Kİ...

Döndü ve adimini attı; Hiroşima topraklarına ayak bastı. Bomba az önce kentin tepesinde patlamıştı. İlk karşılaştığı kişi, elinde beyaz bastonlu, Şinto'dan Protestanlığa geçmiş bir Japon genci oldu. Sordu: "evlat, Hiroşima bombalanırken, tanrı neredeydi, görebildin mi bari?" "Göremedim babalık göremedim, işiği o kadar parlaktı ki göremezdim; o andan beri de göremiyorum." Başkasına sormaya gerek yoktu; önünde başka ülke de yoktu. Ölüm-süzlük otunu bulamayan Gilgamiş gibi, çaresiz, eli boş memleketine geri dönecekti.

HAYIR, TANRIYA BENZER BİRİNİ GÖREMEDİM...

Hiroşima'dan, uçakla Büyük Okyanus üzerinden Florida'ya giderken adam, Japon mali transistörlü radyosunu açtı; haberler: "Sputnik'ten inerken gazetecilerin sorularını yanıtlayan Gagarin, 'Onu göklerde görebildin mi?' sorusunu, 'hayır, tanrıya benzer birini göremedim' biçiminde yanıtladı."

VE ADAM...

Bu son sözle, adamın kafasında biriken sorular ve yanıtlar birleşip, bir kıvılcımla tutuşan grizo gibi patladılar; ve tozun toprağın ocağın tabanına inip, ortalığın aydınlanması gibi, gerçek kırıntıları çökerince, adamın kafası aydınlandı.

Ve o günden sonra adam tanrıyı bulduklarını söyleyenleri aramaya başladı, korkunç bir öfkeyle; bombayı onların attıklarını, suçu da "tanrı yazmış" diye tanrının üzerine attıklarını, sonunda anlamıştı. Çünkü onların mantığı izlenirse, "yazgıyı tanrı yazdığına göre", tanrının buyruğunu yerine getiren kurulu düzen, egemen sömürgeci sınıfimize çıkacaktı. □

(*) Skarabe, bildiğimiz bakköçü olup, Mısırlılar'a göre, bakköreyi yuvarlayışından da anlaşılacağı gibi, gökköreyi yuvarlayarak güneşi doğuran tanrı idi.

Hortlatılan Romantizm

Mümtaz İdil

Üzerinde durulması gereken, günce defterini piyasaya süren yazarlar mı yoksa bu yazarları yaratanlar mı?

KADERCİ ROMANTİZM

18 inci ve 19.Yüzyıl romantikleri için yazı yazma, duyguların en etkili biçimde yansıtılması temeline dayanıyordu. Romantizm tüm sanatlar üzerinde varlığını hâlâ sürdürmekle birlikte, artık bu geleneksel görevinin çok dışında bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Geçmişin o görkemli duygusallığını zaman zaman yeniden gündeme getirmeye çalışan yazarlar olmasına karşın, "altın çağındaki" etkinliğini yeniden yaratabilmenin olanağı yoktur. Romantizmin geçmişteki başarısının kökeninde, insanlarla karşılaştırma ve bir başka anlamda da onlarla kaynaştırma isteği yatmaktadır. Geçmişte bir parça "deva" olabilen bu yöntem, günümüzde hemen tüm emeğiyle geçinenlerin ortak defterini "tedaviye" yetmemektedir. Salt bu yüzden romantizm, yaşamın bütününü içine girdiği ve geniş kitleleri doğrudan etkilediği için, sanatsal ortaya çıkışında etkinliğini gösterememektedir. Böylece de romantizm, geçen yüzyıllardaki sanatsal etkinliğini yüzyılımızda acıklı öykülere dönüştürmüştür. Bu da az gelişmiş ülkelerde duygu sömürüsü olarak kendisini göstermektedir.

Romantizmin bu denli saygınlığını yitirmesi ve kaderciliğin bir numaralı silâhi haline gelmesi, onun sanat alanından bütünüyle çekildiği anlamına gelmez. Sanatın her alanında ve her döneminde romantizmin en azından ince izlerini bulmak mümkündür. Romantizmden bütünüyle soyutlanmış ürünle-

rin birer "bildiri"ye dönüştüğü ya da "kaba gerçekçiliğin" batağına saplandığı artık kabul edilmektedir. Ama bunun yanında romantizmin "acı çekmenin" karşılığı olmadığına da açık bir biçimde ortaya konması, romantizmin bir "umacı" gibi gösterilmesini ortadan kaldıracaktır. İnsanlığı kaderciliğe iten romantizm değil, romantizm kivesi altında yapılan duygu sömürüsüdür. Tek başına gerçeğin sanatı itici gelmesinin doğallığı kadar, tek başına romantizmin de iticiliği aynı şekilde doğaldır.

Romantizmin sanatsal etkinlikteki en tehlikeli yönü dozunun iyi ayarlanamamasından kaynaklanmaktadır. Romantizm, bir sanat yapıtında sanat izleyicisini en çabuk etkileyen olguları bünyesinde taşır. Çünkü, mantığın daha halesine fırsat vermeden doğrudan duyguları hedef alır. Sevgi, acı, heyecan veren duygular, daha mantık süzgecine girmeden sanat izleyicisini etkisi altına alıp, romantizmin "kadercilik" görevini bir çırpıda yerine getirirler. Bu anlamdaki romantizm Lamartine'nin "Graziella"sı (1851) ya da "Geneviève"i (1851) gibi örnekleriyle geçen yüzyılda doruğunu yaşayarak, en azından edebiyat alanında gelecek vaatmeden, eriyip gitmiştir.

Salt duygu sömürüsüne dayanan, içi boşaltılmış romantizmin bir sanatsal etkinlik olarak yüzyılımızda yeniden ortaya çıkması düşünülemez. Gerçi romantizmi bu şekliyle yeniden "hortlatma" çabaları kesilmiş değildir: "Fotoromanlarla", "Mavi" ya da "Pembe" dizilerle, zengin-yoksul ikili ilişkileriyle romantizmin duygu sömürücülüğü yaşatılmaktadır, ama neyse ki, bunların sanat olarak kabul edilip edilmeyeceğinin tartışması yapılmamaktadır en azından.

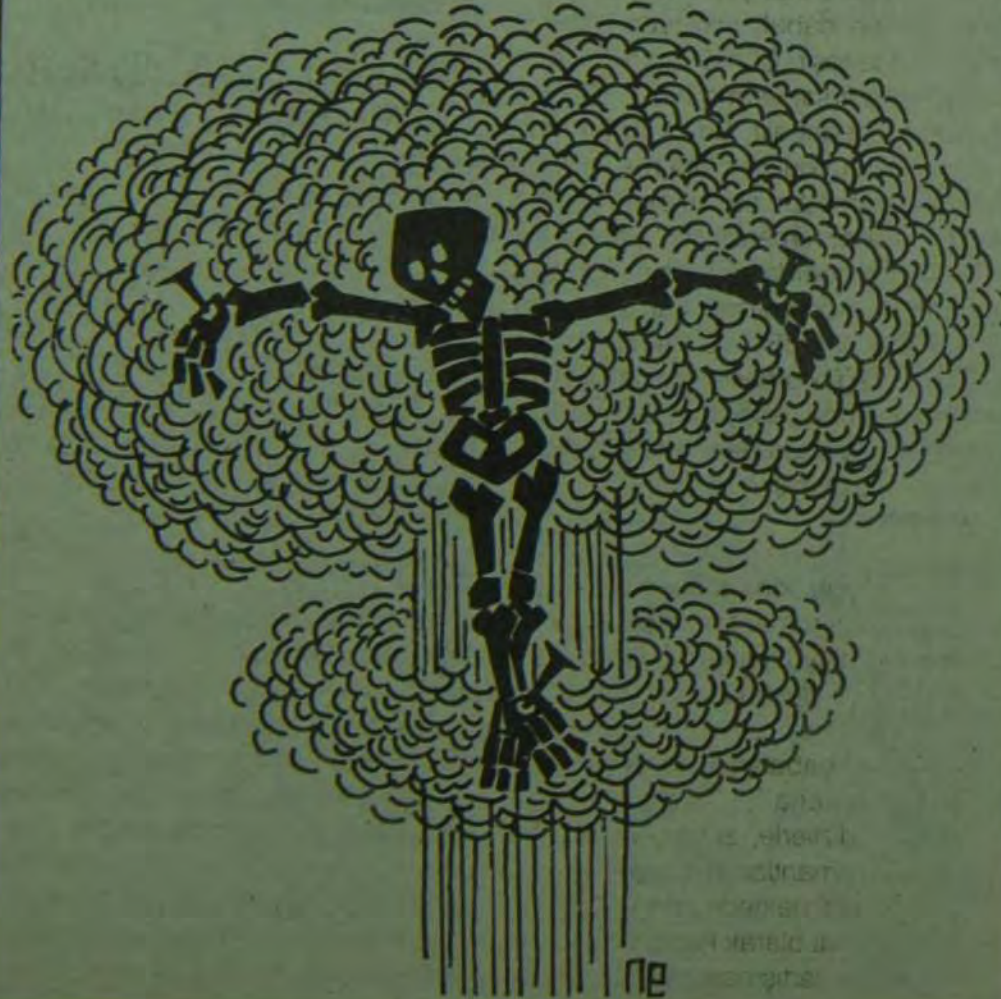
Ancak, romantizmin tehlikeli olan kadercilik yönü bu kez başka bir kılıkta ve sinsice kendini göstermeye başlamıştır. Türk romanında 1950'li yıllarda başlayan bu gelişme, özellikle son iki yılda romancılarımızın özgün örnekler vermesiyle tartışma konusu olacak derecede ortaya çıkmıştır. Daha önceki "aşk", "acı", "heyecan" gibi yalın ama doğrudan etkileyici yollarla okuru yakalayan kaderci romantizm, günümüzde artık "kendini merkez görme", "boşvermişlik", "bireysel kahramanlık", "cinsellik" gibi yollarla "aydın" avına çıkmıştır. Kuşkusuz Türk romanı birdenbire böyle bir karmaşanın içine girmiş değildir. Herşeyden önce genel olarak Türk romanında "batı romanı" sürekli "demokles'in kılıcı" gibi sallanıp durmuştur. Sürekli "öykünme" tehditi altında bulunan Türk romanı kendisine özgün bir çıkış yolu ararken kitlesel tabanı kaynağa seçeceğine küçük bir azınlığı ya da doğrudan kendi yazarını merkez seçince, ister istemez kaderci romantizmin tuzağına düşmüştür. Öyle ki, uzun süre Türk romanında "iyi roman - kötü roman" biçiminde, öznel, bu yazının gerektirdiği deyişle romantik bir tartışma egemen olmuştur. Batı romancılığı kriterlerinde sürdürülen bu değerlendirmede, kaderci romantizmin yeşermesinde uygun ortamı kendiliğinden yaratmıştır.

BİR KISIR DÖNGÜ: "İYİ ROMAN - KÖTÜ ROMAN" TARTIŞMASI

Roman üzerine yazılanlar, romanın doğuşu ve gelişimiyle ilgili kaldığı sürede, aynı çizgi üzerinde değişik yaklaşımları içermekten öteye gidememiştir. Üzerinde dikkatle düşünüldüğünde, böyle bir kısır döngünün mantıklı bir nedeni olduğu ortaya çıkar. Çünkü, bilimsel bir tarih bilgisinden hareketle romanın gelişimi ancak elimizdeki verilerden izlenebilmektedir. Roman üzerine yapılan bu tür çalışmalar da eldeki verilerin açılmasıdır, o kadar.

Bu kısır, ama yararlı döngünün roman eleştirisi alanına getirdiği "iyi roman - kötü roman" tartışması vardır ki, bu alandaki en tehlikeli boyut burada düşünülmektedir. Romanı iyi cins bir kumaş ya da kötü cins bir deri değer yargılarına indiren bu yaklaşım, ister istemez romanı toplumsal ve tarihsel koşullarından soyutlayarak ele almayı zorunlu kılmaktadır. Roman yazmanın salt yetenekle ilintili olduğunu kabul etmek, iyi kötü roman tartışmasını en ilkel dü-

Nezih Danyal



zeyde gündeme getirmektir. İyi bir anlatım tekniği kullanarı, tiplmelerinde belli bir düzeyi tutturarı ve kurgulama-yı iyi beceren bir romancı, "iyi-kötü" tartışması içerisinde yalnızca "kötü"yü aşmış olmakla anılabilir. Çünkü tüm başarıları, bir romanda olması gereken doğal-teknik özelliklerdir. İyi bir kurgulama, iyi bir anlatım tekniği ve tiplmeden sonradır ki, o roman için bir değerlendirmeye yapılabilir. Aksi durumda ölçü çok basitleşmektedir. Bunları başaranlar iyi romancı, başaramayanlar da kötü romancı grubuna girerler. Bir romanda olması gereken temel özellikleri yerine getirmemiş bir çalışma için "kötü roman" damgasını vurmak, herşeyden önce kuramsal planda yanlış düşüme. Öncelikle böyle bir taslağa roman dememek gerekir. Öte yandan, roman olarak kabul edildiği andan itibaren de, "iyi-kötü" değer yargılarının niteliği değişmektedir.

Böyle bir değerlendirmenin kökeninde batı romancılığı, özellikle de 19. Yüzyıl romancılığı yatmaktadır. Ancak dünya bazında roman yine de roman olarak varlığını sürdürmekte ve işlevsel olarak kendisine düşen görevi ne ise, onu yerine getirmektedir. Artık 19. Yüzyıl romancıları gibi romancıların yetişmediğini düşünmek değil de, romanın 20. Yüzyılda etkinliğinin eskisi kadar olmadığını kabul etmek daha doğru olur. Aksi durumda Marquez'in Şolohov'un ya da Borges'in Dostoyevski'den daha başarısız romancılar olduğunu düşünmek gibi bir yanlış söz konusudur.

Düzeysizliğin ve bilgisizliğin yarattığı böyle bir tartışma kısa süre içerisinde romancılarımız üzerinde olumsuz etkisini göstermiştir. Klasik anlamda yazılan her roman batı öykümcülüğü ile suçlanırken, öykümcülüğü reddeden özgün yapıtlar da "kötü" damgasını yemekten kurtulamamıştır. Böyle bir açmaz içinde de Türk romanı, Kerime Na-dir ile James Joyce sınırlarına hapsedilmişlerdir. Bu sınırları aşmanın yolları ise, romantizmin yeni silahları olan "boşvermişlik", "kadercilik", "ben-merkezcilik", "cinsellik" gibi bireyi doğrudan yakalayan ve bir anda toplumdan soyutlayan konularda odaklanmıştır. Bu tuzağa düşmeyen yazarları kutlamak başka bir yazı konusu olabilir, ancak bu tuzağa düşmüş görünen yazarlardan çok, bu tuzağı hazırlayan edebiyat "piyasası"ni ele almak daha acil bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

ASIL ÜZERİNDE DURULMASI GEREKENLER

İlk romanları yayınladıktan sonra göklere çıkartılan, övgü düzmede neredeyse rekor düzeye ulaşan yazarlarımız, ikinci romanlarında daha az göz doldurup, eleştirilenlerin daha kuşku-lu bakmasına neden olan romanlar ortaya çıkarınca, bu yazarlarımızı ister istemez yeni romantizmin ölçülerine yerlerini belirlemek gereksinimi doğmuştur. Söz edilen romancılarımız Ahmet Altan, Orhan Pamuk, Mehmet Eroğlu ve Latife Tekin'dir. Bu romancılarımızdan son üçü, üçüncü romanlarını da yayınlamış durumdadırlar. Ahmet Altan ise, çok daha nitelikli olan ilk romanıyla elde edemediği sansasyonu, son romanıyla elde ederek, önündeki üçlüye yetişmeyi becerebilmiştir.

Ancak burada hemen ilk üçü belirleyen ve dördüncünün onlara katılmasını sağlayan "piyasadan" söz etmek gerekir. Böyle bir dörtlü yaratmak herhalde romantizmin 19. Yüzyılda sağladığı başarıdan sonra bölgesel olarak ulaştığı en büyük başarı olmalı. Romantizm sözü burada yersiz gibi görünecektir, ama olayı edebiyat tarihi açısından açıklayabilmeyi başka hiç bir temeli yoktur ortada: Şöyle ki: Ahmet Altan bir yana bırakılırsa, diğer üç romancılarımızın ilk romanları için hemen hiç olumsuz eleştirel yazı çıkmamıştır. Orhan Pamuk ve Mehmet Eroğlu için yazılan birkaç yüzeysel 'olumsuz' değerine karşın, özellikle Latife Tekin "Marquez öykünmesi" dışında, bütün roman eleştirilenlerimizin "vizesini" almıştır. Öyle ki, ideolojik ve siyasal platformda birbirlerini bir kaşık suda boğacak kadar ters düşünen yazarlarımız bile Latife Tekin'in "büyüsü" karşısında beğeni ortaklığına girmişlerdir. Bu durumda iki olasılık söz konusudur: ya bu eleştirilenlerimiz romanın içeriğine ilişkin hiç bir görüş ileri sürmemekte ve salt anlatım tekniğinin aldatıcı büyüünden yola çıkmaktadırlar, ki burada romantizmin tehlikesi kendini göstermektedir; ya da bu romanlarda (diğer romancılarımızın ki de dahildir buraya) içerik olarak zaten bir şey yoktur, o nedenle de üzerinde durulmaya değmemektedir. Her iki koşulda da ortaya edebiyat adına üzücü bir durum çıkmaktadır. Eğer eleştirilenlerimiz romanların içeriğine rağmen az müşterekte buluşmayı kabullenmişlerse, romanların içerikleri eleştirilenlerin ideolojilerini zede-

meyecek kadar yüzeysel yansıtılmaktadır. Yok eğer, içerikten bütünüyle yoksun durumdalarsa, o zaman da ortada bir roman olduğunu söylemek mümkün değildir. Sonuçta ikisi de aynı kapiya çıkmaktadır. İdeolojik boşluk. Öyleyse bu romanları da fazla önemsememek gerekir.

Durum, değinilen son üç yazarımızın ikinci romanlarında biraz daha açıklığa kavuşmuştur. İlk romanları için tereddütsüz övgü düzülen bu yazarlarımızın ikinci romanları daha bir kuşkuyla karşılanmak durumunda kalmıştır. Orhan Pamuk ilk romanındaki düzeyi kısmen tutturmakla birlikte, Mehmet Eroğlu biraz daha fazla serüvene, Latife Tekin de biraz daha fantaziye kaçarak eleştirilenleri güç durumda bırakmışlardır. Son zamanlarda Ahmet Altan'ın romanının da devreye girmesiyle işler artık iyice çığırından çıkmıştır. Orhan Pamuk romancılığına odak aldığı tarihselliğin içinde daha da gerilere düşerek uzaklaşırken, Mehmet Eroğlu Rahmetov'a parmak ısırtacak bir kahraman yaratmış, Latife Tekin, -her ne kadar ilk romanıyla göklere çıkarılmış da olsa- romancılığına henüz kanıtlamadan "karşı roman" yazmaya soyunmuş, Ahmet Altan ise "şöhreti" karalamakta bulmuştur.

Böyle bir tablo içinde zor durumda kalanların roman yazarları olduğu düşünülemez. Romancılarımız "yürü ya kulum" buyruğuna uyarak, dağarcıklarında ne var, ne yoksa dökmüşlerdir. Bu durumda, Ahmet Altan'ı ya da Latife Tekin'i, 12 Eylül öncesi hareketi aman-sızca elştiriyor, diye suçlamak bu romancılarımızın hakkını yemektir. Çünkü bir edebiyat eleştirmeni herşeyden önce bir romancının çağının tanıklığını yapmak zorunda olduğu bil-mek zorundadır. Eğer bu romancılar çağlarının tanıklığını yapıyorlarsa, o zaman desteklenir. Yok eğer durum hiç de anlatıldığı gibi değilse, o zaman eleştirilenlerin sorumluluğu, bu yazarların kendi çevreleri içinde ses verdiklerini, romantizmin batağına batmadan, açıkça bu romancılarımızın anlattığı türden insanların da anılan dönemde yaşamış olabileceğini ama bunun kitleye mal edilemeyeceğini anlatmayı gerektirmektedir.

"Suya sabuna değinmeden" romancılığına sürdüren Orhan Pamuk'u bir yana bırakırsak, diğer üç romancılarımızın topluma mal etmeye çalıştığı dar çevreyi önemsemekle edebiyatımız bu-

yük bir yanlış düşmüştür. Romancılığın 19. Yüzyıldan kalan "benim hayatım roman", espirisinin siyasal boyutlarında böylesine hareketlenmiş olması bile son derece şaşırtıcıdır. Romancılarımız yaşamlarından bir kesiti, kendileri içinde veya değil, romanlarında yansıtmışlardır. Anlatım tekniğini ve ustalığını bir yana bırakırsak -bu konudaki yetenekleri kuşku götürmez- herhangi bir insanın günce defterine tuttuğu notlardan daha öte bir önemi yoktur bu romanların. Oysa romanların bugün hem tartışma bağlamında hem satış bağlamında bu düzeye gelmesinde en önemli etken, onları gereğinden fazla önemseyen eleştirilenlerimizin suçudur. "Türkiye'de ne kadar futbol varsa o kadar roman vardır" gibi bir yargıyla yola çıkan eleştirilenimiz Fethi Naci, okuduğu bir romanı "tiksintiyle" değer-

lendirirse, bu yargısındaki duygusallık, bir başka deyişle romantiklik, kitabın satışını arttırmaktan öte bir "yarar(l)" getirmemektedir. Yine aynı şekilde, Fusun Akatlı'nın "Milliyet Sanat Dergisi"nin 15 Mart 1986 tarihli sayısında Latife Tekin'e yazdığı ile, Ahmet Altan'ın "Suda-ki İz" romanının arka kapağına yazdığı yazı arasındaki ilişkiyi romantizmin yeni oyunlarıyla açıklamaktan başka çıkar yol yoktur.

Kısacası, günce defterini dolduran bir yazarı piyasaya çıkartanlar, piyasaya çıkan bu yazarları da göklere çıkartanlarla uğraşmak yerine yazarlarla uğraşmak havanda su dövmekten öteye gitmemektedir. Sistem, yitirdiği dört romancı yerine benzer on dört romancı yaratacak güçtedir, bunu öncelikle düşünmek daha yararlı olacaktır. □

Sosyal Sigortalılar İçin YAŞLILIK, MALULLÜK, ÖLÜM AYLIĞI KILAVUZU Ayhan Başaran

* Son değişikliklere göre Sosyal Sigortalardan yaşlılık, malullük, dul ve yetim aylığına hak kazanma koşulları, aylıkların hesaplanma yöntemi

* İkinci işte çalışma, toptan ödeme

* Askerlik borçlanması, hizmet birleştirmesi, hizmet ihyası, yurtdışı hizmetlerin borçlanması, çalışmaların dava yoluyla tespiti

* İsteğe Bağlı Sigorta, Topluluk Sigortası

Örneklerle ve son Yargıtay Kararıyla

1.250.- TL, 10'dan çok siparişlerde %20 indirim.
(Tek siparişlerde posta pulu gönderilmelidir.)

İsteme Adresi: Mülkiyeliler Birliği Genel Merkezi
Konur Sokak, No. 1, Kızılay - Ankara

YARIN



YENİ DİYARBAKIRLAR OLMASIN!

Diyarbakır Cezaevinde Bir Tanık:

"... Koğuşun ortasında alev alev birşey yanıyormuş. Önce yangın var sanmış arkadaş. Daha sonra yananın insan olduğunu farketmiş. Her tarafı yanmış; yüzü, dudakları, gözkapakları. Saç diye birşey kalmamış. Meşale gibi tüten simsiyah bir görüntü..."
"...Biz bu cezaevindeki insanlar için kendimizi feda ediyoruz, cezaevine insanca yaşam koşulları gelsin diye kendimizi yakıyoruz, bu böyle bilinsin..."

GENÇLER SANDIĞIN ÖNÜNDE

"ANAP'ın kazandığı değil kaybettiği oylar önemlidir. Kaybedilen oyların yorumu tektir ve açıktır: ANAP politikasının, daha geniş ve temel anlamıyla da 12 Eylül rejiminin reddi..."

GENÇLİK VE POLİTİKA

- Erdal İnönü: "Bizden daha güçlü adam bizi yönetmeyecek, biz kendimizi yöneteceğiz"
- Ahmet Tekdal: "Seçim hakkını 18 yaşa indirmek gerekir"
- Özal'ın Kıbrıs Gezisi Bir Taşla Kaç Kuş
- Özker Özgür "İki toplum birbirine karşı kıskırılmaktadır"
- Sacco ile Vanzetti: Elektrikli iskemleye, kadife bir koltukmuş gibi oturdular.
- Hiroşima 1986
- İnsana kollarını açan bir müzik: CAZ
- Nazım Hikmet-İoleta Parra-Frechta Atao Behramoğlu-Filiz Doğan Hidayet Karakuş

İstanbul Festivali 15 Yaşına Girerken

Ali Taygun

İnsanlığın engin kültür mirası hepimizindir. İçine dönük, bayağı ve yanlış bir 'halkçılık' anlayışı; yabancı olandan korkmak kültür hayatımızı arındırmaz, tersine çölleştirir.

Bu yazı yayınlandığında İstanbul Festivali'nin 14. s. de tamamlanmış olacak.

Bir zamanlar kimilerinin, düzenlemedeki amacı, "... emperyalist 'vampirlerin' ...hem dünya halklarına karşı giriştikleri katliamları gizlemek, hem insanların toplumsal gerçekleri görmelerini engellemek, hem de gelişen devrimci, ilerici kültürün unsurlarını asimilasyona uğratmak,"⁽¹⁾ olarak saptadıkları; düzenleyenlerin ise "...halka rağmen halktan yana..."⁽²⁾ olmak ilkesini benimsediklerini söyledikleri İstanbul Festivali'nin onbeşincisinin hazırlıklarına başlanmıştı bile.

Daha önce bu konuda yazdığımız yazılarda Festival'den kimlerin yararlandığını, kimlerin yararlanmak gerektiğini; sorunun festivalin 'maddesinde' olmadığını, 'seçkin' özelliğinin paylaşımında ortaya çıktığını açıklamıştık. Bu yazıda bunların üzerinde bir daha durmuyoruz.

Ülke iktidarında bulunanların kültür **siyasetçiliği**, toplumsal muhalefetin bir kültür siyaseti üretme ödevini iyice acılaştırmıştır. İstanbul Festivali örneği bu çabada soyutta kalmamanın, genel doğruları ifade ile yetinmemenin bir aracı olabilir. Meseleyi böyle geniş bir açıdan ele almayı bundan sonraki yazımıza bırakarak şimdilik temel yaklaşımlarında kökten bir değişiklik olmaksızın festival düzenleyicilerinin kısa vadede neler yapabileceklerine bir bakalım.

FAHİŞ BİLET FİYATLARI

Sözü dillerden şu bir türlü düşmeyen bilet fiyatlarından açalım: Büyük konserlere giriş bu yıl 7,000 - 3,000 TL idi. Yabancı bale toplulukları ve oda müziği konserleri 5,000 - 1,500; resitaller 4,000 - 1,500; yabancı tiyatrolar 4,000 - 2,000; yerliler 3,000 - 1,500 TL...

7,000 lira bir konser bileti, iki kişi 14,000!

Peki, kolay mıydı bilet bulmak? Hiç de değil.

Gittiğim hiçbir konserde pahalı blokta boş yer göremedim.

7,000 lira 20 Alman Markı ediyor. Salzburg Festivali'nde aynı ayda bir yer ise 350 Mark.

Efendim, paranın alım gücü farklı! Doğru. Asgari ücretle kıyaslandığında dünyanın en pahalı festivallerinden biri bizimki.

Ama konuk sanatçıları ilgilendirmiyor ki bu. Onlar kendi ülkelerinin parasıyla ücret alıyorlar. Kaldıkları oteller, diğer masrafları hep dövizle hesaplanıyor. Örnek verelim...

Duyduğuma göre Oscar Peterson iki konser için 35,000 dolar kaşe almış. Konseri 12,500,000 TL'na geliyor. Spor ve Sergi Sarayı'na 3,000 biletli seyirci alsanız 4,000 lira ortalama fiyattan 12,000,000 eder. Daha adamların yol masrafları otel harcamaları var. Organizasyon giderleri var.

Görüldüğü gibi bilet fiyatları maliyetin altında bile!

"Devlet daha çok desteklesin!"

Bu İstanbul Devleti değil, Türkiye'nin devleti. Verilen desteği bile haklı olarak çok bulanlar var.

Büyük sermayenin 'himayesi' ise olayı iyice "özel gösteri" lere dönüştür-

müş dönüştüreceği kadar. Bunun artmasını hiç onaylayamayız.

"Olmayıversin, efendim!"

Güzel. Futbol maçları olsun. (Onların bileti kaç para?) Arabesk Şov'ları olsun. Abuk subuk kasetlere milyonlar gitsin. Ama Festival olmasın... Bu kimin işine yarar?

Demek istediğim, çelişki Festival'in çelişkisi değil. Ülkenin çelişkisi. Bir yanda işçi saat ücretlerine vurulduğunda dünyanın en pahalı biletleri, öte yanda uzayıp giden kuyruklar. Fiyat, talebi düşürmüyor!

Nitelikli sanatın bir bedeli vardır. Mesele bunun ucuzlatılması değil, ücretlerin bundan yararlanılacak düzeye yükseltilmesidir. Bunun hallini de herhalde Festival düzenleyicilerinden bekleyemeyiz. Bu nedenle genel şartlar değişmedikçe bu haksızlık da onca haksızlık yanında esas haksızlığın bir 'tezahürü' olarak sürüp gidecektir.

PROGRAMDAKİ KARGAŞA

Festivalin esas sorunu kanımızca yapısından doğan sorun. Ne festivalidir bizimki?

Bu sonuncusunun programını ele alalım:

1. Orkestra Konserleri.....	3
2. Oda Müziği.....	9
3. Resitaller.....	15
4. Vokal Müzik.....	3
5. Opera.....	1
6. Pop ve Caz.....	5
7. Tiyatro.....	11
8. Bale ve Dans.....	5
9. Geleneksel Sanatlar.....	22
10. Sergiler.....	14

Şu **Geleneksel Sanatlar** programında neler varmış, bir de onu görelim:

1. Lizbon Halk Şarkıları
2. İ.Ü. Müzik Araştırma Merkezi Müdürlüğü
3. Kültür ve Turizm Bakanlığı (Devlet Klasik Türk Müziği Korosu)
4. Türk Klasik ve Tasavvuf Müziği Konseri
5. İ.Ü. Devlet Konservatuvarı (Türk Musikisi İcra Heyeti)
6. Ayangil Türk Müziği Orkestra ve Korosu
7. İstanbul Türk Musikisi Kültür ve Sanat Merkezi Konser Grubu
8. Aşıklar Şölenti

9. TRT Yurttan Sesler Topluluğu
10. El Malaguene Üçlüsü
11. Üsküdar Musikî Cemiyeti
12. Aynalıkavak Konseri
13. Japon Sanatsal Folklor Dans Topluluğu
14. Kültür ve Turizm Bakanlığı (Devlet Halk Dansları Topluluğu)
15. Kredi ve Yurtlar Kurumu Folklor Topluluğu
16. B.Ü. Folklor Kulübü
17. SSCB Gürcistan Devlet Halk Dansları Topluluğu
18. Konya Kültür ve Turizm Derneği Sema Törenleri
19. Tacettin Diker Karagöz Gösterisi
20. Orhan Kurt Karagöz Gösterisi
21. Meddah
22. Orta Oyunu

Bilumum Sanatlar Festivali mi diyelim?

Ama bu bile tümünü kapsamıyor gösterilerin. Mevlevî âyininin adına Sema Töreni de desek temel niteliği değişmez ki! Sanat, adı üstünde, yaratmadır, üretimdir. Semâ kendine yönelik bir dinî ibadet türüdür. Allaha inanmayan profesyonel bir semâzen düşünebilir miyiz? "Olmadı müridim, olmadı. Çok kenara kaçtın. Kollarını da daha gevşek tutmalısın. Haydi, üçüncü selâmın 19. ölçüsünden yeniden alıyoruz. Canlı dönelim. Tempo, tempo!" diye orta yerden kesip müdahale eden bir semâzenbaşı biraz garip karşılanmaz mı?

İçinde sanat ögesi bulunan her kültürel faaliyeti sanat olarak kabul edemeyiz. Folklor bir sanat dalı mıdır, kültürün başlı başına bir alanı mı? Bu çok tartışma götüren bir konu. Halk oyunları aslında oynayanların kendilerini tatmin çabasından doğar. Seyirci için oyun, estetik kaygıyı elbet günde me getiriyor. Ancak yaratıcı olma eşiği hangi noktada aşıyor? Faaliyet hangi noktada sanatsal faaliyete dönüşüyor? Bunu saptamak zor. Her gösteriyi ayrı değerlendirmek gerek.

Bu "Geleneksel Sanat" sınıflandırması yalnız sanat-dışı olanı sanat olarak kabul etmekle kalmıyor, sanatı da nedeni anlaşılmaz bir biçimde ortadan bölüyor.

Ayangil Orkestra ve Korosu neden 'geleneksel' sayılıyor? İtî geleneksel de Bach modern mi? Hâlen yaşayan bestecilerin şarkıları folklor gösterileri ile aynı başlık altında ele alını-

yor, Aria Antique'ler başka başlık altında. Neden?

"Geleneksel Sanat" deyimiyle yaratıcıları unutulmuş, anonimleşmiş, halka malolmuş, o kültürü paylaşan herkesin iyi-kötü icra edebileceği ya da kolayca esaslarını öğrenebileceği, sanatın dış sınırlarında faaliyetler kastediliyorsa Osmanlı müzik anlayışını bunun içine katmak doğru değil. Eğer kasedilen yaratıcılık kaldırmayan, esaslı tekrara dayanan icra ise Taner Barlas'ın Meddah'ı, Gürcistan Halk Dansları Topluluğu gösterileri de bu tanımın dışına taşıyor.

Programın başka bir özelliği amatörlerle profesyonellerin bir arada olmaları. Kredi ve Yurtlar Kurumu Folklor Topluluğu, Gürcistan Devlet Topluluğu ile aşık atabilir mi? Bir yanda Irene Worth, bir yanda Konservatuvar öğrencileri... Olur mu?

KISA VADE İÇİN ÖNERİLER

Artık 14. yılını doldurdu Festival. Kurumlaştı. Ne olduğuna karar verilmesinin zamanı geldi, geçiyor.

Önce: Kime yönelik? Başlarda bir "halka dönük değil" baskıları vardı. Bunun etkisiyle alanı genişletmişti. Bu tutum hâlâ sürüyor ve 'halk-ıçin' / 'seçkinler-ıçin' yanlış anlayışıyla âdeta iki ayrı festival iç içe yürüyor. Üstüne üstlük bir de 'turistler - için' gösteriler var. Sonra 'gençler-ıçin' olanlar...

İstanbul Festivali bir Salzburg Festivali, bir Bayreuth Festivali değil. Yani dünyanın dört bir yanından insanlar yalnız burada izleyebilecekleri gösteriler için İstanbul'a akıyorlar. Festival seyircisinin ezici çoğunluğu dünyanın ünlü icracılarını dinlemek isteyen bura insanlarından oluşuyor.



AST, "Bir Halk Düşmanı"

Öte yandan, Festivalin esas ilgi alanı müzik. Başta tiyatro olmak üzere öteki sanat dalları ikinci derecede kalıyorlar. Bunun böyle olması doğal, çünkü düzenleyenlerin de esas ilgi alanları müzik.

Tiyatro, görsel sanatlar ayrı ayrı uzmanlık konuları. Bunların kendi festivalleri olmalı. Nitekim önceleri festival kapsamında sunulan film gösterileri son yıllarda başlıbaşına bir festival niteliğine büründü, bir kimlik kazandı. Sonuçtan herkes memnun. Tiyatro için de benzer bir program oluşturulabilir. Festivalden bağımsız "Tiyatro Günleri" düzenlenebilir.

Görsel sanatlar için kezâ... Elbette daha uzun sürebilecek bir bütün olur bu. Ama onun da kendine özgü bir kimliği, ayrı bir tadı gelişir. Festival'in fonunda solup kalmaz.

Daha çok gençlerin taleplerine karşılık verecek bir ayrı şölen düzenlenmesi de gerek. Hem ülkemizden hem yurt dışından amatör toplulukların katılabileceği böyle bir organizasyon gençlerin kendilerinden çok daha tecrübeli topluluklar arasında kayna-yıp gitmelerini engeller.

Folklorik malzeme ise yine ayrı bir festival konusu. Yabancı izleyicilerin de yoğun ilgisini çekecek, özünü gele-neksel kültürümüzün belirlediği böyle bir düzenleme hiçbir zaman ikinci planda kalmamalı. Bugün, "onlar biz-

den, nasıl olsa görürüz. Ama ötekileri bir kaçırdık mı bir fırsat daha bulamayız," düşüncesiyle bu tür gösteriler-den uzak kalan önemli bir seyirci kesimi, ilgisini bu alana yoğunlaştırabilir. Buna olanak tanınmalı.

Bütün bunlar gerçekleşebilir. Ve izleyici aynı zamanda sunulan birçok gösteri arasından en sevdiğini seçmek mecburiyetinde bırakılmaz. Tam tersine, belki şimdiye kadar ilgilenmediği dallara bu sayede ilgi duyar, zevkini geliştirir, bilgilenir.

Ve böylece İstanbul Festivali müzik, bale ve opera çerçevesinde kalır, derinleşir. Giderek her yıl müziğin belirli yanlarına ağırlık vererek bugünkü eklektik yapısından uzaklaşır.

Ondört yıl önce ilki yapıldığında böylesine kurumlaşacağına pek inanılmayan İstanbul Festivali yanlışıyla, eksikliği gediğiyle kentin kültür hayatının onsuz olmaz bir parçasına dönüştü. Bunda, hangi nedenlerle olursa olsun, yılmadan onu düzenleyenlerin payı büyüktür. Bunun yanı sıra yüksek nitelikli sanat yapıtı talebinin eskiye nazaran çok artmış olması da durumu etkilemiştir. Bu talep bütün ters koşullara rağmen daha da artacaktır. İstanbul'da Sergi Sarayı'nı akıl almaz bir hamam sığacağına tahammül edip tika başa dolduran bir seyirci kitlesi vardır. Bu seyirci üst üste düşmeyen 6 festivalin gösterilerini de izleyecektir. Bundan kuşku yok.

Bu nedenle şimdiki karmakarış görüntüsünden kurtulmak festivalin gündeminde olmalı; festivalin politikası soğuk havalandırılmalı ve beşbin kişiyi alabilecek boyutlarda bir büyük konser salonunun bir an önce inşası başta olmak üzere izleyicilerin yükselen talebi doğrultusunda yeniden düzenlenmelidir.

YA ANADOLU?

Ciddi bir festival elbette belirli bir nüfus yoğunluğuna ulaşmayan yerlerde düzenlenemez. Ne ki bir Ankara, bir İzmir, belki diğer büyük şehirler Festival için Türkiye'ye kadar gelen onca topluluk arasından hiç olmazsa bir bölümünü rahatça kaldırabilirler. Böyle bir talebin oluşması ve düzenleyicilere aktarılması gerek.

Ülkenin geri kalanına festivali ilet-mek ise TRT'nin görevi. Bu görevi yerine getirdiği söylenemez. Festival dönemi boyunca özellikle radyonun canlı yayınlar yaparak metropolden uzak insanımızın kültür ihtiyacını gidermesi ısrarla üzerinde durulması gereken başka bir konu.

KÜLTÜR MİRASINA SAHİP ÇIKALIM

İnsanlığın engin kültür mirası hepimizindir. İçine dönük, bayağı ve yanlış bir 'halkçılık' anlayışı; yabancı olardan korkmak kültür hayatımızı arındırmaz, tersine çölleştirir.

Biliş, toplumsal sorumluluk, yaratıcı pratik. Gerçek aydın bu öğelerin hepsine birden sahip olmalı. Bunun yolu ise zihin açıklığından geçiyor.

İstanbul Festivalinde sunulan yapıtlar zihin açıyor, geri kalanıyla aramızdaki bağları kuvvetlendiriyor. Aydınlar Festival'e sahip çıkmalı. □



(1) Bu iddia ve buna karşı görüşlerimiz için bkz. *İstanbul Festivalini Ne Yapmalı?* Ali Taygun, *Sanat Emeği* 18, Ağustos 1979.

(2) Bu görüş ve yine bu konudaki düşüncelerimiz için bkz. *Yine Şu İstanbul Festivali*, Ali Taygun, *Bilim ve Sanat* 31 Temmuz 1983.



Moskova Klasik Balet

Ses Getiren Etkinlik : "Dikili Kültür ve Sanat Festivali"

Haluk Gerger

□ **Dikili Kültür ve Sanat Festivali, kamuoyuna, benzeri diğer festival-lerden farklı biçimde yansıdı. Bu festivalin özelliği neydi?**

■ Dikili'deki festival kamuoyuna farklı bir biçimde yansıdı; çünkü, gerçekten değişik, öteki festivallerden farklı bir çerçevede içinde gerçekleştirildi. Dikili Belediyesi'nin düzenlediği bu festivali ötekilerden ayıran başlıca özelliği, gerçekten düzeyli bir kültür, sanat ve düşün ağırlığı olmasıydı. Türkiye'de uzun bir süredir uygulanan "vahşi kapitalizm" in de bir sonucu olarak, kültür, sanat ve bilim yaşamının yozlaştığına, bilinçli olarak yozlaştırıldığına tanık oluyoruz. Böyle bir gelişmenin kaçınılmaz uzantısı olan ahlaki çöküntü ile birlikte, çığ gibi büyüyen festival olayı da, giderek, düzeysizlik batağına saplandırılmış, boş, amaçsız bir batakhane eğlencesine dönüştürülmek istenmiştir. Dikili Festivali ise, aksine, küçük çapta da olsa, gerçek bir kültür, sanat ve düşün şöleni olmayı amaçlamıştır ki, bu günümüzde hiç de küçümsenmemesi gereken bir girişimdir.

□ **BİLAR A.Ş. bu festivale hangi çerçevede katıldı?**

■ Biz BİLAR A.Ş., olarak önce festivali düzenleyen Dikili Belediyesi'ne kültür ve sanat danışmanlığı yaptık. İkinci olarak da, festivale, amaçlarına uygun küçük bir "ekin paketi" götürdük. Kitap düşmanlığının çeşitli yöntemlerle olağanüstü boyutlara varıldığı ülkemizde, tatilde de kitap okunacağını kanıtlamak için Dikili'de bir kitap sergisi açtık. Düzenlediğimiz ve büyük ilgi gören imza günleriyle de kitap okumayı özendirme-yi amaçladık. Tahsin Saraç'ın coşkulu şiirleri ile Deniz Türkali'nin Theodora-kis'ten, Livaneli'den seçilmiş birbirinden güzel şarkılarından oluşan "şiir-müzik gecesi" kanımca, sanat ile eğlencenin

en ideal bileşimini oluşturdu. Düzeyli tiyatroya hasret bölgeye götürdüğümüz Deniz Türkali'nin "Kutsal Aile" oyunu yada yeni ödül kazanmış film "Adı Vasfiye"nin gösterisi, Dikili'de bulunanların tiyatro ve sinema ile ilgili gereksinimlerine bir ölçüde de olsa yanıt vermiş oldu. Gençliğin dışlandığı, suçlu ilan edildiği, barışın karalandığı, yargılandığı bir dönemde "Gençlik ve Sorunları" ile "BM Barış Yılı 1986" konulu panellerimiz, düşünmeyi, karşılıklı tartışmayı, bir dinlencinin rehabetli günlerinde dahi gündemde tutmamızın ne denli doğru olduğunu gösterdi. Çeşitli kahvehane sohbetleri düzenleyerek de, ülkemizin seçkin sanat-kültür emekçileri, bilim adamları ve gazetecilerinin izleyicileri, okuyucuları ile yüzyüze tartışmasına, dertleşmesine olanak sağlamaya çalıştık.

□ **Böylesi festivallerin kültür, sanat, düşün alanından kalkarak belli konularda kamuoyu oluşturma işlevleri olabilir mi?**

■ Kültür, sanat, düşün etkinliklerini yığınlara götüremediğimizde zamanla, kaçınılmaz olarak, bu tür etkinliklerin içi boşalır, düzeyleri düşer ve üstelik temel işlevlerinden yoksun kaldıklarından anlamlarını, itici güçlerini de yitirirler. Halksız sanat ve kültür olamaz. Tabii festivaller, yığınlara ulaşabilmenin, onlara sanat, kültür hizmetlerini sunabilmenin temel araçlarından biri. Festivaller sanat, kültür etkinliklerinin yoğunluğunun azaldığı yaz aylarına denk geldiğinden daha da önem kazanıyor.

Ülkemiz açısından asıl önemli olan ise belirli düzeydeki, gerçek kültür ve sanat etkinliklerine yer veren, katılanlarla izleyenleri etkinlikler içinde kaynaştıran, giderek de, bütünleştirebilen festivallerin, düşünmeyi, tartışmayı, katılımı eğlence ile birlikte sağlayarak ve yozlaşmaya, çürümeye set çekerek depo-

Geçtiğimiz ay içinde yer alan Dikili Kültür ve Sanat Festivali'nin basında kamuoyunda olumlu yansımaları oldu. Bu festivali benzerlerinden ayıran özelliği neydi? Bunu, festivali düzenlemede Dikili Belediye'sine danışmanlık yapan BİLAR A.Ş.'den Sayın Gerger'e sorduk. Gerger, "Barış Paneli" vb. festival etkinliklerine de fiilen katılmıştı.

B.S.

litizasyon hesaplarına darbe vurmasıdır.

□ **Dikili Festivali ne gibi tepkiler doğurdu? İzlenimlerinizi anlatır mısınız?**

■ Bir önceki soruya verdiğim yanıtın sonundan başlayarak önce olumsuz tepkilere değineyim isterseniz. Düşünsel içerikten yoksun, düzeysiz, boş ve özentili, sözde eğlence olgusunun avutma ve depolitize etme işlevini çok iyi bilen egemenler, Dikili'deki festivalden fevkalade rahatsız oldular. Tepkilerini de Dikili'ye gönderdikleri çok sayıda polisin kışkırtıcı davranışlarıyla gösterdiler. Ne yazık ki, kendi alanlarındaki çalışmalar yerine düzeysiz polemiklerle gazetelerde yer almanın ve egemenlere belirli ödümler vermenin "ticari meta" sayıldığı ülkemizde başka olumsuz tepkiler de oldu. Festivalin başarısı üzerine öteki çevre ilçelerden BİLAR A.Ş.'ye yeni festival önerileri gelmesini hazmedemeyenler de vardı tabii.

Ama tüm bu beklenen, en azından şaşırtıcı olmayan, olumsuz tepkilere karşın festival büyük ilgi gördü. Dirik, coşkulu ama aynı zamanda da kışkırtma olasılıklarının bilincinde, son derece ölçülü izleyenler, her etkinlikte bulundular, aktif bir biçimde katıldılar. Genç-cik öğrencilerden başörtülü yaşlı hanımlara uzanan onbinlerce insan festival boyunca hem eğlendi, hem düşündü, hem de yeni dostlar edindi, tartışmalara katıldı. Öğrenci derneklerinin elden ele dolaşan ve imzalanan "Barış Mendilleri", ayaküstü yada kahvelerde yapılan sohbetler, panel tartışmaları, geceleri coşkulu müzik şölenleri, sanata, bilime, kültüre dair söyleşiler gerçekten görkemli yaptı Dikili'deki günlerimizi. Biz katılanlar açısından en büyük kazanç ise, yeni edinilen dostlar, "Barış Mendilleri"ndeki imzalar ve "Gelecek yıl yeni etkinliklerde buluşmak üzere" verilen sözlerdi. □



Son Günlerin Albümü

Ölümler toplanmış eğleniyor,
kollarında yaşlı selvi dallarında çınlayan
rüzgârın kemanları, yüzlerinde
ruhsuz şiirler gibi
insanı yaşamından soğutan
donuk gülüşler
ve gölgeleri ağır kara taşların.
Ölümler toplanmış eğleniyor
çamur içip kusarak
kırları kansızlaştırıp.
Herşey acımasız, katı ve gürültülü
herşey iğrenç, yumuşak ve sessiz...
Bir ceylan gözyaşını arıyor yavrusunun
doğuramadan karnında parçalanmış,
çevresinde ölümler, gözleri çukur
ağızları dudaksız...
Ne yana dönsem, koynumda
bir puhu kuşunun
issiz, kımıltısız bakışı;
bağırırsam çarpacak kanatlarını.
Yüreğimde usul usul büyüyor
doyasıya bağırmanın duygusu.

983

Nihat Behram

Genç Bir Kardeşin İntiharıyla Bir Sabah

—Arikuşu, tanışısın ölümün!
Sular neden yaralı?

—Derelerboyu uzayıp giden
meşelere sor ozan;
issiz, uğultusuz mağaralara,
korulara,
kanallara...
Bugün hepsi yaralı...

(Bütün sevinçlerin canı acıyor,
yağmurun,
çayırın,
tomurcukların...)

Dalların da canı acıyor,
suların da...
Acısın!)

—Arikuşu, çoğalan gözyaşı mıdır?

—Rüzgâr ki ozan
topladı ormandan kanatlarını,
bugün o da yaralı...

(Bütün çarpıntılar sızlıyor,
öpüşler,
öpülüşler,
yüreğin çarpıntısı...)

Merak taşdibinde sızlıyor,
göldibinde, çalıda;
toprağın ürperışı sızım sızımdır...
Sızlasın!)

—Arikuşu, suladığı çiçeklerin taze
koku
ve yavru bir tavşanla yanbaşıda
bir şiir gibi titiz,
terli,
sessiz,

tasarlayıp sonunu
dağlara çıkan,
yüreği kumrular kadar uysal,
dalgin,
suçsuz,
fedakâr
bir çocuk nasıl ağlar?

—Yaşlı, yorgun,
yakınmadan...
Bırak uyusun!

(Kayalıktan bir güvercin parladı...
Rengârenk üç kelebek uçtu...
Su tutuştu...)

Kirlenmiş şehrin odaları artık uzakta,
çarşafklar uzakta, şehvetin acımsı tadı,
uykusuzluk uzakta;
tozlu bakışların kırıldı bardakları,
kabalık, vefasızlık uzakta;
ezberlenmiş tanımlar,
kof öğütler döküldü bir bir;
küllenmiş gülüşler halindeki bağılıklar
uzakta...

Bir sarmaşık usulca dalı dala bağladı...
Söğüdün yaprağında titredi rüzgârın
hışırtısı...

Suya vurdu ısıltısı...)

—Arikuşu, ölüm mü daha uzun
acı mı yoksa?

—Ölümün acısı ozan!

(Uysal kardeşini acının
bir sabah
köpükler uğurladı...)

Ağustos 982, Marsilya

Nihat Behram

Berlin'de bir Sanat Evi: "Tiyatrom"

Söyleşi: Gülşen Karakadioğlu

Federal Almanya başta olmak üzere kimi yabancı ülkelere yıllarca süren işçi göçünün birçok sorunu içerdiği biliniyor. İşçi göçü sorunlarının Türkiye'ye yansımaları, bu sorunların uzun yıllar salt ekonomik bağlamda irdelenmesi biçiminde oldu. Daha sonra örneğin ulaşım, gümrük, yurttaşlık ve göçmenlik haklarına ilişkin hukuksal çözüme yönelik (yeterli/yetersiz) girişimlerin ardından, sosyolojik olgular gündeme gelmeye başladı. Din, dil, eğitim... derken, ancak şimdilerde konuşulmaya ve daha ciddi kurumlarda tartışılmaya başlanan kültür sorunu. Bu sıralamadaki öncelikli sonralık durumu sanırım göçmen işçinin "parasal değerinin" yanında "insansal değerinin" henüz önemsenmeye başlandığının bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Berlin, Federal Almanya'da Türk işçilerinin yoğun olarak bulunduğu kentlerden biri. Burası, aynı zamanda Almanya'da kültürel ve sanatsal etkinliklerin en yoğun yaşandığı bir büyük kent. Sanatta; yazın, plastik, müzik ve tiyatro alanlarında Türk Sanatçıları da kentin yoğun yaratıcı ortamına katkılar da bulunuyorlar. Tiyatro alanında, bazı tiyatrolar içinde etkinlikler yapan tiyatro sanatçıları yanında bir de özgün bir Türk Tiyatrosu, "Tiyatrom" Topluluğu var. Göçmen insanlarımızın bulundukları ülkelerin kültürüyle, kendi kültürel yapılarını diri bir şekilde koruyarak kaynaşmalarına ilişkin "kültürel kaynaşma, ama nasıl?" (**) sorusuna verilebilecek olası yanıtlar arasında sanırım, "kültürel ve sanatsal etkinliklerin geçici özelliklerinden kurtulup kalıcı ve kurumlaşıcı niteliğe dönüşmesini sağlayıcı olması" gibi bir yanıt da bulunabilir. İşte bu anlamda bir örnek oluşturan "Tiyatrom"un Sanat Yönetmeni Çetin İpekkaya ile "Bilim ve Sanat" adına yaptığımız söyleşi aktarıyoruz.

□ Çetin İpekkaya, Berlin'de bulunuş nedeniniz neydi, "Tiyatrom" nasıl ortaya çıktı?

■ 1983 Yılı Aralık ayında İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatrolarından atıldıktan sonra Ocak 1984'te Alman Akademisi'nden bir mektup aldım. Akademi Jürisi beni bir bursla Berlin'e davet ediyordu. Bu daveti kabul ettim ve 23 Mart 1984'te Berlin'e indim. Her zaman içimde taşıdığım, kuram ve eylemin bir arada oluşması prensibi beni burada da harekete geçirdi, geldikten bir ay sonra, Berlin'de Türk dilinde oyunlar sunan profesyonel bir tiyatronun oluşması için çalışmalara başladım.

□ Sanırım bu arada Berlin'de bazı Türk Tiyatro Sanatçıları çalışmaları vardı.

■ Evet, Beklan Algan'ın girişimi sonucu Schaubühne bünyesinde, Türkçe gösteriler yapan bir ekip, bundan beş yıl önce oluşmuş ve değişik sanatçıların katılımıyla 1984 yılına kadar gelmişti. 1983 Nisan ayında, ben daha Şehir Tiyatrolarında iken, Peter Stein Schaubühne çatısı altındaki bu ekibin yönetimini bana önermiş ve görüşmeler yapmak üzere beni Berlin'e davet etmişti. O yıl onbeş gün için buraya gelmiş ve durumu incelemiştim. İnceleme sonucu eski kanım daha da pekişmişti. Bağımsızlığı ve sürekliliği olmayan bir tiyatro, Berlin'de seyirciye de sanata da yarar değil zarar getirir.

Bu temel düşünceden hareket ederek, Schaubühne'nin 1984 Nisan'ında yinelenen önerisini kesin olarak reddettim. "Tiyatrom" 8 Ekim 1984 tarihinde Kültür Senatörlüğü'nden destek alan, bağımsız bir tiyatro olarak kuruldu. Bu kuruluşta, burada adlarını sayamayacağım kadar çok kişi ve kuruluş katkıda bulundu. Şu sıralarda sekizinci oyunumuzun provaları sürüyor.

"Yapılan işin kalıcı olabilmesi ve bağımsızlığını koruyarak sanatsal düzeyde özlenen yere gelebilmesi için aydınlarımızın katılımına gereksinmemiz var.

Çetin İpekkaya

□ "Tiyatrom"un yapısı, kadrosu ve çalışma programından sözeder misiniz?

■ Bir yandan Türk Tiyatrosunun geleneksel yapısıyla batı tiyatrosu arasında çeşitli yönden iletişim ve etkileşimi araştırıyoruz. Bu konuda bilimsel ve uygulamalı çalışmaları programımızın önemli noktalarından biri. Bir yandan Türk yazarların oyunlarını oynuyoruz. Kadromuz yirmi kişiden oluşuyor, sanatçı ve teknik eleman olarak. Bunların çoğu tiyatro eğitimi yapmış ve hemen tümü on yıllık deneyime sahip. Çalışma programımız ise hayli yoğun. Sabah 9.00-17.00 arası süren çalışmalarında (oyun olmadığı günler) öncelikle ses ve beden, sonra doğaçlama, sonra prova ve masa başı çalışmaları olmak üzere yoğun bir program uyguluyoruz. Oyunlar ise, çocuk, gençlik ve büyük oyunları olmak üzere haftanın tüm günlerinde (Pazartesi tatil günümüz), değişik saatlerde oynanıyor. Bazı aylar üç seyirci grubuna da oynanıyor bazı aylar ise okulların tatil olduğu zaman örneğin, çocuk oyununa ara veriliyor diğer oyunlarımız sürüyor.

□ Benim oyun seyrettiğim gün, seyirciniz işçi seyirciydi. Sahnedeki oyunla çok iyi bir ilişki kurdular, sıcak bir ilgiyle oyunu izleyip olumlu tepki gösterdiler. Ancak, bu seyirci gerek salona geliş saati gerek salonda oyunu izleyiş tavrı açısından Türkiye'de tanıdığımız "seyirci"ye kıyasla hayli değişik ve özgür tavrı bir seyirciydi; örneğin, oyun sırasında kola içip dondurma yiyordu sinema seyircisi gibi. Seyircinizi değerlendirebilir misiniz?

■ Berlin'deki Türk seyircisi, çoğunlukla tiyatroya gitme alışkanlığı edinmemiş bir kitleden oluşuyor. 120.000 Türk'ün oturduğu Berlin'de hemen

4000 seyirci var. Ancak yeni yöntemlerle bu seyirci sayısını arttırmaya çalışıyoruz. Tiyatroya gitme alışkanlığında olanların sayısı 600'ü geçmiyor. Seyircinin çoğunluğu kırsal kesimden gelmiş işçi aileleri. Yani seyircimizin çoğunluğu tiyatro konusunda kalıplaşmış düşüncelerle bağımlı değil. Bu nedenle onlara tiyatro yapmak hem güç hem de çok güzel bir çaba bizim için.

□ Aydın göçmenin ilgisi nasıl?

■ Ne yazık ki yeterli diyemeyeceğim. Üniversite öğrencilerinin çoğunluğu ve aydın göçmenin yarıya yakın bölümü yalnızca bizim tiyatroya değil, çeşitli sanatsal etkinliklere de kayıtsız. Bu durum, Berlin gibi sanatın civil civil olduğu bir dünya kentinde üzerinde düşünülmesi gereken önemli bir konu bence.

□ Alman seyirciniz var mı? Yine ben izlediğimde birkaç Alman vardı?

■ Alman seyircimizin oranı yüzde otuzbeş kırk arasında. Bu seyirci oyunlarımızı büyük bir ilgiyle izliyor ve zaman zaman oyun sonrasında salonda kalarak bizlerle sohbet ediyorlar.

□ Berlin'deki başka Türk Tiyatro sanatçıları çalışmalarınıza katabiliyor musunuz?

■ Berlin'de tiyatroyu asal meslek olarak seçmiş ve bizim çalışma tempomuzaya ayak uyduracak çok az sayıda tiyatrocu var. Büyük çoğunluğu da bizimle birlikte. Ayrıca zaman zaman konuk sanatçılardan yararlanıyoruz. Berlin'de bir de amatörler var, çok değerli çalışmalar yapıyorlar. Tiyatrom bu çalışmalara da elinden geldiğince yardım etmek çabasında.

□ "Bilim Sanat" aracılığıyla iletmek istediğiniz başka birşey var mı?

■ Berlin'de oldukça zor bir çalışmanın içindeyiz. Yapılan işin kalıcı olabilmesi ve bağımsızlığını koruyarak sanatsal düzeyde özlenen yere gelebilmesi için, Alman resmi makamlarının desteğinin dışında, buralarda yaşayan aydın insanımızın da katılımına gereksinim var. Belki yazarlarımıza düşünürlerimize biz yeterince ulaşamıyoruz ama adresimiz belli ve onlardan ses beklemekteyiz. □

(*) Çetin İpekkaya, Galatasaray Lisesi ve Konservatuvar eğitimlerini tamamladıktan sonra 1960 yılından itibaren Kenter, Arena, Küçük Sahne'de sanatçı olarak çalıştı. Daha sonra İstanbul Belediye Şehir Tiyatrolarında yönetmen ve sanat yönetmeni olarak görev yaptı. Çeşitli zamanlarda Paris'te, Viyana'da ve Berlin'de tiyatro çalışmaları oldu. 1984 yılından bu yana Berlin'de bulunuyor.

(**) "Bilim ve Sanat", Haziran 1986, Sayfa 46

GÜN

Siyasi Haber ve Yorum Dergisi

Bir ayın iç ve dış politika yorumlarını, sendikal hareketin gelişme doğrultusunu, fabrikalardan, sendikalardan, işyerlerinden haberleri GÜN'de izleyebilirsiniz.

İşçi sınıfımızın ve emekçi halk yığınlarının gözü, kulağı, sesi, soluğu olan GÜN'ü daha geniş okur çevrelerine ulaştırmak için ona omuz verelim.

200 LİRA

Bu Sayıda

Ara seçimlerde, demokrasi için ANAP'a hayır!

Avrupa Konseyi Mini-Oturumu üstüne notlar, konuşmalar, değerlendirmeler

Sol parti Tartışmaları

İşkence Dosyası

ILO Konferansı'nda Türk-İş yönetimi bir olanak daha harcadı

Sendika seçme özgürlüğüne yeni bir darbe

KIT'lerin özel sektöre devri

Yazışma Adresi : Asmalı Çeşme Sokak, 14/2, Binbirdirek - İstanbul

Karagöz ile Hacivat Almanya'da

Erhan Yener

BARIŞ SAHNESİ'nin iki seneden beri sürdürdüğü Karagöz Oyunları serisinin son oyunu bu. Karagöz ile Hacivat'ı gölge perdesinden indirip canlı olarak sahneye çıkardık. Geleneksel gölge perdesinin sınırlı diyalog ve hareketlerinden kurtulan Karagöz ile Hacivat; enflasyon, hayat pahalılığı, geçim sıkıntısı, insan hakları, düşünme ve ildelede konuşma özgürlüğü, vs. derken ekonomik ve sosyal bunalım içine giriverdiler...

Hacivatın zekası da onları bunalımdan kurtaracak "alternatifleri" yaratamadı. Tam bu günlerde imdatlarına yetişen, Tonton'un Fak-Fuk-Fon'undan yararlanmayı da "gururlarına yediremeyen" iki ahbap, selameti Almanya'ya gitmekte buldular.

Haliyle bu da pek öyle kolay olmadı; vize duvarı, yeni yabancılar yasası, işsizlik, Türken Raus, Sking-Head'cılar ve daha birçok zorluğa rağmen, Barış Sahnesi'nin olağanüstü çabaları ile zar zor Almanya'ya vardılar.

Hoş geldiklerine-geleceklerine de pişman oldulara...

Son bir yıldır Karagöz (Köln Radyo-sunun deyimiyle) Almanya'da salgın ve yaygın bir hale geldi. Gölge, Kukla vd. değişik biçimleriyle yaygınlaşan Karagöz oyunları, Yurt-dışındaki sanatsal çalışmaların (Tiyatro alanında) artık uzun vadeli ele alınışının eyilimini içermekte.

Gerek Barış Sahnesinin, ve gerekse diğer tiyatro gruplarının Karagöz Oyunu ile yakın ilgileri, yaşanan sosyal gerçeklerle birlikte düşünüldürse daha bir açıklık kazanabilir. Karagöz'ün klasik karakteristiği ile, Yurt-dışındaki yabancı işçinin belli bir uyum arz ediyor.

Zira sanat; yaşananobjektif gerçeklerin, sanatın estetik süzgecinden geçi-

rilerek yaşayanlara sunulması oyunundan başka birşey olmasa gerek.

Geleneksek Karagöz oyunu unsurlarının yurt-dışı işçi sorunlarına uyarlanması, buralardaki insanların sosyal, siyasal, iktisadi, sanatsal ve kültürel meselelerini realiteden soyutlayıp sahneye çıkartmak ve yine o insanlara sunmak ve çözüme yönelik düşünmeye sevk etmek amacını içerirse, bir anlam kazanır ve kendisini yenileme işlevini de yerine getirmiş olur.

Özellikle, sosyal baskıların gemi azıya aldığı bu dönemde, yabancılar üzerindeki şövenist zorlamalar ve verilen hakların sosyal-devlet anlayışına zıt bir şekilde geri alınması karşısında sanatın toplumsal misyonunu yerine getirmesinden daha doğal ne olabilir.

Bir tarafta; hükümet politikası haline getirilen yanlış "uyum" (Integrasyon) anlayışı ile şartlandırılmış Alman halkının yabancılar (özellikle de Türklere) yaklaşımı, diğer tarafta; buna tepki niteliğinde geliştirilen, yabancıların içine kapanık (tutucu) tavırları, giderek her iki halk ve kültür arasındaki mesafeyi açmaktadır.

Geleneksel (Klasik) dialoglarında da Karagöz, Hacivat'ın dayattığı, kendine yabancı kültüre karşı bir tepkinin sonucu olarak Hacivat'ı kötekleyip, durmuyor muydu. İşte size Karagöz'ün Almanya'daki hali.

Bir farkla, burada oradaki gibi dağ kuralları geçersiz. Zira burası "Muasır, modern medeniyet seviyesi"ne ulaşmış (?) bir ülke. Öyle her sahne bitiş Hacivat'ı pataklamak epey masraflı bir iş. Uyum şart. Ama nasıl bir uyum?..

Kohl hükümetinin dayattığı çarpık uyum politikasının eleştirisini temel alan "Karagöz ile Hacivat Almanya'da" adlı oyunun mizansenisi şöyle:

Nürnberg Barış Sahnesi'nde sunulan "Karagöz ile Hacivat Almanya'da" adlı oyunun yazarı Erhan Yener'den bir mektup aldık. Yener'in, mektubuyla birlikte gönderdiği, göçmenlikte karşılaşılan toplumsal sorunlarla sanat sorunlarını iç içe işleyen yazısını, okuyucularımızın ilgisini çekeceği kanısıyla, yayınlıyoruz.

B.S.

"Yarı-aydın niteliği ile kısa zamanda Alman toplumuna üstünkörü bir uyum sağlayan Hacivat, Karagöz'ü de Entegre edebilmek için çabalar. Başaramaz. Düşünür taşınır, Karagöz'e bir Alman bayan öğretmen tutmaya karar verir. Karagöz, 'tavuk ikram edilen tilki' gibi zevkten dört köşe biçimde öneriyi kabul eder. Bild gazetesine ilan veren Hacivat, ilanda "küçük" bir kelime hatası yapar. Kısa bir süre sonra, çıka çıka Bayernli bir kadın çıkıp gelir, Karagöz'ün kapisına dayanır. Aradan altı ay geçer. Hacivat Karagöze uğrayıp durumu öğrenmeye karar verir. Gördüğüne inanmaz. Küçük bir kelime hatası Karagöz'e bir Alman bayan arkadaş kazandırmıştır. Karagöz Bayernli kadına sarmısak yemekten argo konuşmaya, Türk halk müziğinden kanto'ya çiftteliiden göbək havalara kadar her şeyi bir güzel öğretmiştir.

"Yıktın perdeyi, eyledin viran..."
"Oldumu yaa?"

İşte, çarpık entegrasyon'a Karagöz'ün tepkisi.

Erhan Yener'in yazdığı oyunu, Mehmet Ulay sahneledi. Oyun, müzikal güldürü olarak hazırlandı. Büyüklere ve küçüklere olmak üzere iki ayrı biçimde sunuluyor. Küçükler için oyun; her iki kültürün dostluk ve barış içinde yan yana yaşayabileceğini anlatan bir içerikle sonuçlanıyor. Okul çağındaki çocukların umulandan daha çok bir ilgi ve beğeni ile izledikleri oyun, umarız halklar arasında hoşgörü, dostluk ve barışın ikamesinde işlevini yerine getirebilsin.

Barış yılında, ülkemizdeki sanatçılara, öğrencilere, öğretmenlere, gençlere, işçilere ve tüm insanlara barış dolu selamlar. □

"BİR ÇİZGİDE"

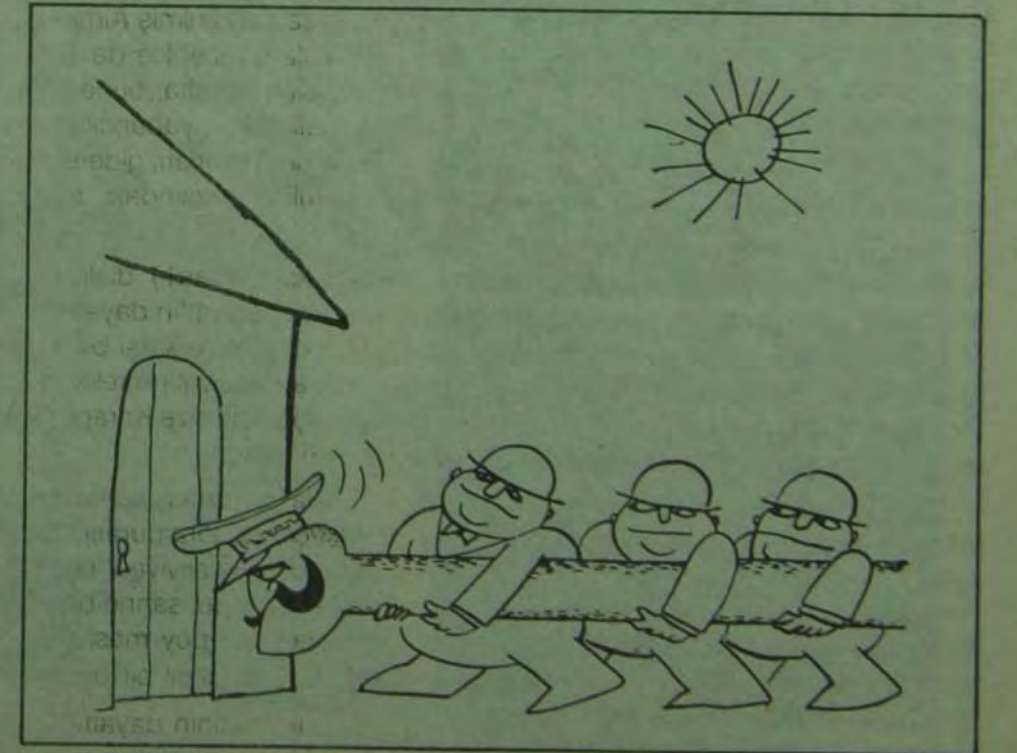
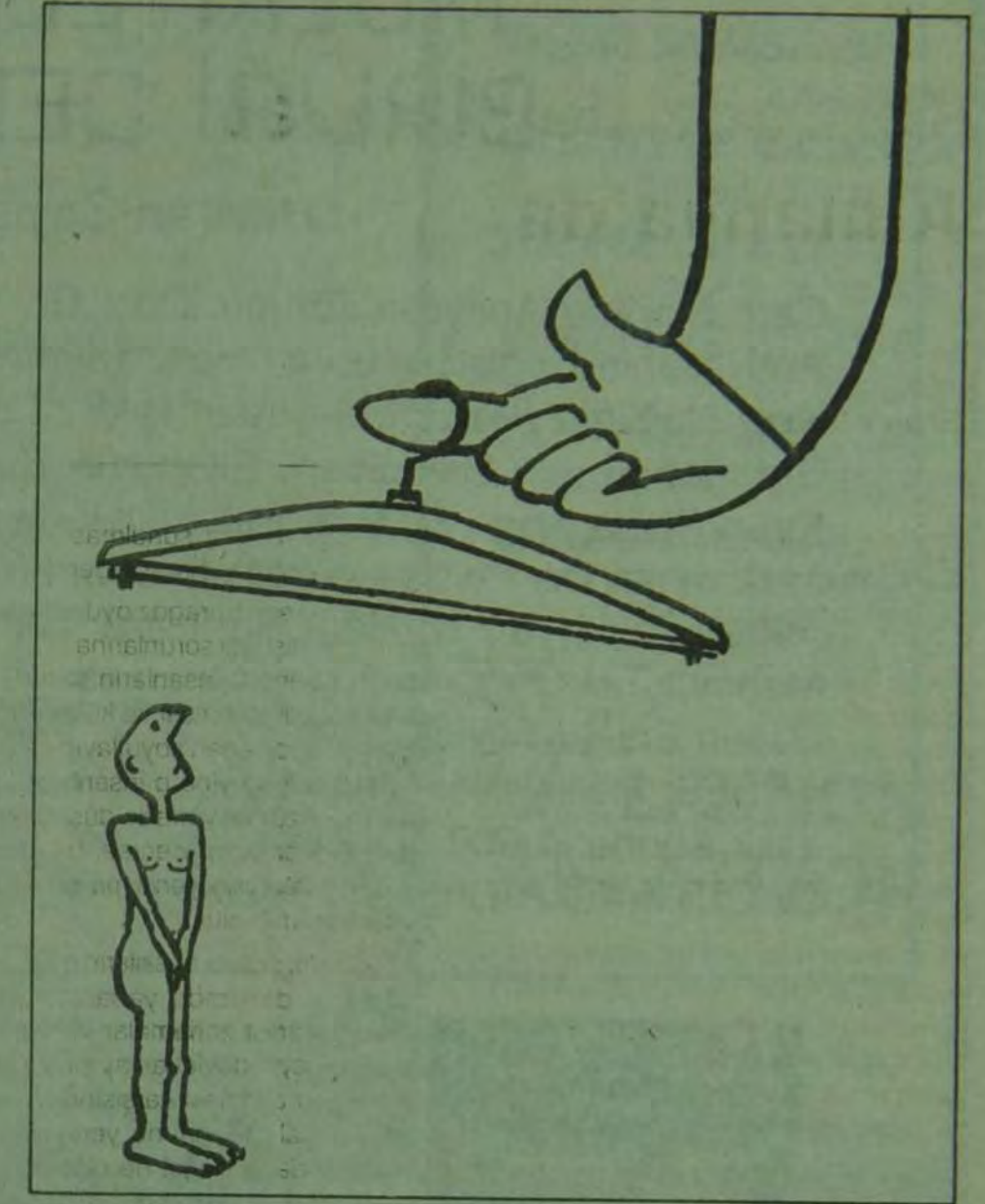
FERRUH DOĞAN'IN
KARİKATÜR ALBÜMÜ
DIŞ BASINDA

Ferruh Doğan'ın yeni karikatür albümü "Bir Çizgide", Demokratik Alman Cumhuriyeti ve Yugoslavya'da yayınlanan dergilerce kapsamlı biçimde tanıtıldı.

Berlin'de yayınlanan "Eulenspiegel" mizah dergisi bir sayfasını, Belgrat'ta yayınlanan "Jez" mizah dergisi orta sayfalarını Ferruh Doğan'ın karikatürlerine ayırdı. Yine Belgrat'ta yayınlanan "Resimli Politika" dergisi de mizah bölümünde iki hafta üstüste Ferruh Doğan'ın karikatürlerine ve yaşam öyküsüne yer verdi.

"Bir Çizgide"yi çizerinin kendi çizgile-riyle tanıtıyoruz.

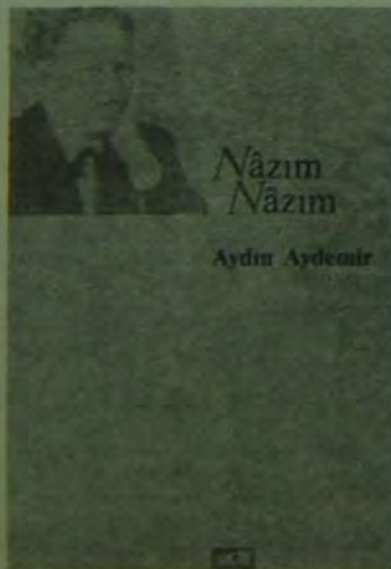
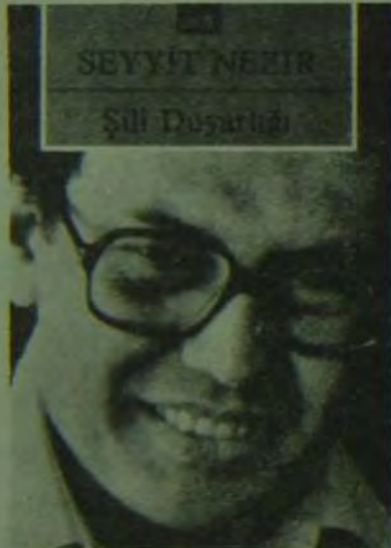
B.S



MÜLKİYELİLER BİRLİĞİ DERGİSİ

Haziran Sayısı

Cem Eroğlu / Anayasa Sorunu. Doç. Dr. Yılmaz Aliefendioğlu / Anayasanın Değiştirilmesi ve Halk oylaması. Aziz Nesin / İnsanlar Kedi Değildir. Prof. Dr. Alpaslan Işık / Demokrasi ve İşçi Hareketi. Erdoğan Soral / Demokrasi, Ekonomik Bunalım ve Emekçiler. İ. Sabri Çağlayangil, H. Esat Işık, Haluk Gerger, Ali Sirmen / Türkiye'nin Dış Politikası (Açıkoturum). Fikri Gökçe / Söyleşi. Fikret Başkaya / Nükleer Santraller Serüveni. Mahmut Tali Öngören / Türk Sineması. Prof. Sadun Aren, Doç. Dr. Hasan Ersel / Söyleşi.
ADRES: Mülkiyeliler Birliği Dergisi Konur Sok. No: 1 Kızılay/Ankara
Yıllık Abone: 1.600 TL. Posta Çek No: 11 66 45
DAĞITIM: Etkin Dağıtım / İstanbul / Tel: 527 60 11



KENT ENGLISH

Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı'ndan TASTIKLI

PRATİK İNGİLİZCE KURSLARI

- TAMAMI YABANCI ÖĞRETMENLER
- EN MODERN METODLAR
- EN UYGUN ÜCRETLER
- VIDEO PROGRAMI

HAFTA İÇİ KURLAR
4 AĞUSTOS

Mithatpasa Cad. 46/3
ANKARA

Tel: 34 38 33 - 33 60 10

TEKNOKRAT

ALDINIZ MI ?

(4)

- ★ Lastik Sanayiinde Neler Oluyor?
- ★ Serbest Bölgeler: Artık Bizdede Var
- ★ Malatya Depremi sonrası
- ★ Türkiye Transit Karayolu Projesi
- ★ KİT Pazarımı, Bit Pazarı mı?
- ★ CEZAYİR
- ★ "Mağrip İmgeleri" Cengiz Kabaoğlu

YÖN YAYINLARI

- TERSİNE DÜNYA
ORHAN KEMAL
- YERYÜZÜ AŞKIN YÜZÜ
OLUNCAYA DEK
ADNAN YÜCEL

- ZEMHERİDE BAHARI
BEKLER GİBİ
NEZİHE ORUÇOĞLU
- UÇURTMAYI
VURMASINLAR
FERİDE ÇİÇEKOĞLU

Yazışma Adresi:
TÜM Kitap Yayın Dağıtım A.Ş.
Cağaloğlu Yokuşu 29/30 Evrenhan
İSTANBUL



YENİ ÇIKTI LENNON ANLATIYOR

İsteme Adresi:
TÜM Kitap Yayın Dağıtım A.Ş.
Cağaloğlu Yokuşu 29/30
Evrenhan İSTANBUL

YAŞASIN KİTAP

HİL -
KALEM
METİS
NİSAN
TOROS
YÖN

Kalem basın yayın dağıtım tanıtım
ticaret ve sanayi limited ęti

Merkez : Anadolu Cad. 677/1 Şemikler-İzmir
Şube : Şehit Adem Yavuz Sok 18/14 Kızılay-Ankara

Tel : 11 82 71
Tel : 25 79 65

abece

aylık eğitim kültür ve sanat dergisi

tüm öğretmenlerin sesi!

demokratik eğitim istemlerinin sözcüsü :
a b e c e,

Türkiye öğretmenlerinin geçmişinden
güç alıyor, geleceğine ışık tutuyor!
okur ve abonelerinden aldığı
destekle gelişiyor!

a b e c e'ye abone olarak güç katın,
gücünüz gücümüz olsun!

abonelik için
adresinizi bildirmeniz
ve posta çeki hesabına,
abone bedelini yatırmanız yeterlidir.

Posta Çeki Hesap No :
Ali Bozkurt, Ankara 21 29 11

Yıllık Abone : 4000 TL.
Altı Aylık : 2000 TL.
Sayısı : 400 TL.

Tek İsteklerin
Posta Pulu Karşılığı Yapılması Uygundur.

Ataç Sokak, 27/5, YENİŞEHİR/ANKARA
TEL : 33 69 85